

***Sofia älskar musik* – barns och ungas möjligheter till delaktighet i serviceplaneringen inom handikappservicen**

Ilona Annukka Fagerström

Helsingfors universitet

Statsvetenskapliga fakulteten

Socialt arbete

Avhandling Pro gradu

November 2015

Tiedekunta/Osasto Fakultet/Sektion – Faculty		Laitos/Institution – Department	
Statsvetenskapliga fakulteten		Institutionen för socialvetenskap	
Tekijä/Författare – Author			
Ilona Fagerström			
Työn nimi / Arbetets titel – Title			
Sofia älskar musik- barns och ungas möjligheter till delaktighet inom handikappservice			
Oppiaine /Läroämne – Subject			
Socialt arbete			
Työn laji/Arbetets art – Level		Aika/Datum – Month and year	Sivumäärä/ Sidoantal – Number of pages
Avhandling pro gradu		November 2015	94 (+5)
Tiivistelmä/Referat – Abstract			
<p>Syftet med avhandlingen pro gradu är att bidra med kunskap om delaktighet för barn och unga inom handikappservicen. Studien är praktiskt förankrad eftersom jag studerar serviceplaneringsprocessen. Mina forskningsfrågor är: Hur ofta deltar barnen i serviceplaneringen? Hurudana subjektpositioner för barn förekommer i serviceplanen? Vilka möjliggörande och förhindrande faktorer för barns deltagande förekommer i serviceplaneringsprocessen?</p> <p>Serviceplanen kan ses bilda ett centralt redskap inom handikappservicen (Kivistö 2014; Autio & Nurmi-Koikkala 2015). Jag var nyfiken på vad detta dokument kan bidra med i kunskapsproduktion om barnets möjlighet till deltagande. Materialet i studien består av 32 serviceplaner och tre intervjuer med professionella som skrivit dessa serviceplaner. Studien är i sin helhet en kvalitativ teoristyrd studie där jag studerar barnets möjligheter till deltagande på ett djupare plan ur ett kritiskt realistiskt perspektiv (t.ex. Bhaskar 1986; Danermark et al. 2003). Materialet analyseras med hjälp av innehållsanalys. I studien utgår jag från modellen för subjektposition (Pekkarinen 2010). Den viktigaste dimensionen i subjektpositionsmodellen för socialt arbete formas av den förståelse för hur olika positioner bildas till individer i olika omgivningar vid olika tidpunkter. Förklaringen till dessa olika positioner hittas inte enbart hos individen, den hittas även i de mångfacetterade relationerna mellan individer och strukturer. (Pekkarinen 2010, 232.)</p> <p>Möjliggörande och förhindrande faktorer för barns och ungas delaktighet bildas av mångfacetterade yttre omständigheter och relationer. Resultaten i min studie tyder på barnens passiva position i serviceplaneringen. Barn deltar sällan i serviceplaneringen och barnets röst hörs sällan i serviceplanen. Själva serviceplanen fungerar som ett styrande element i serviceplaneringen och de vuxenstyrda arbetssätten förhindrar barnets delaktighet. Barnen har inte en uppgift i serviceplaneringsprocessen. Professionellas blick riktas enbart till föräldrar. Barnets position bildas dels av det sätt föräldrar berättar om barnet och beskriver barnet under serviceplaneringsmötet. Dels bildas det av skribentens val vid skrivprocessen (Kääriäinen 2006). Barnets inre livsvärld representeras enbart lite i serviceplaner, vilket lätt medför att barnen representeras i serviceplanen som objekt för åtgärder. För att få en uppfattning om barnets inre livsvärld behöver professionella ha insyn i barnet. Detta möjliggörs med barnets närvaro vid serviceplaneringsmötet eller vid ett annat tillfälle och med att professionella ställer sig på barnets nivå och formar en relation till barnet. På detta sätt kan barn och unga uppnå inflytande och vara delaktiga i serviceplaneringsprocessen.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords			
Barn, unga, handikappservice, serviceplan, kritisk realism, subjektposition, delaktighet, deltagande, aktörskap, relation			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited			
Universitets arkiv			
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information			
Handledare: Ann-Marie Lindqvist			

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1 INLEDNING.....	3
2 SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNING	6
3 BAKGRUND OCH BEGREPP	7
3.1 Barnpolitik.....	7
3.2 Barndom – deltagande och aktörskap	9
3.3 Relationer generationer emellan – Insyn och inflytande.....	12
3.4 Att studera individer med funktionshinder.....	14
4 TIDIGARE FORSKNING	17
4.1 Att ställa sig på samma nivå med barnet	17
4.2 Att forma identitet inom problemorienterade strukturer	18
4.3 Barn i dokumentationen	20
4.4 Upplevelser av delaktighet	22
5 TEORETISK REFERENSRAM.....	25
5.1 Kritisk realism	25
5.2. Modellen för subjektposition.....	27
5.2.1 Individens yttre livsvärld	28
5.2.1 Individens inre livsvärld	29
6. FORSKNINGSDSIGN	31
6.1 Serviceplan	32
6.2 Intervjuer	34
6.3 Innehållsanalys	36
6.3.1 Analys av serviceplaner	36
6.3.2 Analys av intervjuer.....	38
6.4 Etiska överväganden.....	39
7 BARN I SERVICEPLANER	42
7.1 Barnets deltagande	42
7.2 Subjektposition.....	45
7.2.1 Kalle.....	45
7.2.2 Ida	51

7.2.3 Sofia	56
7.2.4 Slutsatser	61
8. DELTAGANDE I PROFESSIONELLAS TAL	62
8.1.1 Barn som inte deltar	62
8.1.2 Att se barnet med nya ögon	68
8.1.3 Att skriva serviceplan	70
8.2 Strukturer som förhindrar eller möjliggör barnets deltagande	72
8 DISKUSSION	78
8.1 Att studera deltagande inom handikapps-service	78
8.2 Hur kan delaktighet uppnås för barn inom handikapps-service	82
KÄLLFÖRTECKNING	86
BILAGOR	95

1 INLEDNING

Varje individ börjar sitt liv med att leva barndomen. Barndomen inverkar på människan hela livet (t.ex. Bady 2009, 19). Barndomen kan ses som en viktig tidsperiod som dels formar oss till de personer vi är. I barndomen byggs våra djupstrukturer upp (ibid). Barndomen sågs tidigare som ett förberedande livsskede, man förberedde sig på att bli vuxen. Idag uppmärksammar man barndomen som en självständig livsperiod där barn som aktörer bildar relationer med omgivningen (t.ex. Lunabba 2013; Kiili 2006). Barn ses redan i tidig ålder ha sociala och känslomässiga kompetenser (Sommer 2000, 35). Barnets kunskap har uppmärksammats i forskning och dess betydelse har värdesatts i processer inom socialt arbete (Forsberg et al. 2006; Lagström et al. 2010). Det finns konventioner och lagstiftning som tryggar barnets rättighet, som uppmärksammar barn som aktörer som bär på viktig kunskap om sitt liv (t.ex. Barnkonventionen 1989; Klientlagen 2000). Att få bli jämlikt bemött och att få säga sin åsikt samt inverka på frågor som gäller en själv hör även till var och ens grundrättigheter (Finlands grundlag 731/1999). Samtidigt kan kunskap om faktorer som inverkar på våra egna liv och möjligheten att reflektera kring dessa hjälpa oss att förstå vem vi är som människor. Barn behöver vuxnas stöd att reflektera över sig själva och de relationer som formas med omgivningen. Ett barn med funktionshinder är på ett annat sätt beroende av vuxna omkring en. Dessa barn blir nödvändigtvis inte självständiga i den bemärkelsen som samhället förutsätter av individer i allmänhet. Detta kan väcka frågor om sin egen position i samhället och om de relationer som individen bildar.

Jag är intresserad av att studera positioner för barn med funktionshinder. Jag vill studera hurdan insyn vuxna har i barnet och hurdan inflytande barnet har i sina egna frågor. I mina studier har jag varit intresserad av barns och barnfamiljers välfärd. Tyngdpunkten har legat i barnets aktörskap och deltagande. Jag har varit intresserad av hur barn som har funktionshinder uppmärksammas som aktörer i serviceprocesser. Forskning tyder på att vuxna individer med funktionshinder är svagt delaktiga i serviceprocesser och att detta har en negativ inverkan på individers identitetsskapande (Kivistö 2014; Lindqvist 2014; Ahponen 2008). Relationers inverkan på hur funktionshindrade åtar sig passiva eller aktiva positioner har även uppmärksammats i forskning (Ahponen 2008; Loijas

1994). Eftersom barndomen är en viktig tidsperiod i individens liv och eftersom funktionshindrade är svagt delaktiga i serviceprocesser som vuxna är jag nyfiken på att studera funktionshindrade barns aktörskap och delaktighet.

Eftersom jag är intresserad av att studera delaktighet för barn kan avhandlingen positioneras inom modern barndomsforskning. Samtidigt kan den också ses inom ramen för social handikappsforskning (Shakespeare 2006; Teittinen 2006; Vehmas 2005). Jag är intresserad av hur vuxna tar med handikappsens brukarbarn i serviceplaneringsprocessen. Den sociala handikappsforskningen har i liten utsträckning uppmärksammat barnets perspektiv och barndomens inflytande, påpekar Connors & Stalker (2006). Endast få forskningar har utgått från barnets perspektiv för att forska i barnets upplevelser. (ibid, 19.) Därför är det viktigt att forska i funktionshindrade barns liv med den moderna barndomsforskningens glasögon. Att granska relationen mellan vuxna och barn kan ses som en nyckel (t.ex. Alanen & Mayall 2001; Moilanen 2006) till att studera barns deltagande och varför deltagande och delaktighet ter sig svåra att förverkliga i praktiken (Eydal & Satka 2006; Percy-Smith & Thomas 2010).

Det har gjorts en hel del forskning inom socialvetenskapen om barn och unga ur den moderna barndomsforskningen syn på barndom (t.ex. Kiili 2006; Lunabba 2013; Pekkarinen 2010). Inom specialpedagogiken och hälsovården har det forskats i barn med funktionshinder i moderna barndomsforskningens kontext (t.ex. Vehkakoski 2006; Olli et al. 2012). Inom socialvetenskapen har forskning om funktionshindrade barn ofta gjorts ur ett föräldraperspektiv (t.ex. Hänninen 2004; Waldén 2006; Gundersen 2012). Barn i dokumentation har det forskats lite, och för det mesta i barnskyddets kontext (ex. Pekkarinen 2010; Kääriäinen 2003, 2006; Vehkakoski 2006; 2006; Mäenpää & Törrönen 1996;). Jag anser att det finns en lucka som borde utforskas. Med denna avhandling vill jag lyfta fram barn med funktionshinder till socialvetenskapligt forskningsfält inom ramen för den moderna barndomsforskningen.

I denna studie ligger fokus i handikappsens kontext. Handikappsens representerar sociala arbetets institution där socialarbetare och socialhandlare fungerar som professionella. Handikappsens uppgift kan enligt handikapplagstiftning (1987) ses vara *att främja de handikappades förutsättningar att leva och vara verksamma som jämbördiga medlemmar av samhället samt att förebygga och undanröja olägenheter*

och hinder som handikappet medför. Jag är nyfiken att ta reda på hurdana möjligheter till delaktighet och inflytande barnen har i denna kontext. I lagen om klientens ställning och rättigheter inom socialvården (22.9.2000/812) i § 10 står att en minderårigs klientens önskemål och åsikt skall utredas och beaktas på det sätt som klientens ålder och utvecklingsnivå förutsätter. Delaktighet (participation) är även en av de tre huvudpunkterna i FN:s konvention om barnets rättigheter (1991).

Forskning tyder på att man i strukturer kan möjliggöra eller förhindra barnets delaktighet (Olli et al. 2012; Hotari et al. 2009). Tanja Vehkakoski (2006, 297) ser ett spänningsfält när man diskuterar barnens rättigheter, funktionshindrade barn som autonoma individer och det paternalistiska förhållningssättet hur yrkespraktiken fungerar. Servicestrukturer kräver kritisk granskning. I barnombudsmannens rapport lyfts fram en förälders uttalande om att för att få stöd måste föräldrarna även framför barnet motivera allt det som barnet inte klarar av (Barnombudsmannens byrå 2011, 5). Detta framstår även i Gundersens (2012) forskning som problematiskt. Det finns en risk att barnet inte ses som en värdefull individ, utan som objekt för åtgärder. Ann-Marie Lindqvist har intervjuat vuxna med funktionsnedsättning och märkte att de hade svag självkänsla (Lindqvist 2014, 93). Hur delaktighet uppnås och hur servicestrukturer inverkar på individers identitetsutveckling är en viktig fråga att diskutera.

Efter min praktikforskning, där jag studerade serviceplaneringsprocessen med föräldrar, barn och professionella blev jag övertygad om serviceplanen som ett centralt redskap i serviceplaneringsprocessen (Fagerström 2015). Denna iakttagelse bekräftas också av forskning (Autio & Nurmi-Koikkalainen 2015; Kivistö, 2014). Jag märkte också att barnen har lite ´om alls´ utrymme att komma med sina egna tankar och åsikter. Jag insåg betydelsen av de vuxnas roll, betydelsen av sättet på vilket de vuxna bygger relation till barnet och sättet som de uppfattar barnets kunskap. Jag märkte också att det fanns en sådan potential hos barnen att delta i serviceprocessen. (Fagerström 2015.) Denna kunskap bildar motivationen till att fördjupa mig i serviceplaneringsprocessen. Serviceplanen kan ses fungera som byggsten för delaktighet (Autio & Nurmi-Koikkalainen 2015). Jag vill närmare studera serviceplanen och vilken roll serviceplanen har för barnets delaktighet.

Serviceplanen kan ses ha en central funktion för brukare inom handikappservice. Därför är den viktig att studera närmare. Materialet i avhandlingen bildas av serviceplaner och

intervjuer av professionella som skrivit dessa serviceplan. Studien är kvalitativ. Studien präglas av det kritisk realistiska (t.ex. Bhaskar 1987; Danermark et al. 2003) sättet att tänka. Delaktighet är ett mångfacetterat fenomen som kräver förståelse för olika nivåer av verkligheten. Jag närmar mig materialet med den modell för subjektposition som Elina Pekkarinen (2010) har skapat. I modellen granskar man subjektposition med att studera individens inre och yttre livsvärld (t.ex. Bhaskar 1987) samt hur omgivningen reagerar till individen (Lemert 1951). Positionerna är inte stadigvarande, utan förändras i tid och rum. Materialet analyseras med hjälp av innehållsanalys.

Det finns behov av kunskap om omständigheter som påverkar det levda medborgarskapet för personer med utvecklingsstörning anser Lindqvist (2014, 12). Jag vill fästa uppmärksamhet på barndomen som viktig del av individens liv som inverkar individens välfärd och identitetsbildning även i framtiden. Barn med funktionshinder kan redan vid födseln bemötas av professionellas expertis och Kaija Hänninen (2004, 297) anser det som viktigt att granska detta bemötande ur barnets synvinkel. Barn och speciellt barn med funktionsnedsättning kan ses vara i en underlägsen position gentemot vuxna och speciellt i förhållande till myndigheter (t.ex. Kiili 2006; Vehkakoski 2006). Ett barn har inte samma kapacitet som en vuxen att kritiskt granska strukturer som styr deras vardag.

Man kan se att det finns samhällseliga strukturer som t.ex. servicesystem och lagstiftning som styr det praktiska arbetet. Samtidigt kan man reflektera över hur myndigheter med medvetna eller dolda attityder och olika sätt att kommunicera inverkar på brukarens upplevelse av delaktighet. Det är viktigt att diskutera hurudan inverkan professionella har på barnets delaktighet. Professionella är i en maktposition och kan med olika sätt att arbeta möjliggöra eller förhindra barnets delaktighet. Därför ville jag fördjupa mig i att granska servicestrukturer ur barnets synvinkel inom ramen för den institutionella kontexten för socialt arbete som bildar en betydelsefull instans i barnets liv. Kivistö (2014) menar att det finns behov av djup och omfattande forskning där serviceplaner analyseras. Det finns också behov av kunskap om de individer som inte hörs i handikappservicen, eftersom de tystas positioner berättar om samhällseliga strukturer. (ibid, 259.)

2 SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNING

Med denna avhandling pro gradu vill jag bidra med kunskap till socialt arbete om element som inverkar på barnets deltagande i serviceprocesser. Jag vill speciellt öka kunskap om barn med funktionshinder och de positioner som dessa barn har inom institutioner för kommunal handikappservice. Jag har valt ett praktiskt angrepp, att studera serviceprocesser. Jag önskar att min avhandling kan bidra med konkreta insikter till praktiken. Jag vill bidra med kunskap som kan öka förståelse för sociala fenomen och på detta sätt öka inflytande i det arbete som redan görs. Inflytande kan ses som ett mångfacetterat begrepp och för att behärska inflytande som fenomen skriver Pohjola (2012) att det krävs forskning om olika fenomen som vävar in sig i arbetsprocesserna. Dessa fenomen och relationer mellan dem behöver utforskas och analyseras omsorgsfullt. (ibid, 10.)

Syftet är att studera hurdana positioner det förekommer i serviceprocesser för barn inom handikappservice. Kivistö (2014) upplever ett behov av att forska i serviceplanen, eftersom den har fått en så central roll i det sociala arbetet. Jag ser ett behov av att forska hur barnets delaktighet möjliggörs eller förhindras då barnets service planeras. Jag är nyfiken på vilken roll vuxna har i förverkligande av barns delaktighet. Jag är intresserad av i hurdan utsträckning barn hörs i serviceprocesser. Jag är också nyfiken på att ta reda på hurdana subjektpositioner för barn förekommer i serviceplaner skrivna av professionella. Jag är också intresserad av hur professionella beskriver barnets deltagande. Mina forskningsfrågor är:

1. Hur ofta deltar barn i serviceplaneringen?
2. Hurdana subjektpositioner för barn förekommer i serviceplanen?
3. Vilka möjliggörande och förhindrande faktorer för deltagande för barn förekommer i serviceplaneringsprocessen?

3 BAKGRUND OCH BEGREPP

3.1 Barnpolitik

Att studera historien och se hur syn på barn och barndom har utvecklats hjälper att bättre förstå barnens position idag och diskutera framtida utmaningar. Gudny Eydal och Mirja Satka (2006) granskar barndomens historiska utveckling i Norden. De ser behovet

för barnpolitiska åtgärder födas på 1800-talet i och med industrialismen och behovet för att skydda barn från hårt arbete och från att gå på gatan. De första barnpolitiska åtgärderna i Finland gjordes år 1936. Barn har haft rätten att uttrycka sin åsikt från och med 1983. Inom de nordiska länderna kan Norge ses som en föregångare och Finland kommer efter. (ibid, 305–306.) De svaga rötterna till barnets deltagande kan hittas redan på 60-talet, och på 70-talet tog tredje sektorns organisationer rollen att utveckla barnpolitiken. De kritiserade det vuxenfokuserade samhället. Barnet blev subjekt för första gången på 70–80-talen och aktör på 80–90-talen. (Kiili 2006, 17–22.) Sedan 80-talet har det funnits internationellt sett intresse för ny slags förståelse för barn och barndom (Kampman 2004, 127; Alanen 2003, 27). Barn- och barndomen började få en legitim position inom socialvetenskapen. Den sågs inte mera som enbart en del av vetenskap som utvecklingspsykologi, pedagogik och sociologi. (Alanen 2003, 27.) I den moderna barndomsforskningen ses barn som aktörer och barnens delaktighet i samspel med den sociala omgivningen betonas (Lunabba, 30).

Förenta Nationernas konvention om barnens rättigheter kan ses som en århundradens tysta vändpunkt och 1900-talet har kallats för barnens århundrade (Bardy 2009, 17). Detta var inspirerat av Ellen Keys (1900) klassiker med samma namn där visioner skapas för ett barnorienterat välfärdssamhälle. Keys skrev om hur vuxna behöver förstå barnasinnets och behålla sitt eget barnsinne, först sedan kan samhället förnyas. Keys skrev även att man behöver bli berörd av barnet, barn behöver behandlas som jämbördiga och man behöver visa samma finkänslighet mot barn som mot vuxna. Bardy diskuterar hur barnens århundrade förverkligades och funderar ifall Keys skulle se att århundrandet blev de barnprofessionellas århundrade. (ibid, 23–25.)

Barnpolitiken i Finland med fokus på barn som aktörer har försökt framträda flera gånger, utan att lyckats få en stadig position i samhället, anmärker Kiili (2006). Istället har fokus legat på familjepolitik eller barn- och familjepolitik där barnskyddet har haft ett starkt fotfäste. (ibid, 17–22.) Barn som aktörer har inte fått en så stark position inom den nordiska välfärdsmodellen. Detta förklarar Satka & Eydal (2006, 306) med att barn har setts som beroende av sina familjemedlemmar samt som individer som är på väg mot fullt medborgarskap. Forskarna har först småningom utvecklat ett närmandesätt som möjliggör att se barnen som aktiva sociala aktörer och barndomen som en del av det mänskliga livet med dess egna sociala dynamik. (ibid.) Starka fokus på familjen och speciellt kärnfamiljens roll på 1900-talet har präglat synen på barndom (Bardy 2009).

Dion Sommer (2010) beskriver även den dominerande familjefokus som den starka kärnfamiljen bidragit med där barnens relationer utanför familjen inte har uppmärksammas som relevanta för barnets uppväxt.

3.2 Barndom – deltagande och aktörskap

Barndomsforskning möjliggör studerande och definiering av barn och barndom på olika sätt. Barn kan granskas som minderåriga människor, barn, som brukare av socialt arbete (Forsberg et al 2006, 9). Barndomen kan ses vara varje individs första livsskede som definieras med biologiska, psykologiska och sociala faktorer (Bardy 2009, 18 & Forsberg et al 2006, 10). Susan Eriksson (2008) kritiserar det normaliserade livsloppet där individen antas gå vissa förutbestämda vägar. Ifall man inte passar in i dessa ramar ställs individen i marginalen. (ibid.) Barndomen kan ses som mycket annat än en utvecklingskedja där man strävar efter en ”normal” utveckling. Barndomen kan ses som ett självständigt fenomen, barn behöver inte uppfattas enbart som blivande vuxna (Moilanen 2006, 150). Barndomen kan ses som ett starkt kulturellt, samhälleligt fenomen, som är bundet till en viss tid och en viss plats. En universell barndom existerar inte. (Forsberg et al 2006, 11.) Barn kan uppleva samma omgivning på olika sätt (Kiili, 131).

Barndomen kan ses som ett individuellt fenomen som präglas av personliga relationer och upplevelser, beskriver Marjatta Bardy (2009). Vuxna återspeglar livet för barnen genom tal. Individen skapar bilden av sig själv, av andra, samt av världen genom sociala relationer som bildas inom familjen, relationer generationer emellan, samt genom förhållanden till jämbördiga. Eftersom barndomen har första plats i individens livslopp bär individen barndomen med sig genom livet. På detta sätt bildar barndomen en del av den vuxna individens sinnesstrukturer. Relationers inverkan kan döljas i individens djupstrukturer som där kan livnära, mogna och stöta. (ibid, 18.)

Barndomsminnen präglar den vuxna individens självuppfattning och bildar en viktig del av vår identitet (Forsberg et al 2006, 9). I intervjuforskning med vuxna funktionshindrade kommer det fram intervjupersoners upplevelser av att bli åsidosatta (Kivistö 2014; Lindqvist 2014; Eriksson 2006). Dessa upplevelser eller situationer påverkar individen långt efteråt och deras prägling kan vara svår att ersätta med nya positiva upplevelser (Kivistö 2014). Därför är det viktigt att fästa uppmärksamhet på samhälleliga strukturer som kan påverka individers mentala djupstrukturer på ett

negativt sätt. Samtidigt behöver man diskutera hur man kan förändra samhällsliga strukturer så att individens människovärde respekteras och varje individ kan bygga en positiv bild av sig själv i relation till andra. I min forskning vill jag framhäva betydelsen av att ur ett socialt perspektiv se den individuella livssituationens och relationers inverkan på individen.

Barndomen kan ses som ett samhällsligt fenomen. Uppfattningen om barn och barndomen beror på kulturella omständigheter (Bardy 2009, .) Vi kan ha olika uppfattningar om barn och barndom beroende på var i världen vi lever och hurdan tid vi lever i. Barnkonventionen som tryggar mänskliga rättigheter för barn har ratificerats av många länder. Detta innebär dock inte att mänskliga rättigheter skulle verkställas i alla dessa länder. I de nordiska länderna har barnkonventionen tagits på allvar och det finns en vilja av att trygga barnens rättigheter. Jag är nyfiken på hur detta syns inom handikappservicens kontext.

Kiili (2006) närmar sig deltagande ur två perspektiv: aktörskap och relationer generationer emellan. Jag ser dessa perspektiv som intressanta och användbara i min forskning. Kiili använder begreppet *deltagande* för hon upplever att hon inte har möjligheten att fånga den personliga känsla av *delaktighet* som begreppet delaktighet innehåller (ibid, 37). Deltagande som begrepp är inte entydigt och kan innebära många olika slags element. Kiili ser barnen genom deltagande i första hand vara aktörer. (ibid, 25.) Jag kommer att använda båda begreppen; deltagande och delaktighet. I analysen kommer tyngdpunkten att vara i barns deltagande. Jag diskuterar dock strukturer som möjliggör eller förhindrar barns delaktighet.

Kiili (ibid, 29-31) ser att det är viktigt att i forskning och olika projekt fundera på huruvida barnets deltagande är en symbolisk värdering, där deltagande kan till exempel ses som ett sätt att inverka på barns beteende så att barnets ses som en resurs, eller ifall man är intresserad av barnets själva deltagande. Med resurs menar Kiili exempelvis att genom deltagande strävar man till att förändra de unga kommuninvånarnas beteende mot ett önskvärt håll. I min avhandling är utgångspunkten barnets deltagande i sig. Jag ser, att för att barnet ska kunna inverka på sitt liv så att det gynnar barnets välfärd på bästa möjliga sätt, behöver det finnas möjliggörande strukturer för barnen att delta i processer som berör dem själva på ett sätt som passar individen i fråga. Då det gäller barn med funktionshinder, som också i framtiden kan vara beroende av stöd från

handikappservice, och också andra instanser kan man se att deltagande för barn kan vara en resurs för individen för framtiden. Med detta menar jag, att ifall individen med funktionshinder i sin barndom inte har deltagit i serviceprocesser, kan det vara svårt att plötsligt som vuxen göra det. Forskning (ex. Lindqvist 2014; Kivistö 2014) tyder på att vuxna individer med funktionshinder är bristfälligt delaktiga i processer som gäller dem själva.

Aktörskap (toimijuus) kan ses som den samhällsvetenskapliga forskningens samt barndomsforskningens nyckelbegrepp (Kiili 2006, 24; Forsberg et al 2006.) Detta närmandesätt understryker barnets rättigheter, ställning och sociala, ekonomiska samt kulturella omständigheter där barnet lever sin barndom. Aktörskap för barn är enligt Kiili (2006, 24–25) mångfacetterat och ifall man använder begreppet för entydigt kan det orsaka också negativa effekter. Begreppet aktörskap har kritiserats för att vara för vuxenfokuserat och det finns en risk att barnen ses enbart som kompetenta, autonoma aktörer som bär själva ansvar. Aktörskap kan inte enligt Kiili förstås som ett statistiskt tillstånd och ifall man ser barn som en homogen grupp blir många användbara synsätt gällande barnets aktörskap och deltagande åsidosatta. (ibid.) Barn kan ses som aktörer att inverka i sina egna omgivningar enligt sina egna förmågor.

Det engelska begreppet *agency* översätts i svenskspråkig forskning som gäller barn som aktörskap (Lunabba 2013; Fernqvist 2013). Fernqvist (2013) som har gjort sin studie inom den moderna barndomsforskningens kontext anser att begreppet aktörskap brukar koncentrera sig på handlingsutrymme snarare än möjlighet till inflytande och förändring. Detta anser hon som begränsande och därmed använder hon begreppet aktörskap med fokus på inflytande och förändring som hon anser att *agency* innefattar. (ibid, 25). Enligt Lunabba (2013, 44) betonas i den moderna barndomsforskningen barnets aktörskap där barn deltar i egenskap av sociala aktörer i transformationen av sociala strukturer. Detta tyder på att barn har möjlighet som aktörer till inflytande och förändring. Eftersom barn har studerats med begreppet aktörskap kommer jag att använda detta begrepp i min avhandling. Kiili (2006, 25) ser att många socialvetenskapliga begrepp och forskningsämnen som deltagande, medborgarskap och sociala rättigheter gäller även barn. Dessa begrepp är användbara trots att de är vuxenorienterade, de behöver dock granskas ur barnets synvinkel. (ibid.)

Aktörskap kan ses som personliga styrkor som barnet har till sitt förfogande, som de använder i olika situationer på olika sätt (Kiili 2006). Aktörskap har en strukturell dimension där olika omständigheter möjliggör eller förhindrar aktualisering av barnets aktörskap. Enligt Kiili ställer barnets aktörskap utmaningar på forskning där man behöver se dessa olika dimensioner. Kiili tar upp sådana strukturella dimensioner som kan förekomma både utanför själva aktören men också i aktören själv, vilket har stor betydelse för hur styrkor kan kontrolleras och användas. (ibid, 23–26.) Jag är nyfiken på att ta reda på olika strukturella dimensioners inverkan, som möjliggör eller förhindrar aktualisering av barnets aktörskap och därmed deltagande. Dessa aktörens inre och yttre styrkor kan fångas med modellen för subjektpositionen (Pekkarinen 2010) som presenteras i teorikapitlet. Kiili (ibid, 26) anser att för att besvara utmaningen som barnets aktörskap och deltagande medför, kräver det granskning av samhällets olika verksamhet. Studerande av servicesystem samt sociala relationer så som relationer mellan vuxna och barn behövs för att se med vilka villkor barnets deltagande är möjligt. (ibid.)

3.3 Relationer generationer emellan – Insyn och inflytande

Samhällsvetenskaplig barndomsforskning har intresserat sig för generationsperspektivet eftersom det ger möjligheten att förstå relationer barn och vuxna emellan (Moilanen 2006, 151). Barndomsforskare (t.ex. Alanen 2001; Mayall 2001; Moilanen 2006; Kiili 2006) vilk tyr sig till generationsperspektivet (sukupolvisuhteet) hänvisar ofta till Karl Mannheim (1972). Mannheim förklarar relationer med generationsperspektivet. Definitionen för generationer är att man är född under samma historiska tidsperiod och delar samma händelser. Dessa inverkar på individens erfarenhets- och tankevärld och är historiskt relevanta verksamhetsmodeller. (Moilanen 2006, 151.) Generationer och deras positions definierande faktorer väver in sig i relationer barn och vuxna emellan (ibid). Barn och vuxna kan ses existera i förhållande till varandra. Utan den ena finns inte den andra. (Bardy 2009.) Alanen (2003, 28) anser de hierarkiska relationerna generationerna mellan barn och vuxna vara i ett brytningsskede. Detta brytningsskede kan upptäckas då man ser hur de uppfattningarna om barndom som varit styrande i offentlig medvetenhet och social ordning har gått ur balans. Också barndomens centrala institutioner såsom skola håller på att förändras. (ibid.) Hemmet och skolan kan ses som viktiga institutioner som definierar barndomen (Kiili 2006, 26). Detta

brytningsskede ställer utmaningar på barnets aktörskap samt deltagande och definieringen av dessa. Detta, eftersom kärnan för barnets aktörskaps kan ses lokaliseras just i sociala relationer mellan vuxna och barn, påpekar Kiili (ibid). De lösa banden som finns i dag i relationer generationer emellan idag har lyfter Johanna Moilanen (2006, 164) fram som en utmaning som man med forskning kunde förebygga. Detta är viktigt eftersom dessa relationer är betydelsefulla och hjälper oss förstå vem vi är som individer.

Då man ser på barnets deltagande är relationen mellan vuxna och barn av central betydelse. Hur man resonerar kring deltagande samt om olika hinder för deltagande anser Johanna Kiili (2006) som intressanta för forskning. Generations-perspektivet kan ses ha uppkommit som begrepp till barndomsforskning för att förklara barnets möjligheter till deltagande. (Kiili, 27.) Med att lägga tyngdpunkt på maktpositioners betydelse i dessa relationer generationer emellan kan man fästa uppmärksamhet på kontinuitet samt förändring (ibid). Detta synsätt ger möjligheter att se vilka villkor som ställs för att möjliggöra eller förhindra barnets deltagande.

När man forskar i deltagande inom handikappservicen handlar det om barnets relation till professionella samt om relationen mellan föräldrar och barn. I denna avhandling bildar dessa relationer kärnan för barns positioner. I sin doktorsavhandling granskar Harry Lunabba (2013) sociala relationer i skolan ur pojkars perspektiv. Lunabba beskriver dynamiken i relationer mellan vuxna och pojkar genom begreppen insyn och inflytande (ibid, 122). Insyn syftar på i vilken utsträckning en person har kännedom om en annans liv och genom vilken grad av insyn en person kan tolka och bedöma den andra partens handlande. Personer i relation till varandra delar erfarenheter och får nya gemensamma erfarenheter, vilket innebär att parterna får insyn i hur den andra hanterar nya situationer. (ibid, 122.) Inflytande syftar på graden av betydelse som individer har för varandra, då makt är inkopplad. Lunabba tolkar Derek Layder (1997) och betonar att makten har en objektiv dimension då makt är sammankopplat med strukturella villkor. Hur man inom olika institutioner utövar både positiv och negativ makt gentemot barn har betydelse. Makten har dock också koppling till en individuell dimension. Vuxna kan ha olika slags personliga kompetenser eller maktreserver som präglar inflytande. (ibid, 123 & 189–190.) Lunabba utgår från Layder (1997) som beskriver *tillfälliga relationer*, där tillfälliga men långvariga bemötanden eller relationer kan ses som *intermittenta*. Dessa relationer kan till exempel formas mellan brukare och socialarbetare. (Lunabba

2013, 126.) Inom handikappservicen kan brukare och socialarbetare konkret ses sällan, men relationerna kan vara tidsmässigt långvariga och betydelsefulla. Inom handikappservicen har professionella konkret inflytande på barnens liv i och med att de beviljar eller nekar service som barnet och familjen upplever att de behöver. Det hur professionella har insyn i barnets eller familjens upplevelser av behovet av service samt hurdan insyn professionella har i barnets liv kan tänkas ha betydelse för hur beslut fattas samt hurdana positioner barnet i relationen får. Hur den professionella med sitt agerande signalerar, att professionella vill bygga upp en relation till barnet, kan tänkas ha betydelse om och hur relationen bildas. Hurdan insyn barnet har till processen där service planeras och hurdan inflytelse barn har i sina ärenden hör också till denna avhandlings kärnfrågor.

3.4 Att studera individer med funktionshinder

Det har alltid funnits individer med funktionsnedsättningar. Vad funktionshinder (vammaisuus) innebär har varierat enligt omgivning och samhälle individer lever i skriver Vehmas (2006). Han ser att det hur definitionen för funktionshinder bildas har varierat beroende på särdrag hos den organiska (elimellinen) funktionsnedsättningen, tolkningar som omgivningen ger till den, samt det politiska och ekonomiska samspelet. (ibid, 21.) Det är svårt att definiera vem som räknas som funktionshindrad och vem inte eftersom olika samhällen behandlar individer med olika slags funktionsnedsättning på olika sätt påpekar också Shakespeare & Watson (2002, 28). De tar som exempel medeltiden, då läs- och skrivkunskaper inte var nödvändigt eftersom det inte krävdes litteraturkunskaper till sociala processer. Inlärningssvårigheter blev ett synligt problem först när komplexa sociala strukturer krävde litteraturkunskaper av arbetstagare och medborgare (ibid.) Som exempel för problematiken i definiering av funktionshinder kan idag användas den ökade mängden beteendestörningar som diagnostiseras hos barn (Määttä 1999; Vehmas 2006). Määttä och Rantala (2010) ser kritiskt på hur individer delas i normala och avvikande. En stor del av barnen ligger på gränsoområdet gällande diagnos för diagnoser som ADHD eller aspergers syndrom. Enligt Määttä och Rantala speglar sig denna mängd av ”gränsfall” hur barndom samt funktionshinder konstrueras i olika tider. (ibid, 27–38.) Också specialpedagogik och specialskola som institution orsakar tudelning av barn som ”har specialbehov” och barn som fyller de normkrav som ställs på barn i skolvärlden, påpekar Vehmas (2006, 88). De ”problematiska barn”, som

stör skolgång utestängs från den ”vanliga” skolan. Skolval görs genom psykologiska test vilka baserar sig på normer som inte tar hänsyn till olikheter som individerna har. (ibid.) Inom forskning har man märkt, att barn från familjer som har lägre inkomster, oftare placeras i specialklass i jämförelse med barn som lever i familjer med högre inkomster. (Vehmas 2006, 88; Arora; McKey 2004, 111) Också funktionshinder kan ses som en relativ fråga i den bemärkelsen, att alla individer har mer eller mindre betydande begränsningar och alla individer är sårbara med att få mera begränsningar exempelvis vid processen av att åldras (ibid, 26–27).

Jag är inte intresserad av att granska olika funktionshinder i sig själva. Jag väljer att inte definiera barnen utgående från funktionshinder. Jag är nyfiken på hur barnen som aktörer tas beaktas i arbetsprocessen. Det, att individer identifieras politiskt sett tillhöra enbart en viss grupp med individer är problematiskt enligt Takala (2010, 131). Speciellt om vi tror att individer definierar sig själv, sina värderingar och livsprojekt utgående från enbart denna definition (ibid). Diskussionen om terminologi är central eftersom terminologi är socialt konstruerad, begreppen föds i social och kulturell interaktion, vilket innebär att det går att förändra uppfattningar och praxis (Vehmas 2006, 211–213) Enligt Ann-Marie Lindqvist (2014, 198) befinner sig handikappforskningen i en brytningstid, där frågan om funktionshinder ses som en fråga om mänskliga rättigheter. Det håller på att ske en förändring från institutionsbundet grupptänkande till individuellt stöd och ökat självbestämmande för personer med utvecklingsstörning. Lindqvist (2008, 11-12) ser ett brytningsskede även när gäller terminologin för det som tidigare samlats under begreppet handikapp. Begreppen speglar samhällets rådande värderingar och förändras därför med tiden. Ann-Marie Lindqvist stöder sig på den definition som Socialstyrelsen i Sverige använder, och som jag också kommer att använda. Lindqvist citerar definitionen för begreppet funktionshinder som den *begränsning som en funktionsnedsättning innebär för en person i relation till omgivningen och funktionsnedsättning som nedsättning av fysisk, psykisk eller intellektuell funktionsförmåga*. Lindqvists forskning utgår ifrån medborgarperspektivet och med dessa glasögon ser hon funktionshinder som en fråga om mänskliga rättigheter. Begreppet *funktionshindrade individer* (disabled people) beskriver enligt Jenny Morris (2001) det som görs för dem som har en funktionsnedsättning. Ifall man talar om *individer med funktionsnedsättning* innebär det att man definierar dessa personer genom

sin funktionsnedsättning genom *det som våra kroppar inte kan göra*. Detta närmandesätt leder till isolering och uteslutning, påpekar hon. (ibid, 3.)

Kommunal handikappservice är den institution som ligger i centrum i min avhandling. Dess uppgift är att trygga service för de individer som har funktionsnedsättning enligt lag om service och stöd på grund av handikapp (1987) samt lag enligt specialomsorger för utvecklingsstörda (1997). Syftet med handikappservice är att främja de funktionshindrades förutsättningar för att leva och vara verksamma som jämbördiga medlemmar av samhället (ibid.) Handikappservicen erbjuder service till individer med funktionshinder. Planering av service samt uppgörande av serviceplan är en central arbetsuppgift för handikappservicen. Handikaplagstiftningen är rätt gammal och den håller på att förnyas, och ratificering av rättigheter för individer med funktionshinder pågår (Kontinen 2013, 3). I den nya socialvårdslagen (2014) är delaktighet som ett centralt element i hela lagstiftningen. Även lagen om klientens ställning och rättigheter betonar i § 8 brukarens rätt till självbestämmande samt medbestämmande.

Kröger (2002) nämner tre olika synvinklar för handikappforskning; en akademisk, en professionell och en erfarenhetsbaserad. Den akademiska synvinkeln utgår från frågeställningar som uppstår i den akademiska världen. Ur den professionella synvinkeln är resultatens tillämpning viktig. Ur den erfarenhetsbaserade synvinkeln vill man ge rösten till de ”tysta” grupperna. (ibid) Motivationen till min forskning kan ses ha uppstått från alla dessa tre sammanvävda synvinklar. Dels vill jag föra barndomsforskningen till handikappforskningens fält, dels vill jag granska det sociala arbetets strukturer och bidra med ny kunskap till professionella i det praktiska arbetet. Samtidigt vill jag lyfta fram problematiken gällande funktionshindrade barn som en tyst eller tystad grupp, trots att jag inte i denna forskning har hört barn direkt.

Antti Teittinen beskriver olika närmandesätt i handikappforskning som nödvändiga och beroende av varandra. Handikappforskningen forskar i förhållandet mellan det normala och det avvikande. Teittinen lyfter fram det mångfacetterade samhällsvetenskapliga begreppet *skillnads politik* (eron politiikka) som beskrivande i producerandet av skillnads- och handlingsmekanismer i det moderna samhället. (Teittinen 2006, 16–18) Vem och vad som konstruerar skillnader mellan avvikande och det normala är centralt.

Boken ”Vammaisuuden tutkimus” är en kritisk granskning av handikappforskningen. Boken skiljer forskningen som berör handikappet som fenomen (vammaisuuden

tutkimus) från forskningen som berör handikappade individer (vammaistutkimus). Dessa både närmandesätt är nödvändiga, och de står inte i ett motstridigt förhållande. (ibid.) I boken skriver Simo Vehmas att handikappsforskningen (vammaistutkimus) har präglats av principer som är formade av handikappprörelser. Detta innebär att forskningen för det mesta har koncentrerat sig på fysiskt handikappade individer och de utvecklingsstörda individers erfarenheter har blivit åsidosatta. Enligt Vehmas har detta inverkat på att många teoretiska modeller i handikappsforskningen ger bristfälliga verktyg att förstå utvecklingsstörning.

4 TIDIGARE FORSKNING

4.1 Att ställa sig på samma nivå med barnet

Johanna Olli, Tanja Vehkakoski och Sanna Salanterä (2012) har gjort en litteraturöversikt över internationell forskning om möjliggörande och förhindrande faktorer i förverkligande av barns aktörskap (agency) i institutionella kontexter. De utgick från 19 olika artiklar där fokus låg på barnperspektiv. I dessa forskningar hade barn med funktionshinder blivit hörda och deras synvinklar hade givits en betydelsefull roll. En stor del av forskning var i en pedagogisk kontext, men en del var inom hälso- och socialsektorn. I litteraturöversikten kom forskarna till slutsatsen att styrande faktorer verkade ha att göra med professionellas attityder och kommunikation eller strukturella och kulturella faktorer i institutioner och samhälle. De underliggande faktorerna hade att göra med professionellas attityder i förhållande till barnens mångfald och individualitet samt professionellas egna bidrag i arbetet med barn. Forskning inom hälso-, socialvetenskapen och pedagogiken har försökt förändra de professionellt styrda arbetssätten mot ett mera barncentrerat arbetssätt där barnet har möjlighet att vara delaktigt. Ändå verkade det vara så att det traditionella synsättet styr arbetet med barn med funktionsnedsättning. I forskningen syntes inte skillnaderna inom de olika professionerna, utan institutionerna och enskilda professionella hade större inverkan på arbetssättet. De professionella som möjliggjorde barnets aktörskap grundade sin syn på barnet på modern barndomsforskning och social handikappsforskning. De hade också ett starkt professionellt självförtroende. Det krävdes att släppa sin roll som maktutövare och ställa sig på samma nivå med barnet. Att Olli et al. såg aktörskap som egenskap för

alla individer, möjliggjorde att se också aktörskap hos individer som annars skulle ha blivit utanför definitionen. Forskarna upplevde att det fanns lite forskning om aktörskap för barn med funktionsnedsättning. Olli et al ser behovet av att se det funktionsnedsatta barnets människovärde redan när de är små barn. De ser också barnens aktörskap som utgångspunkt i arbetet som någonting som kan vara ett givande närmandesätt för professionella. Professionella behöver inte alltid veta vad som är viktigt för barn, utan de kan lyssna vad barn har att säga. (Olli et al. 2012, 794 & 804-805.)

Att ställa sig på barnets nivå och komma utanför en styv professionell roll verkar vara avgörande för ett barncentrerat närmandesätt i arbete med barn. Detta har också Inkeri Eskonen, Johanna Korpinen och Suvi Raitakorpi (2006) lagt märke till när de studerat maktpositioner mellan barn och professionella inom barnskyddet. Resultaten påvisar, att när professionella ställer sig en stund utanför rollen som beslutsfattare, vänder sig vuxnas intresse lättare till barnen. Intresset som vuxna visar för barnets upplevelser om vardagen skapar förtroende, eftersom vuxna har lagt märke till barnet eller den unga utan problemformuleringar och uppifrån kommande målsättningar. Forskarna ser att istället för att utgå från barnet som någon som man enbart hör, borde man fästa uppmärksamhet på hur barnet ställer sig till interaktion och hur man tolkar barnet. På detta sätt får man också en uppfattning om vad som skapar empowerment för barnet. Vuxna behöver vara barnfokuserade och känsliga inför bemötandet och fundera på likheter och olikheter hos barn och vuxna. (ibid.)

Forskning tyder på att genom att betona barnets subjektivitet och vikten av att höra barn kan man inom det sociala arbetets kontext förändra praktiken så att barn med funktionshinder bättre kan få sin röst hörd (Curran 2010).

4.2 Att forma identitet inom problemorienterade strukturer

I en norsk forskning intervjuade Tonje Gundersen (2012) föräldrar till barn med funktionsnedsättning och märkte att den problemorienterade dokumentationen som krävs för att ansöka om service tvingar föräldrarna att objektivisera sitt förhållande till barnet och se sig själva primärt som vårdproducent för barnet och inte som kärleksfulla föräldrar. Föräldrarna tvingas se barnet utan de goda egenskaperna inför staten. Detta är

en belastning för föräldrarna som vill se barnet med positiva ögon och som en värdefull individ, en egen personlighet med alla sina egenskaper och inte enbart som summan av sin diagnos. Gundersen märkte i sin forskning att då föräldrarna blir tvungna att fokusera på den börda som barnet orsakar, måste de ställa sig i en position av offer, vilket kan vara förödmjukande och stressande. Föräldrarna får inte möjligheten att vara stolta över sina barn och de framsteg som barnet och föräldrarna tillsammans gjort. Föräldrarna blir utan upplevelsen av sitt barn som en värdefull individ. Gundersen lade märke till att föräldrarna behöver erkännande över det arbete som de gör för att få vardagen att fungera. Detta erkännande inverkar på föräldrars självkänsla och självbild och ger dem krafter att orka vidare. Då föräldrar blir utan detta erkännande orsakar det extra belastning i vardagen, som från tidigare kan vara utmanande. (ibid.)

Denna forskning gjordes ur ett föräldraperspektiv i en norsk kontext. Man kan fundera hur det inverkar på barnet, att deras problem eller brister eller det som vuxna ser som brister diskuteras i olika institutionella kontexter. Dessa föräldrar upplevde sättet som de blir tvungna att beskriva sitt barn som belastande och kränkande. Man kan fundera vilka konsekvenser en problemorienterad verksamhetskultur kan medföra till barnets välmående och identitetsskapande. Man behöver också kritiskt granska den problemorienterade verksamhetskulturen ur människorättssynvinkeln, detta är någonting som också Barnombudsmannens byrå betonar (2011, 6).

Våren 2015 gjorde jag min praktikforskning (Fagerström 2015) där jag deltog i processen att planera handikappservice för två familjer, och intervjuade professionella om arbetsprocessen. I forskningen framkom att barn sällan deltar i planering av service. Professionella hade intresse av att höra barnen, men de såg kommunikation och förklarande av terminologi för barnet som utmanande. I studien märkte jag att barnen hade starka åsikter om aktuella frågor som berör dem själva. Barnen deltog varierande i diskussionen. Med föräldrars stöd kunde de berätta mycket, när man diskuterade konkreta frågor om barnets vardag som, hade betydelse för barnet. Det, att betoningen på den offentliga sektorn är problemcentrerat var någonting som föräldrar anmärkte på, men också professionella inom handikappservice. Föräldrar framförde oro över att barnen kan börja känna sig som en belastning för föräldrarna. Samtidigt kan man inte undvika att diskutera det stöd som behövs, men att betona också styrkor ansåg föräldrarna och också professionella som viktigt. Föräldrar upplevde att det finns mycket positivt och fungerande i livet som är bra att behandla som motvikt till

problemen som stödbehovet baserar sig på. (Fagerström 2015.) Praktikforskningen fick mig att fundera vad det handlar om att professionella upplever att barnen inte vill delta i serviceplaneringen. Det, att ett barn väljer att inte delta i ett möte är ett val som uttrycker delaktighet (Hotari et al 2009). Professionella behöver dock reflektera kring huruvida barnet väljer att inte delta för att det är så barnet känner, eller för att barn inte har verkliga möjligheter att delta, exempelvis på grund av brist på kunskap, förtroende, terminologi eller för en abstrakt plan av diskussion.

4.3 Barn i dokumentationen

I doktorsavhandlingen ”Leimattu lapsuus” (2006) granskar Tanja Vehkakoski hurdana bilder professionella med sitt språkbruk skapar av barn med funktionsnedsättning. Intervjuer med professionella samt dokumentation skrivna av professionella med olika bakgrund och från olika institutioner analyserades med diskursanalys. Professionellas närmandesätt delade Vehkakoski i sex olika diskursiva meningssystem. Dessa diskurser är *handikappsdiskurs*, *utvecklingsdiskurs*, *tragedidiskurs*, *problemdiskurs*, *subjektdiskurs* och *rättsdiskurs*. Diskurser har olika ideologiska rötter och de möjliggör olika positioner för barnet. Diskurserna utesluter inte varandra, utan kan förekomma samtidigt. Då professionella utgick från medicinska och utvecklingspsykologiska närmandesätt förstärktes barns och föräldrars passivitet, de råkade i en mottagande position. I sådana möten fanns inte möjlighet för barn att delta, barnen ansågs inte mogna eller emotionellt starka för att delta i möten där deras ärenden behandlades. (ibid, 60.)

Vehkakoski (ibid) märkte, att då barnet tystas ner tappar professionella individuella synvinkeln till barn, och den bild de skapar av barnet utgick från utvecklingspsykologiska, medicinska och pedagogiska definitioner. Vehkakoski märkte att diagnosen kan prägla olika professionellas syn på barnet. Diagnosen kunde uppfattas som en objektiv sanning och fungera som ett styrande element i arbetet, trots att själva diagnostiseringsprocessen verkade innefatta många osäkra moment. Diagnosen formade en identitet till barnet i institutionella omgivningar, som fungerade både möjliggörande och hindrande. Vehkakoski såg texterna starkt låsa barnets identitet till vissa positioner. (ibid, 53–54.)

Normaliseringen kunde inverka på barn så, att ifall vissa allmänt sedda kriterier för utveckling inte uppnåddes, fanns det risk att barnet beskrevs som bristfälligt, otillräckligt och odugligt (ibid, 56). I *tragedidiskursen* skapades en bild av barnet som en varelse som väcker negativa känslor. Enligt Vehkakoski försökte professionella skapa kontakt till föräldrar och stöda dem i processen t.ex. när de får kunskap om att barnet har funktionsnedsättning. (ibid, 57) I doktorsavhandlingen om förstahandsinformation till föräldrar betonar Kaija Hänninen (2004) vikten av att se denna situation ur barnets synvinkel och de psykofysiska behov som inverkar på barnets utveckling. Hur man i den stunden då förstahandsinformation ges om barnet till föräldrar betonar barnet eller funktionsnedsättningen, kan prägla föräldrars förhållande till barnet i framtiden. (ibid, 197)

I den starka problemdiskursen, som Vehkakoski (ibid, 58) sammankopplar med hjälpyrken som socialt arbete såg barnets situation som problem och barnet som en börda. Språkbruket utgick från negativa uttryck, men dess syfte var delvis att ta hand om föräldrars och barns välmående. Professionella använde också språket som betonade barnets besvärlighet till att motivera behovet av socialt stöd och service. Extrema känsloladdade uttryck fungerade för att väcka människors förskräckelse eller empati. (ibid, 58.)

Subjektdiskursen som utgår från samhällsvetenskaplig barndomsforskning blev i professionellas språkbruk i Vehkakoskis forskning (2006) i en underlägsen position. Detta eftersom diskussionen där barnets utveckling bedömdes, och barnet sågs som ofullständig fick en central roll. Subjektdiskursen fanns med i professionellas språkbruk, men yvingades väja för de andra diskurserna. I denna diskurs bjöds också barnet med i diskussioner, där barnet fick sin röst hörd i form av önskemål som professionella beskrev. Professionella ställde sig själva i position som elev, som vill lära sig att känna barnet och barnets synsätt. (ibid, 58–59) I rättsdiskursen syftade professionella i språket på omgivningen som formade svårigheter och gav stöd. Detta bildade alternativ för att se problemen enbart hos individen. Barnet positioneras som bärare av rättigheter och de fungerar som moralsubjekt. Då lägger inte barnets uppnådda målsättningar grunden för service eller skolplacering, utan barnet ses ha rättighet till dessa. I denna diskurs ställdes ansvar på professionella och andra vuxna. (ibid, 59.)

I de diskurser som Vehkakoski har studerat kan subjektdiskursen och dels också rättsdiskursen tänkas vara förhållanden där barnets röst kan bli hörd och barnet kan fungera som en aktör som har möjligheten att inverka på sitt eget liv. I en professionellt styrd miljö, som de rådande diskurserna som handikappsdiskursen, problemdiskursen och utvecklingsdiskursen är, finns inte utrymme för barnets verkliga delaktighet. I min studie är det intressant att se från vilka utgångspunkter professionella på handikappservice skriver om barnet.

Hur barn syns i dokumentationen har även Aino Kääriäinen (2003 & 2006) forskat i, men i inom barnskyddets kontext. Enligt Kääriäinen har forskare som granskat dokumentation insett att barn syns enbart lite i sina egna dokument.

Doktorsavhandlingen som Kääriäinen (2003) har skrivit visar att barnen syns i dokumentationen som aktörer. Enligt Kääriäinen kan dessa skillnader i resultat förklaras med kontexten där forskningen görs, samt hur man definierar och tolkar fenomenet (Kääriäinen 2006, 45). I barnskyddets dokumentation hittade Kääriäinen barn som fungerade som aktiva subjekt och kunskapsproducenter. Då man ser på hela materialet som innehöll 20 barns 134 dokument är dock dessa texter där barnet syns i marginalen. (Kääriäinen 2006, 65.)

4.4 Upplevelser av delaktighet

Trots att delaktighetsdiskursen är rådande i samhället (se ex. Kivistö 2014) och lagstiftning poängterar delaktighet, har genomförandet av delaktighet inte lyckats. Detta gäller barn (ex. Kiili 2006) och detta gäller individer med funktionshinder (Kivistö 2014; Lindvist 2014; Eriksson). Kivistö tar upp den förändring av välfärdsdiskussion till delaktighetsdiskussion som forskare har uppmärksammat (2014). Då man tidigare diskuterade välfärd, diskuterar man idag delaktighet. I sin doktorsavhandling granskar Kivistö (2014) vuxna funktionshindrade individers delaktighet. Kivistö kombinerar olika kvantitativa och kvalitativa material, samt metoder för att fånga en mångfacetterad bild av innebörden för begreppet delaktighet. Kivistö analyserar fyra funktionshindrade personers tal, samt deras serviceplan för att med diskursanalytiska metoder finna representationer för delaktighet. I stället för att beskriva delaktighet läggs tyngdpunkten på att beskriva det som är motsatsen till delaktighet- att bli åsidosatt (osattomuus), eftersom intervjupersonernas tal präglas av upplevelsen av att bli åsidosatt.

Intervjupersonerna beskriver sig som *andra stadiets medborgare*, de beskriver också en *kamp* för att kunna leva värdigt liv. Lars Uggerhoj (2014) diskuterar delaktighet och marginalisering. Han ser dessa bilda motpoler till varandra. Då kunde man tolka upplevelsen av att bli åsidosatt som marginalisering.

I intervjustudien om ungas livslopp och livskontroll märkte Sari Loijas (1994) att unga med funktionsnedsättning i åldern 17-35 hade olika strategier att förhålla sig till livet. Unga kunde passivera eller åsidosätta sig själva, vilket formade ett slags livsstil för de unga. Dessa individer hade svag yttre och inre kontroll över livet. De unga hade inte resurser att förändra sin förhållning till livet. Dessa unga hade enbart svagt stöd från omgivningen. Unga, som hade en passiv förhållning till livet hade hemma bivit behandlade i första hand som funktionshindrade, inte som barn eller individer. Föräldrarna hade varit överbeskyddande eller likgiltiga. Dessa unga har redan i sin tidiga barndom dragit sig undan sociala situationer och låtit andra fatta besluten i sina liv. (ibid, 198–199.)

Det fanns också en grupp unga som Loijas (1994) märkte vara handlingsorienterade (toimintaorientoituneet). Dessa unga hade en relativt bra inre kontroll över sitt liv. De hade anpassat sig till och accepterat sin funktionsnedsättning. Unga hade enbart lite utbildning efter grundskolan. Individerna strävade till att komma in i arbetslivet, men de hade svårt att få anställning och det arbete de fick var lågavlönat snuttjobb. Den yttre kontrollen av livet var svag på grund av detta. Många av dessa unga kan ersätta bristen av erfarenhet i arbetslivet med att fungera aktivt i organisationer för funktionshindrade. Unga har förmågan att se detta som ett samhällligt viktigt uppdrag, på detta sätt känner de sig nyttiga. Dessa unga har hittat sin plats i samhället och innehåll i livet. (ibid, 199–200.)

I forskningen hittade Loijas (1994) också en liten grupp unga som hade bra både inre och yttre livskontroll (tavoiteorientoituneet). Dessa unga hade målsättningar i livet och en del hade beslutat att klara sig i livet på de villkor som individer utan funktionshinder hade. Unga hade resurser som gjorde, att de kunde förhålla sig till sitt funktionshinder samt omgivningen på ett fördomsfritt sätt. Unga kunde kräva stöd och stödinsatser av omgivningen, vilket också medförde att de unga fick den stöd de behövde. Dessa individers föräldrar hade stor inverkan på de ungas liv. Redan som små barn har föräldrarna stött och uppmuntrat dem att göra saker som andra barn och unga gör. Den

målmedvetenhet som föräldrarna haft har de kunnat föra vidare till sina barn, vilket möjliggör ett målmedvetet liv också i vuxenlivet. Dessa individer kan fungera som ledarfigurer i organisationer för funktionshindrade. De har ofta hög utbildning och är anställda i arbetslivet. Den inre kontrollen kommer till uttryck i sociala relationer, i möjligheten att vara delaktig samt ha inflytande (ibid, 201–202.)

Det finns stor variation inom dessa kategorier, och Loijas (1994) anser att det visar hur olika ställningar individer med funktionshinder är i. Inom alla dessa kategorier är individerna i sämre ställning jämfört med individer utan funktionshinder. Detta är enligt Loijas en konsekvens av att man ser individen i första hand som funktionshindrad och i andra hand som individ. Loijas upplever det vara oroväckande med den ojämlika ställning som dessa unga med funktionshinder har i förhållande till varandra. Den marginaliserade gruppens passiva individer som blir utan både det samhälleliga och privata goda, är enligt Loijas (1994) landets tystaste, vars röst man sällan hör och som inte har någon som talar för dem. (ibid.)

Studien (Loijas 1994) visar att barndomen och omgivningens förhållningssätt samt föräldrars engagemang är av betydelse hur livet kommer att se ut för individer med funktionshinder. Det är inte självklart att alla föräldrar har sådana resurser och sådant engagemang vilket bidrar till att individer med funktionsnedsättning kan fungera i samhället på ett sätt som stöder individens identitet och välmående på bästa möjliga sätt. Därför är det viktigt att diskutera hur olika aktörer som bemöter individer med funktionsnedsättning och som har inflytande i dessa individers liv, kan bidra till att skapa sådana förutsättningar som bidrar till jämlikhet och stöder individens identitetsutveckling och känsla av livskontroll.

Även Helena Ahponen (2008, 204) har intervjuat unga funktionshindrade individer och lagt märke till att omgivningen kan hjälpa unga att nå sina målsättningar, eller fungera styvt och hindra de unga att förverkliga sina mål i livet. Funktionshindrade individer riskerar för marginalisering redan i skolan och kan därmed i framtiden anamma rollen av utomstående ifall omgivningen inte beaktar dessa individers behov, menar Ahponen. Internationella och nationella principer om jämlikhet och rättigheter är allmänt accepterade, men de ungas vardag bevisar att detta inte förverkligas i praktiken. Den medicinska uppfattningen om funktionshinder präglar individen och skapar förutsättningar för diskriminerande beslut. (ibid.) Enligt Ahponen (2008, 204–205) ses

detta som en självklarhet som inte ifrågasätts. Unga med funktionsnedsättningar blir fortsättningsvis behandlade som barn, detta anser Ahponen vara ett förtryckande förhållningssätt. Ungas identitetsskapande ter sig vara en komplex process där samhällets rådande stereotyper gör det nästan omöjligt för unga att inverka på sitt liv i en önskvärd riktning. Trots att de unga skulle ha styrka och förmåga är de svåra att förverkliga, till exempel i studierna och arbetslivet. (ibid.) Ahponen anser att om de unga tvingas leva sin ungdom i en tunna, kommer det vuxna livet också att präglas av detta. Ifall individen får leva i en mångsidig levnadsmiljö redan från barndomen, öppnas möjligheter till aktörskap i det vuxna livet. (ibid, 206.) När man läser hur Kalle Könkkölä, verksamhetsledaren för människorättsorganisationen Kynnys ry, beskriver sitt liv i boken ”Huoneekseni tuli maailma” (2010) kan man se hur Könkköläs livsinställning samt föräldrars, syskons och vänners engagemang inverkar på Könkköläs aktörskap samt identitetsskapande från barndomen till det vuxna livet. Omgivningens reaktioner till individen kan ses vara avgörande för individens möjligheter i framtiden.

I en brittisk undersökning (Becket 2014) har man intervjuat barn i åldern 6-11 år om deras attityder till och uppfattningar om funktionshindrade individer. Resultaten visar att barn har en normativ uppfattning om individen och en medicinsk präglad uppfattning om funktionshindrade. Barn betonar skillnader mellan barn som har funktionshinder och dem själva som inte har funktionshinder. Becket påpekar att genom kunskapsbildning i skolan kunde man förebygga diskriminering i samhället. (ibid). Denna undersökning betonar kulturella dimensioner och betydelsen av de ramar inom vilka individer med funktionshinder formar en uppfattning om sig själva i relation till andra. Trots att studien är gjord i brittisk kontext stöder resultatet det som Ahponen (2008) skriver om; uppfattningen om funktionshinder som medicinska egenskap samt utanförskap vilka har sin grund redan i skolmiljön.

5 TEORETISK REFERENSRAM

5.1 Kritisk realism

Jag ser samhälleliga fenomen bildas i ett mångdimensionellt system där, olika faktorer påverkar varandra samtidigt. Jag upplever att den kritiska realismen (t.ex. Bhaskar 1986; Danermark et al. 2002) ger lämpliga glasögon för att studera de förhållanden där

individer skapar en bild av sig själva i relation till sin omgivning. Pekkarinen (2010, 28) anser att forskning i det sociala arbetet har varit i ett spänningsfält där ontologi, epistemologi och metodologi har gått sina egna vägar utan att mötas. Också positivismens och konstruktionismens olika paradigmer har enligt Pekkarinen förorsakat forskare att fastna i vissa teoretiska närmandesätt som kan begränsa möjligheterna för bredare tolkningar. (ibid.) Rhoj Bhaskar ses ha skapat kritisk realistiska sättet att uppfatta verkligheten (Danermark et al. 2008, 18). Genom den kritiska realismen kan man fånga olika nivåer av verklighet och sedan välja de centrala närmandesätten och nivåer som man i sin forskning är intresserad av, menar Bhaskar och Danermark (2006). Den dualism som den kritiska realismen innehar innebär, att när man forskar i sociala fenomen, behöver man inte utesluta till exempel inverkan av den begränsning i fysisk rörlighet som en del individer med funktionshinder kan ha. Detta ger möjlighet att fånga en djupare insyn i funktionshindrade individers liv.

I den kritiska realismen ser man att det existerar samhällsliga strukturer oberoende av enskilda individer och att individerna har möjlighet med sitt agerande förändra och utveckla dessa strukturer, termen emancipation förklarar detta fenomen. (Pekkarinen & Tapola-Haapala 2009, 184) Enligt kritiska realismen är socialarbetarens eller forskarens uppgift att fånga det sociala problemets eller fenomenets väsentliga natur, hur den har uppstått, vad det är som upprätthåller problemet samt hur man kan inverka på fenomenet. De bakomliggande mekanismerna och synliggörande av dem är en central utgångspunkt för att uppnå denna målsättning. (ibid.)

Pekkarinen och Tapola-Haapala (ibid) beskriver forskning som ett sätt att synliggöra strukturer och fenomen som man inte direkt kan iaktta. Det är omöjligt att uppnå sann kunskap, men genom forskning kan man bekräfta det mest sannolika eller trovärdiga förklaringsmodeller eller teorier. Emancipation innebär att individen igenkänner sina verkliga intressen, har förmåga, resurser och möjligheter att försöka uppnå dessa mål samt har en vilja att kämpa för dem. För socialt arbete blir väsentligt att fundera på hur man kan agera så att brukaren blir den som definierar sitt eget liv och inte blir offer för det sociala arbetets interventioner. Enligt den kritiska realismen kan samhällsliga strukturerna möjliggöra individens handlingsförmåga eller hämma den. Strukturerna är någonting som existerar före individen, men som individen med sitt agerande kan inverka i. (Pekkarinen & Tapola-Haapala 2009, 194–199)

5.2. Modellen för subjektposition

Elina Pekkarinen (2010) fann den kritiska realismens möjligheter för tolkning, där både strukturella och interaktionella nivåer kunde greppas. För att granska individens position i olika institutionella kontexter, skapade hon en modell för subjektposition vilket utgår från Rhoj Bhaskars (1979) och Edwin Lemerts (1951) teorier. (Pekkarinen 2010.) I modellen för subjektposition kombineras sociala strukturers nivå med nivån för aktörskap genom att studera individens inre och yttre livsvärld (Pekkarinen 2010, 38; Bhaskar 1987, 128). Det, hur omgivningen reagerar till individen (Lemert 1951), inverkar på hur vi ser oss själva. Forskning (t.ex. Lindqvist 2014; Kivistö 2014; Ahponen 2008; Loijas 1996) visar att hur omgivningen reagerar på funktionshindrade individer har betydelse för hurdana förutsättningar för handling individen har, och i hurdana omständigheter individen skapar sin identitet.

Subjektpositionen (bild 1) består av individens inre och yttre livsvärld, och nivån på den sociala handlingens, samt nivån på den sociala strukturen. Handling kan ses förutsätta strukturer och strukturer kan ses förutsätta handling (Pekkarinen 2010, 38). Den yttre livsvärlden består av individers handlingsförutsättningar (toimintaedellytys) samt definitioner, vilka ställer ramar i förhållande till andra individer i olika institutionella kontexter. Den inre livsvärlden består av inre handlingshetsförutsättningar (toimintaedellytys) och definitioner, som ställer ramar för individens självuppfattning och bilden av de egna handlingsförutsättningar som positioneras i förhållande till personliga faktorer och andra individer. Subjektpositionen bildas i en dynamisk samverkan mellan dessa element. Subjektpositionen kan förändras i olika omgivningar liksom i olika tider. Dessa påverkas hur individens situation bildas, och med hurdana olika tillvägagångssätt situationer kan förändras. Positioner bildas som resultat av sociala strukturer, men samtidigt är de byggklossar i olika system av praxis, handling samt relationer. Det varierar hur individen själv månas om sin position. (ibid, 37–44.)

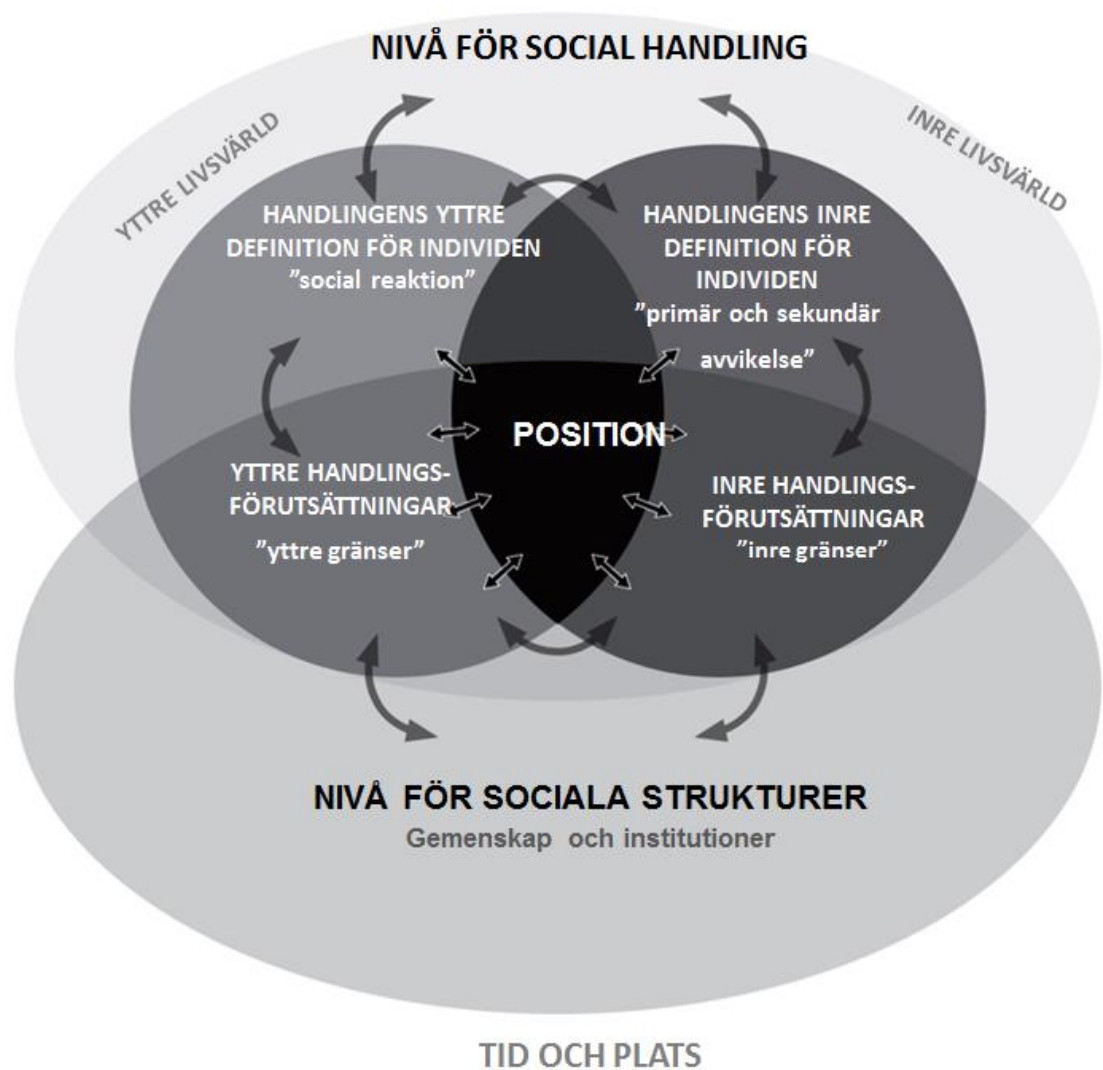

Bild 1. Modellen för subjektposition (egen översättning, Pekkarinen 2010, 38)

5.2.1 Individens yttre livsvärld

Den *yttre livsvärlden* delas i två olika domäner. Den ena *individens yttre handlingsförutsättningar* (toimintaedellytys) stöder sig på Lemerts (1951) tankar och innebär yttre gränser som förekommer i sociala strukturer. Pekkarinen tolkar Lemert, och menar att yttre gränser handlar om sådana gränser som omgivningen ställer på individen och som förhindrar det sociala deltagandet. Dessa gränser kan ställas på grund av ålder, kön, fysiska egenskaper, socioekonomisk status, demografiska faktorer och rörlighet. Pekkarinen granskar i sin avhandling de normer och regler, som omgivningen ställer på individen. Pekkarinen anser dessa ha en inverkan på yttre definitioner för individens handling och därmed individens position. (ibid, 38-39.) För

barnen i serviceplanen kan sådana yttre omständigheter bildas av familjesituationen, hur barnets skolgång är organiserad, hur staten tryggar jämlika möjligheter som möjlighet till fritidsintressen för dessa individer samt vilka normer och regler inverkar på barnet.

Den andra domänen för yttre livsvärld gäller *handlingens yttre definitioner för individen* (yksilön toiminnan ulkoiset määrittelyt). Med detta menar Pekkarinen de sätt som omgivande aktörer förhåller sig till den individ vars position man granskar. Pekkarinen stöder sig på Lemerts (1951) tankar om social reaktion (social reaction/yhteisöreaktio), som beskriver hur dessa förhållningssätt förekommer. De kan vara åtgärder, förhållningssätt eller namngivning. Sociala reaktioner kan bygga förhindrande eller också förtryckande strukturer. Pekkarinen stöder sig på Bhaskar (1986), som ser att dessa begränsar individens handlingsförutsättningar: så länge som individen inte uppmärksammar dessa förtryckande strukturer har individen svårt att inverka och befria sig från dessa. (Pekkarinen 2010, 39.) I serviceplanen kan dessa yttre definitioner komma till uttryck som deltagande eller icke deltagande. Om barnet inte deltar i serviceplaneringen, kan den bild som serviceplanen målar av barnet, ses vara professionellas samt möjligtvis andra deltagares bild av barnet eller reaktion till barnet. Jag kommer att intervjua professionella på handikappservice som har skrivit de serviceplan som jag ämnar granska. Genom intervjun kan jag fånga professionellas attityder och förhållningssätt till barn på handikappservice överlag och på detta sätt kan jag nå kunskap om allmänna definitioner till barnen och barnets deltagande som inverkar barnets position i serviceplanen.

5.2.1 Individens inre livsvärld

Individens inre livsvärld kan även indelas i två olika domäner. Den första är *individens inre handlingsförutsättningar*. Med dessa menar Pekkarinen sådana inre egenskaper hos individen, som reglerar individens handlingar, kan begränsa individens möjligheter till sociala handlingar. Pekkarinen stöder sig på Lemerts (1951) tankar om inre gränser (internal limits/sisäiset rajat) som formas av individens kognitiva förmåga, attityder och emotioner. Dessa bildar strukturen för individens personlighet samt identitet. Pekkarinen stöder sig på Lemert (1951) samt Bhaskar (1986) och skriver att dessa inverkar medvetet eller omedvetet på individens sociala kompetens och förmågor. (Pekkarinen 2010, 39) Individens funktionsförmåga beskrivs i serviceplanen. En begränsning av funktionsförmågan kan innebära begränsningar i kommunikation eller

en begränsning av hur man bildar mening. Från dessa beskrivningar kan läsaren få en uppfattning om element som inverkar på individens inre handlingsförutsättningar. Läsaren behöver dock ställa sig kritisk till huruvida man får en uppfattning om barnet i sig själv och huruvida det handlar om vuxnas tolkningar.

Den andra domänen för inre livsvärlden är *handlingens inre definitioner för individen* (yksilön toiminnan sisäiset määrittelyt). Med denna dimension menar Pekkarinen individens medvetenhet om sig själv, vilket innebär förståelse för sin egen kompetens och identitet. Pekkarinen stöder sig på Lemert (1951), som ser att individen kan se sig själv primärt avvikande från individerna omkring. Detta innebär att individen inte accepterar denna avvikelse som en del av sin identitet, utan klarar av att se detta som en tillfällig egenskap eller till och med som omgivningens falska uppfattning om sig själv. Avvikelse kan också ses som sekundärt. Detta innebär att individen accepterar den avvikande position som individen får genom den sociala reaktionen (yhteisöreaktio) som en del av sin identitet, och kan förstärka dessa förväntningar för avvikande beteende med sitt handlande. Pekkarinen stöder sig på Bhaskar (1986) som skriver om *falsk medvetenhet* (false consciousness/väärä tietoisuus) och upphävandet av dessa falska strukturer som omgivningen skapar. De definitioner och positioner som omgivningen omkring en skapar om och åt en kan begränsa handling. Även om individen i fråga är medveten om dessa definitionsprocesser, kan den inre kompetensen fattas för att motsätta sig dessa positioner. (Pekkarinen 2010, 39.)

De funktionshindrade individer som Mari Kivistö (Kivistö 2014, 186-188) intervjuade kunde beskriva sig själva som *sekundära medborgare* och de beskrev en *kamp* mot myndigheter för att få sådan service som de behövde. En intervjuperson berättar för Kivistö om sin reaktion då en läkare undrar varför personen ifråga kommer till hälsocentralmottagning utan assistent ”jag har ingen uppföljare, jag ska inte begravas... jag behöver ingen assistent, de är inte assistenten som behöver vård utan jag” (egen övers. original ibid, 187). Den ifrågavarande professionella reagerar på den funktionshindrade personens avvikelse, men individen accepterar inte den position som den professionella försöker ge individen. Den ifrågavarande individen ser avvikelsen som sekundär. Tidigare forskning (t.ex. Lindqvist 2014, Kivistö 2014; Eriksson 2009) tyder på att omgivningens reaktioner på de avvikelser som funktionsnedsättning medför kan lämna djupa spår i individens uppfattning om sig själv i förhållande till omgivningen. Detta kan smula sönder självuppfattningen eller ge individen krafter att

kämpa och få kontroll över sig själv och sitt liv i den utsträckning som är möjligt (Kivistö 2014, 190–195). I denna avhandling kan avvikelser till exempel ses som avvikelser från vuxna när man talar om barn (se t.ex. Kiili 2006) samt avvikelser från det ”normala” som lever starkt i vår kultur och som ställer funktionshindrade i avvikande positionen (se t.ex. Eriksson 2006).

Ett viktigt element är också individers upplevelser av sina positioner. (Pekkarinen 2012, 232) I denna studie kommer jag att studera dokument där barnet har en central position. Jag kommer inte att fråga barnen om hur de upplever sin position i dessa dokument eller i serviceplaneringsprocessen som helhet. Därmed kommer barnets egna upplevelser i uttryck enbart om de är nedskrivna i serviceplanen; även då är upplevelserna professionellas tolkningar eftersom det är professionella som kan antas ha skrivit planen. Med de valda forskningsmetoderna kan jag inte få direkt kunskap om barnets egna upplevelser om sin position i serviceplaneringsprocessen, men jag kan se hur de professionella har beaktat barnets inre livsvärld genom att i planen uttrycka barnets egna eller föräldrars upplevelser eller åsikter. Samtidigt kan jag granska hur sociala strukturer påverkar barnets position. Jag kan också delvis beakta hur barnets olika kognitiva förutsättningar påverkar hur positionen formas. Förklaringen till positioner kan inte enbart finnas i individens beteende utan också i strukturers och aktörers mångdimensionella förhållanden (Pekkarinen 2012, 232).

6. FORSKNINGSDSIGN

Jag kommer att granska deltagande och aktörskap för barn med funktionshinder med hjälp av Pekkarinens (2010) modell. Materialet bildas av handikappservicens serviceplan och intervjuer med professionella som har skrivit dessa dokument. Analysen kan ses vara kvalitativ och teoristyrd. Jag analyserar materialet med hjälp av innehållsanalys. Man kan i forskning lyckas kombinera olika material och metoder när man närmar sig dessa med samma metateoretiska utgångspunkter anser Danermark et al. (2003, 304). Olika samhällsvetenskapliga metoder kan ses svara mot olika frågor och behov i en kritisk realistiskt inspirerad forskningsprocess (ibid, 305) vilket denna forskningsprocess kan ses vara. Kombinerande av material är utmanande, men ger möjlighet till en mångfacetterad bild av barnets deltagande och aktörskap. Målsättningen är att öka förståelsen för de mekanismer som inverkar på aktualisering av

barnets aktörskap och deltagande i serviceplaneringsprocessen. I detta kapitel kommer jag att redogöra för val av material och metoder samt etiska överväganden.

6.1 Serviceplan

I denna studie bildas en del av materialet av serviceplaner som görs inom handikappservicen. Behovet av att forska i klientplaner som på handikappservicen kan ses vara serviceplanen, har enligt Kivistö (2014, 178) fötts eftersom den har fått en central position i det sociala arbetet. Det att serviceplanen har fått en betydelsefull roll, har enligt Kivistö berott på att diskussionen om delaktighet för klienter har ökat. (ibid.) I handboken för handikappservice (THL 2015) beskrivs serviceplanen fungera som ett lagstadgat klientplan som service som görs i samförstånd med brukaren. Dess syfte är att sammanföra brukarens och kommunens syn på individens funktionsförmåga och aktuell service för brukaren. I serviceplanen ska uppfattning, önskemål och åsikter om service antecknas. Ifall individen ifråga har svårt att uttrycka sig behöver klientens vilja utredas tillsammans med andra nära människor. Serviceplanen är inte ett bindande dokument för kommunen och själva dokumentet kan se olika ut i olika kommuner. (ibid.) Serviceplanen kan ses som redskap för dialog mellan brukare och professionella. I och med serviceplanen har brukarnas inflytande i processen upplevts vara större.

Kivistö påpekar att de officiella dokumenten beskriver maktrelationer och är därför viktiga att undersöka. (ibid.) Dessa planer kartlägger klientens helhetsmässiga situation. Socialarbetaren eller socialhandedaren på handikappservice är den som ansvarar för planens dokumentation. Serviceplanen görs i interaktion med socialarbetaren eller socialhandedaren och brukaren, därmed har språket en central funktion. (Kivistö 2014, 170.) Serviceplanen är ett verktyg som gör det lättare för brukaren och de professionella att ställa mål, utvärdera behovet av stöd nu och i framtiden, samt utvärdera hur servicen fungerar för brukaren. Det är meningen att planen ska följas och göras på nytt om en tid för att åter fundera på aktuella frågor för brukaren. Ur dokumenten kan man se hur brukaren själv framställs och hur bra brukarens röst hörs i dokumentet. Kivistö anser serviceplaner vara innehållsmässigt begränsade och strukturellt styva. I serviceplanen som Kivistö har granskat representeras delaktighet enbart svagt, vilket är motstridigt till samhälleliga delaktighetsdiskursen. (ibid, 195–196.) Även Autio & Nurmi-Koikkala (2015) ser delaktighet för brukarna som en utmaning vid serviceplanering. Detta stöder valet av att studera serviceplaner samt att lyfta fram diskussion om delaktighet.

I och med att serviceplanen är ett dokument behöver man diskutera dokumentation som material. När man forskar i dokumentation och granskar barnets synlighet i texten, bör man vara medveten om de ramar som ställs för skrivandet av dessa texter, konstaterar Aino Kääriäinen (2006). Kääriäinen har forskat i dokumentation i barnskyddets kontext (2003). Texterna visar vad professionella har upplevt som betydelsefullt för sitt arbete, samt hurdana retoriska uttryck och skrivsätt de tyder sig till. (ibid, 48–49.)

Dokumentering är en lagstadgad skyldighet som samtidigt fungerar som redskap för att forma kunskap. Analys av dokument kräver förståelse för skriv- och läsprocesser, av de val och omringande faktorer som påverkar dokumentets slutliga uttryck. Alla dokument har egna uppdrag som definierar dokumentets innehåll. Till vem texten skrivs, och i vilket syfte, styr skribentens val. Val som görs när man skriver har betydelse för dem som läser samt tolkar texten. (ibid.) För att öka förståelsen för dessa val har jag intervjuat professionella som skrivit serviceplanen. Detta kommer att öka förståelsen för vilka element som styr skrivprocessen i serviceplaner. För att förstå texten behöver man ha kunskap om dess syfte. De texter som bildar grunden till beslutsfattning och planering av service kan ses vara betydelsefulla. (ibid, 45)

Inom barnskydd och vuxensocialt arbete har forskning gällande serviceplanen gjorts lite, men inte så mycket inom handikappservice heller (t.ex. Kääriäinen 2003; Kivistö 2014). Serviceplanen är en text och säger inte direkt om dialogen mellan brukaren och professionella, inte heller allt om professionellas attityder och brukarens delaktighet. Mycket blir osynligt i dokumenten. Dokumenten är resultatet av processen. Språket och sociala samspelet bildar centrala element som syns även i serviceplanen (Autio & Nurmi-Koikkalainen 2015). Dokument kan upprätthålla strukturer som kan tänkas vara problematiska och bör därför kritiskt granskas. Kivistö (2014, 201) anser exempelvis val av rubriker i serviceplan forma ett centralt element för brukarnas delaktighet. Rubrikerna, alltså grunden för serviceplansdokumentet kan ses forma en styrande struktur vid planering av service. Rubriken i sig kan ge brukaren en aktiv roll eller en passiv roll (ibid, 202).

För materialinsamling tog jag kontakt med kommunen som jag kallar för Bullerby, som är en mindre kommun i Finland. Jag valde att namnge kommunen för att förenkla skrivprocessen och för att läsaren ska ha lätt att följa med texten. Jag valde att namnge

personer och ställen med förankring till sagovärlden för att lyfta fram barnet och barnets tillvaro. Därmed fick kommunen heta Bullerby. Jag ansökte om forskningstillstånd från Bullerby för att studera serviceplaner och intervjua professionella (mera om etiska överväganden i kapitel 6.4). Efter att jag fått forskningstillstånd fick jag ett material på 32 stycken serviceplan för 26 olika barn i åldern 0-18. Jag valde studien att omfatta alla minderåriga eftersom jag anser delaktighet beröra alla individer. Serviceplanerna var 3–5 sidor långa. Frågorna för serviceplan hittas i bilagorna (bilaga 1). Dessa serviceplaner var skrivna av tre professionella på handikappservice Stina, Annika och Lina (namnen ändrade). Dessa professionella är inte jämnt representerade i materialet, men vem som har skrivit serviceplanen framstår inte som en central iakttagelse för att svara på mina forskningsfrågor.

6.2 Intervjuer

Det andra materialet bildas av intervjuer. Jag intervjuade professionella inom handikappservicen för att öka förståelsen för skrivprocessen, de ramar som styr professionella inom handikappservice, samt personliga uppfattningar och attityder som kan tänkas förhindra eller möjliggöra barnets deltagande. Med att intervjua sakkunniga vill forskaren ta reda på kunskap om ett visst fenomen eller en viss process (Alastalo & Åkerman 2010, 373). Valet av professionella baserar sig på deras institutionella ställning och den gruppen professionella kan ses vara begränsad. Ifall man intervjuar sakkunniga kan materialet användas även som bakgrundsinformation (ibid, 373–374.) Professionella inom handikappservice kan vara socialhandledare och socialarbetare. Jag intervjuade de tre professionella Lina, Annika och Stina vilka har skrivit serviceplanerna. Intervjuerna möjliggjorde en djupare granskning av serviceplanen samt bredare förståelse för serviceplaneringsprocessen i Bullerby. Intervjuerna i början var menade som bakgrundsinformation, fick under analysprocessen en central position i analysen som helhet.

Jag närmade mig intervjupersonerna när jag var i Bullerby och diskuterade serviceplans-materialet. Jag tänkte först skicka frågeformulär för att få kunskap av professionella. Jag valde dock att intervjua professionella för att bättre kunna fördjupa mig i intervjupersonernas sätt att tänka. Genom en kvalitativ intervju kunde jag få rika, nyanserade beskrivningar av olika kvalitativa aspekter av de professionella (Kvale

1997, 36–37). De professionella var villiga att ställa upp för intervju. Jag gav dem information om studien (bilaga 2) och efter intervjun bad jag dem skriva under en samtyckesblankett (bilaga 4). På detta vis kunde jag trygga intervjupersonernas frivillighet.

Innan jag intervjuade de professionella hade jag läst igenom serviceplanerna en gång. Jag valde att utföra en kvalitativ halvstrukturerad intervju (Kvale 1997, 32). Jag utgick från en intervjuguide som fungerade som riktlinje under intervjun. Intervjuguiden (bilaga 3) baserade sig på den kunskap som jag bar i min ryggsäck från tidigare, den forskning jag hade bekantat mig med när jag skrev de preliminära första kapitlen i denna avhandling, de frågor och faktorer som väckte min nyfikenhet i den första genomgången av serviceplanen, samt den preliminära forskningsfrågan som gällde barnets subjektposition i serviceplanen. Genom dessa förberedelser kunde jag påverka i att den kunskap som produceras under intervjun skulle vara relevant och aktuell (Kvale 1997, 92). Intervjun kan ses som en temaintervju där jag valde att fokusera på fyra olika teman. Dessa var serviceplanen samt skrivprocessen, delaktighet, barnet i serviceplaneringsprocessen och utbildning samt reflektion i arbetet. Jag ville också veta hurdan bakgrund i fråga om arbete och utbildning intervjupersonerna hade.

Intervjuerna var 48 minuter, 46 minuter samt 28 minuter långa och de bandades. Den intervju som var 28 minuter lång var en ny omgång av samtalet. Den ursprungsversion som var ca 45 min lång hade inte kommit på band och därmed gjordes intervjun på nytt. Den nya intervjun var en komprimerad intervju, en del av det ursprungliga samtalet föll bort och formades på nytt. Samtidigt blev intervjun djupare, eftersom intervjupersonen hade redan en gång reflekterat kring samma teman. Jag transkriberade intervjuerna noggrant. Texten formade totalt 37 sidor. Resultaten i intervjun kan ha påverkats av intervjuarens kunnande, känslighet och empati (ibid, 101). Det handlar också om forskarens omdöme i intervjusituationen beskriver Kvale (ibid). Jag hade som målsättning att samtalet skulle vara av konstruktiv, avslappnad karaktär där det fanns utrymme för samtal som jag inte hade förberett mig på. Därmed blev intervjuerna också olika, eftersom intervjupersonerna lade vikt vid olika frågor på olika sätt. Under intervjun försökte jag vara lyhörd för intervjupersonernas klart uttalade yttre röst (Starrin & Renck 1996, 67), en också för intervjupersonens inre röst, en slags underton, det som ligger under ytan som man kan höra ifall man lyssnar med full koncentration (ibid).

6.3 Innehållsanalys

Jag analyserar all material med kvalitativ innehållsanalys. Analysen är inget isolerat stadium, utan genomsyrar en hel undersökning (Kvale 2006, 18; Hirsjärvi et al. 2000, 217). Innehållsanalysen ger möjligheten att också utgå från materialet samt finna de väsentliga i materialet (Tuomi & Sarajärvi 2009). Det väsentliga är att finna förklaringar till de forskningsfrågor man har ställt till materialet (Hirsjärvi et al. 2000, 217). Analys av material kan ses vara någonting där man beskriver, tematiserar och bildar helheter och där man till slut finner förklaringar till olika fenomen (ibid, 219). Intervjuer kan ses vara ett socialt samspel mellan människor. Intervjuaren och den intervjuade reagerar på varandra och påverkar varandra ömsesidigt (Kvale 1997, 39). Analysen är på samma sätt mänsklig handling, en tankeprocess. Språket kan ses som föremål för tolkning i forskning där tolkning sker av det nerskrivna sociala samspelet (ibid). Forskarens uppgift är att ständigt kritiskt granska sina egna iakttagelser (Alastalo & Åkerman 2010, 391). I denna studie är innehållsanalysen teoristyrd. Jag utgår från Pekkarinens (2010) modell för subjektposition där man med att studera individens yttre och inre omständigheter och förutsättningar för handling kan göra tolkningar om individens position i olika sammanhang. Modellen är allra starkast närvarande när jag studerar barnets position i serviceplanen. I de andra analysdelarna är modellen inte lika starkt styrande, men dock närvarande.

6.3.1 Analys av serviceplaner

När jag fick mitt material på 32 serviceplan för 26 barn läste jag igenom serviceplanen flera gånger. Vid genomgång av materialet märkte jag också att serviceplanen var skrivna på olika sätt, vilket senare analys kommer närmare att belysa. Första planen var att enbart forma subjektpositioner ur materialet. Eftersom materialet var rikt blev jag nyfiken att granska serviceplanen först med en allmän inblick. Materialet gav möjligheter till många olika närmandesätt. Jag var intresserad att ta reda på i hurdan utsträckning barnens inre livsvärld uttrycks i serviceplanen. Barnets åsikter, tankar och intressen eller vuxnas beskrivningar av dessa tolkade jag som uttryck för barnets inre livsvärld. Jag var också nyfiken på hurdana yttre omständigheter vid serviceplaneringen inverkar på barnets möjligheter till deltagande och hur inre livsvärlden kan komma till uttryck i serviceplaner.

Jag gick igenom varje plan för att söka information om faktorer som jag ansåg relevanta och intressanta för mitt forskningssyfte. Dessa skrev jag ned i en tabell. Från tabellen valde jag de iakttagelser som jag upplevde som allra mest väsentliga för mitt forskningssyfte. Resultaten av denna analys redogörs i kapitel 7.1. Jag valde att framföra resultaten visuellt med diagram för att förtydliggöra hur resultaten fördelades. Jag har sedan beskrivit och tolkat dessa resultat.

I kapitel 7.2 redogör jag för resultat där jag granskar subjektpositioner för tre barn i tre serviceplaner. Att studera subjektposition handlar om att granska servicestrukturer (Pekkarinen 2014). Det handlar inte om att få en bild av barnet i sig. Jag har läst alla planer flera gånger och lagt märke till att serviceplanen ser olika ut för olika barn. Efter att jag läst serviceplanen insåg jag att modellen för subjektpositionen (Pekkarinen 2010) lämpar sig bra för att fånga den mångfacetterade verkligheten som barnet lever i, och de olika element som påverkar barnets position inom serviceplaneringen inom handikappservicen. Positionen bildas av individens ställning i ett system som består av strukturer och relationer individer emellan (Pekkarinen 2010, 40). Det handlar om en dynamisk interaktion mellan de olika livsvärldarna (ibid). Jag har valt Kalles, Idas och Sofias serviceplaner eftersom barnen representeras i dessa serviceplaner på olika sätt. Jag valde dessa serviceplaner också för att alla olika professionella skulle representeras i analysen.

För att trygga oigenkännlighet har jag ändrat detaljer. Jag har ändrat barnens samt de olika nämnda personernas namn. Jag har lämnat bort sådan information som riskerar barnens integritetsskydd. Jag har också ändrat på den information som jag inte ansåg ha betydelse för analysen, men som gjorde att barnen lättare kunde bli igenkända. Informationen som gavs i serviceplanen var delvis liknande och dels typiska. Exempelvis den service som handikappservicen erbjuder kan gälla vilket barn som helst, oberoende av vilken kommun man bor i. Problematiken eller hjälpbehoven som framkom i serviceplanen var också ofta av liknande slag, trots att varje serviceplan var olika och varje barns situation var unik. Detta medförde en möjlighet att granska enskilda serviceplaner, utan att barnen och familjerna skulle bli igenkända från analysen.

I min analys utgick jag från definitionerna *inre livsvärld* och *yttre livsvärld* samt underrubrikerna *individens yttre handlingsförutsättningar* och *yttre definitioner för*

individens handling samt *individens inre handlingsförutsättningar* och *inre definitioner för individens handling* (se närmare kapitel 5). Jag utgick från de definitioner som Pekkarinen (2010, 38–39; 2013, 222–229) redogör för. Analysen är min tolkning av modellen för subjektposition, där jag utgår från de ramar jag har byggt upp för denna avhandling. Det skiljer sig på många sätt från den vida historiska granskning som Pekkarinen själv gjort (2010). I min avhandling ligger fokus mera på en arbetsprocess eller på arbetssätt, och vad det berättar om strukturer på ett allmänt plan. Jag sökte fram från serviceplanen sådana *texter, ord* och *uttryck* som representerar dessa olika domäner för livsvärld.

Från serviceplanen letade jag efter *uttryck* och *beskrivningar* som representerar barnets position. Samtidigt studerade jag sådana *toner* och *stämningar* som inverkar hur barnets position formas. Jag letade efter *representationer för barnets aktörskap* där barnet tänker, känner och upplever. Jag har reflekterat över hur dessa kan *bilda byggstenar för identitetsskapande*. Jag har också letat efter beskrivningar om *sociala relationer* som barnet har och analyserat *den möjliga betydelsen* av dessa relationer för barnets *identitetsskapande*. Centralt för modellen är *omgivningens reaktion till barnet* dvs. hur dessa olika individer som bildar relation med barnet förhåller sig till barnet. Som en central social relation i serviceplanen bildar den *professionella* från handikappservice som *representerar* handikappservicen, *skribenten* för serviceplanen samt *föräldrarna* eller *föräldern* som deltar på serviceplaneringen. De citat som jag använder när jag redogör för resultaten är citat tagna ur serviceplanen.

6.3.2 Analys av intervjuer

Jag har intervjuat sakkunniga, som representerar en kommunal institution. I analysen utgår jag från de transkriberade intervjuerna. Modellen för subjektposition (Pekkarinen 2010) är närvarande, men den styr inte lika starkt som i analys av subjektpositioner. Jag analyserar sådana bakomliggande mekanismer eller strukturer som förhindrar eller möjliggör barnets deltagande. Dessa kan ses bilda yttre omständigheter för barnets position. Jag studerar hur professionella beskriver barn och barnens roll vid serviceplaneringen. Jag fäster uppmärksamhet på hur professionella förhåller sig till de byggstenar som bildar barnets inre livsvärld. Jag är också intresserad av hurdan vikt

professionella ger till barnets inre livsvärld. Dessa element kan ses forma omgivningens reaktioner till barn.

I analysen utgick jag från de transkriberade intervjuerna. Jag började analysen med att läsa igenom dessa intervjuer. Jag fokuserade mig på *vad* professionella säger och *hur* professionella uttrycker sig. Först studerade jag de teman som framstod ur materialet. Jag tematiserade intervjuerna under olika underrubriker som beskriver de olika teman. Som följande studerade jag dessa teman och hur de olika domänerna i modellen för subjektposition (2010) representerades i dessa teman. På detta sätt kunde jag fördjupa analysen. Jag har tolkat och kritiskt granskat det som intervjupersonerna säger. Samtidigt har jag kritiskt granskat mina egna iakttagelser och tolkningar. Jag har med hjälp av modellen för subjektposition samt tidigare forskning kunnat fördjupa mina iakttagelser. Jag belyser dem med citat från intervjuer när jag redogör för resultaten.

6.4 Etiska överväganden

Det finns vissa etiska aspekter som det är bra att reflektera över och överväga i forskning inom socialt arbete. Etiska överväganden kan ses beröra hela forskningsprocessen (Rauhala & Virokannas, 238). När man avgör studiens kvalitet kan etiska överväganden ses inneha en betydelsefull roll inom socialt arbete och de teman som studeras inom forskningsfältet (ibid, 237). Barn- och barndomsforskningen har utvecklats de senaste årtiondena och enligt Harriet Strandell (2010, 107–110) gäller den etiska diskussionen på ett allmänt plan i huvudsak auktoritets- och maktrelationer mellan barn och vuxna och barnets underlägsna position inom institutioner. Forskaren blir tvungen att tänka över sin position samt på de konsekvenser forskningen har på barnets liv. Fokuset på det etiska ansvaret i forskning har legat på materialinsamlingsfasen och bemötandet av barnet. I denna forskning bemöter jag inte barn, men kommer att samla material som berör barn. Jag bemöter barnet som representeras i materialet. Den etiska diskussionen gäller då hur materialet kommer att insamlas samt förvaras, hur jag skriver min avhandling så att anonymiteten tryggas, samt hur jag bemöter materialet samt barnet i materialet.

Under forskningsprocessen följde jag den etiska delegationens etiska grundprinciper för humanvetenskaperna (Forskningsetiska delegationen 2009, 5). Jag sökte

forskningstillstånd i en mindre kommun för att undersöka serviceplan på handikappservice samt för att intervjua professionella. Eftersom intresset i min forskning ligger i servicestrukturers inverkan på barn på allmänt plan, inte problematiken hos barnen i sig eller uppgifter så som kontaktuppgifter eller exakta diagnoser, ansåg kommunen i fråga att tillstånd av familjerna inte behövdes för att studera serviceplanerna. Det finns skillnader i forskning där dokument granskas i syfte att studera samhällelig förändring, eller i syfte att forska kring frågor som gäller medicinsk diagnostik, menar Kallio (2010, 173).

Kallio ställer frågan när barn är kompetenta att ta ställning till forskningsetiska abstrakta frågor och när föräldrar kan anses vara kompetenta att tillåta för barnets del forskning som gäller barn i dokumentation då syftet är att granska samhällliga fenomen. (ibid, 172–175.) Även Rauhala & Virokannas (2011, 241–242) diskuterar denna problematik. Det skulle ha varit omöjligt uppdrag att be om tillstånd till alla de serviceplaner som jag granskar för kontexten avhandling pro gradu. Detta skulle ha betytt att en del av viktig information, om strukturellt samhällligt förändringsarbete som socialt arbete skulle ha fallit bort. Jag har även bedömt de konsekvenser som forskningen kan ha på barn, vars dokument jag granskar och som jag redogör för nedan. Därmed har inte tillstånd av familjerna begärts. Jag fick serviceplanerna skrivna ut och där en del känslig information var överstucken med tusch. Jag har bevarat materialet på ett säkert ställe hemma hos mig. Jag har inte visat materialet till någon annan. Materialet kommer inte att användas till annat ändamål och materialet kommer att förstöras när avhandlingen är godkänd. Jag har noggrant övervägt hurudan information kan delges i analysen för att ingen skall bli igenkänd. Jag kommer inte att delge information om vilken kommun jag har studerat.

Kirsi Kallio (2010, 166, 263) har forskat i dokumentation som berör barn. Hon skriver, att då man studerar dokument och inte möter den individ vars dokument man granskar, talar man om indirekt forskningsmetodik. Då handlar de etiska övervägandena om hur man bemöter informationen. Detta innebär reflektioner över materialinsamling, tolkning och användning av materialet. Den forskning där forskningsobjekten definieras via maktförhållanden – såsom kön, ras, klass och ålder brukar man sträva till att känna igen, fästa uppmärksamhet på och kritiskt analysera. Då forskaren utgår från forskningsobjekt som är i en underlägsen position i ett maktförhållande, kan det leda till att forskaren

också koncentrerar sig på att fundera kring etiken i sin egen och forskningsobjektets positioner. Diskussionen gäller hur positionerna skiljer sig i fråga om sociala, kulturella, ekonomiska och politiska frågor. (ibid.) För mig som forskar i barnets positioner i dokument, gäller det att reflektera över mitt förhållande till dessa barn. Diskussionen gäller hur jag- en vuxen, förälder, utan funktionsnedsättning som utbildar mig till socialarbetare, kan säga någonting om positioner för barn med funktionshinder. Jag behöver kritiskt granska och reflektera över hur mina utgångspunkter, min maktposition påverkar den forskning jag gör.

Jag ser det som min etiska skyldighet att forska i funktionshindrade barn inom sociala arbetets institutionella kontext. Jag ser, att man inte kan lämna barn inom handikappservice utanför moderna barndomsforskningens syn på barnet som individ, som är medborgare och aktör i sitt egna liv. Genom att kritiskt granska servicestrukturer och forska kring dessa frågor, kan man lyfta fram sådana konsekvenser som olika positioner kan tänkas ha för dessa barns välmående samt identitetsskapande.

Den etiska problematiken som gäller inverkan av forskarens hierarkiska maktpositions på forskningsresultat är svår att bemästra så att deras inverkan skulle uteslutas, påpekar Kallio (2010). Ifall ämnet skulle vara mycket personligt, skulle detta också påverka problematiskt forskningsetiska aspekter. Ett sätt att minska makthierarkins inverkan på forskningen är, att man reflekterar över sin forskning med olika aktörer och intar olika synvinklar. Detta utesluter inte makthierarkin, men ökar förståelsen för dessa. Reflektion över sin egen position är avgörande för att kunna bemöta forskningsobjekten jämlikt. (ibid, 267–168.)

Jag har inte erfarenhet av att arbeta inom handikappservice. Jag har dock granskat arbetsprocessen där serviceplanen görs, där familjen och professionella möts. Jag har reflekterat kring dessa frågor med familj, både föräldrar och barn samt med professionella inom handikappservice. Detta har ökat min förståelse för forskningsprocessen. Jag har också personligen mött barn med olika sorters funktionshinder. Jag har fungerat som assistent på olika eftermiddags- och lägerverksamheter samt fungerat som stödperson och på detta sätt kommit nära barnen och fått delta i barns eget sätt att vara. Jag har arbetat på barnskyddet som

socialarbetare, jag har alltså erfarenhet av att fungera i den (makt)position som socialarbetaren där har och inom de institutionella ramarna.

Jag upplever min position som utomstående även om jag har förståelse för hur service planeras och hur handikappservice fungerar. Detta ger mig möjligheten att kritiskt granska processen där service planeras. Jag ser var jag står som forskare och är medveten om min maktposition. Samtidigt vet jag att mitt syfte med denna forskning är att lyfta fram barnet som en värdefull individ som har rätt att bli bemött på ett respektfullt sätt, vilket jag upplever som en etiskt berättigad utgångspunkt. Jag är medveten om att forskningen är min tolkning av de dokument och intervjuer som jag granskar. Dessa granskar jag kritiskt, men med respekt för varje individ.

7 BARN I SERVICEPLANER

7.1 Barnets deltagande

I detta kapitel redogör jag för hur ofta barn deltar i serviceplaneringen i Bullerby utgående från det som står i serviceplanen. Detta gör jag med att granska i hurdan utsträckning barnet är närvarande vid serviceplaneringsmötet. Som närvarande räknas sådana, som i serviceplanen nämnts vara närvarande i serviceplaneringsmötet. Som närvarande räknas också sådana barn som professionella har nämnt att de sett vid hembesök. Enligt dessa kriterier deltog 25 % av barnen i serviceplaneringen så som diagram 1 visar.

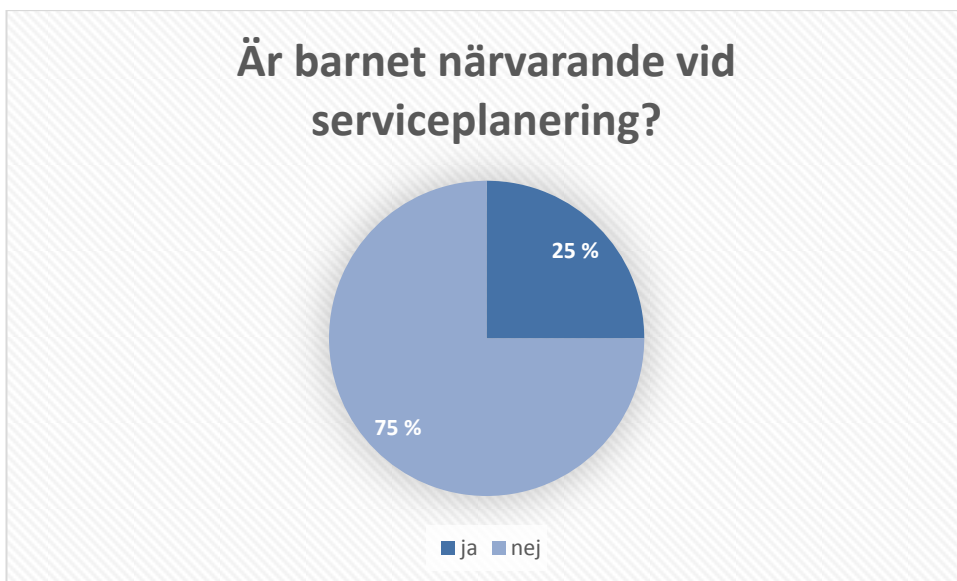

Diagram 1. Barnets närvaro vid serviceplanering

Utgående från serviceplanerna har vi inte kunskap om huruvida den professionella har träffat de 75 % av barnen, som inte var närvarande vid serviceplaneringsmötet, vid ett annat tillfälle. För de barn som professionella inte har träffat är deltagande närmast omöjligt att uppnå. Barnets närvaro vid serviceplaneringen bildar en yttre omständighet och berättar om hur omgivningen reagerar till dessa barn.

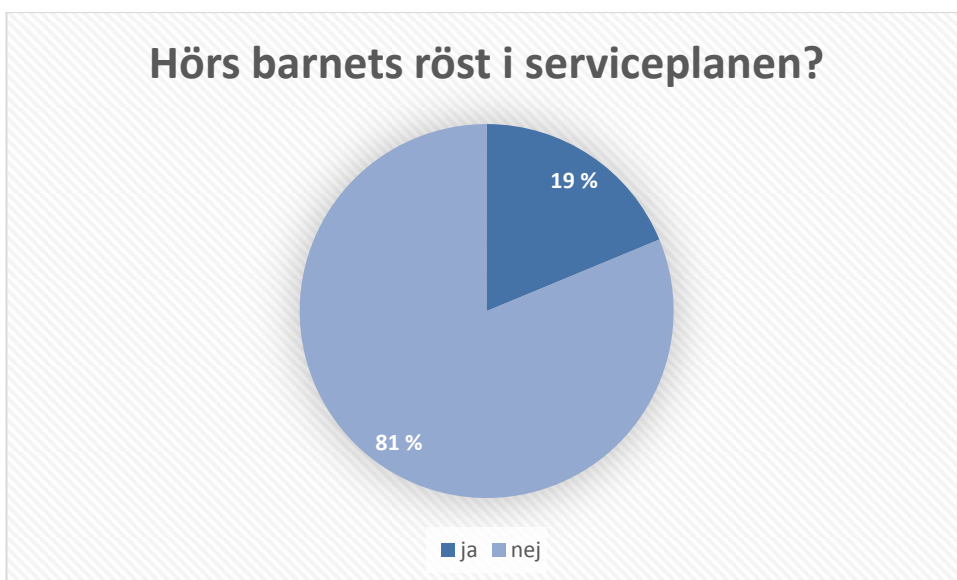

Diagram 2. Barnets röst i serviceplanen

Trots att barnet är närvarande vid 25 % av serviceplaneringsmötena, hörs barnens röst i 19 % av serviceplanen. I de serviceplaner där barnet deltagit under själva mötet, är det mer sannolikt att barnets röst också hörs. Barn har inflytande på service i de

serviceplaner där barn skrivs uttrycka önskemål om service. Professionella besvarar till de behov barnet eller unga uttrycks ha. Med andra ord blir de hörda i frågan som handlar om önskemål. Annars kommer barnets uppfattningar, och åsikter svagt i uttryck i serviceplanerna. Barnens röst hörs inte i 75 % av serviceplanen, vilket kan ses vara en hög procent. Barnen är i olika åldrar och kan ses ha olika förutsättningar för kommunikation. Detta utesluter inte barnets röst från att höras, vilket jag återkommer till senare. I en del serviceplaner fanns inte rubriken om brukarens önskemål kvar. Detta antyder att professionella har raderat den rubrik där brukarens önskemål efterfrågas.

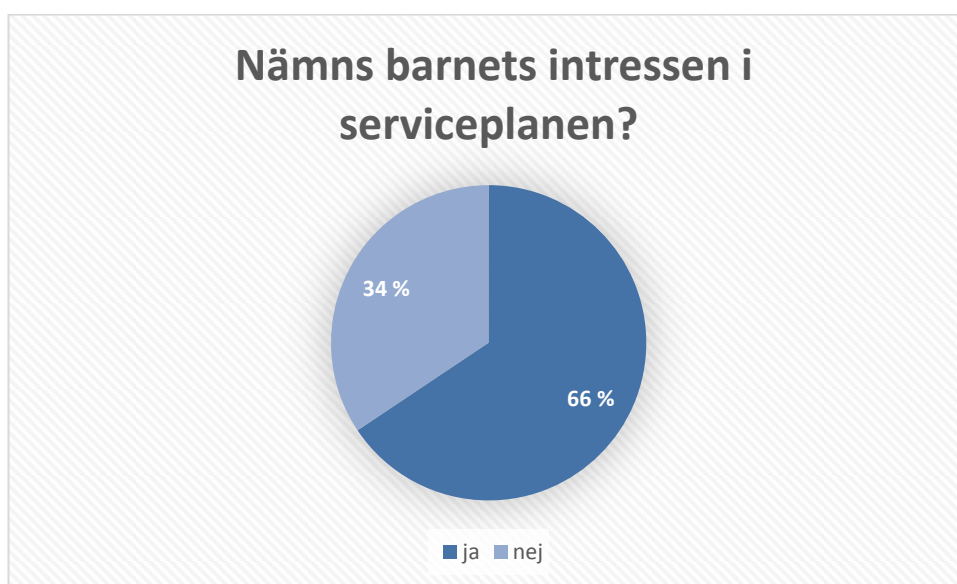
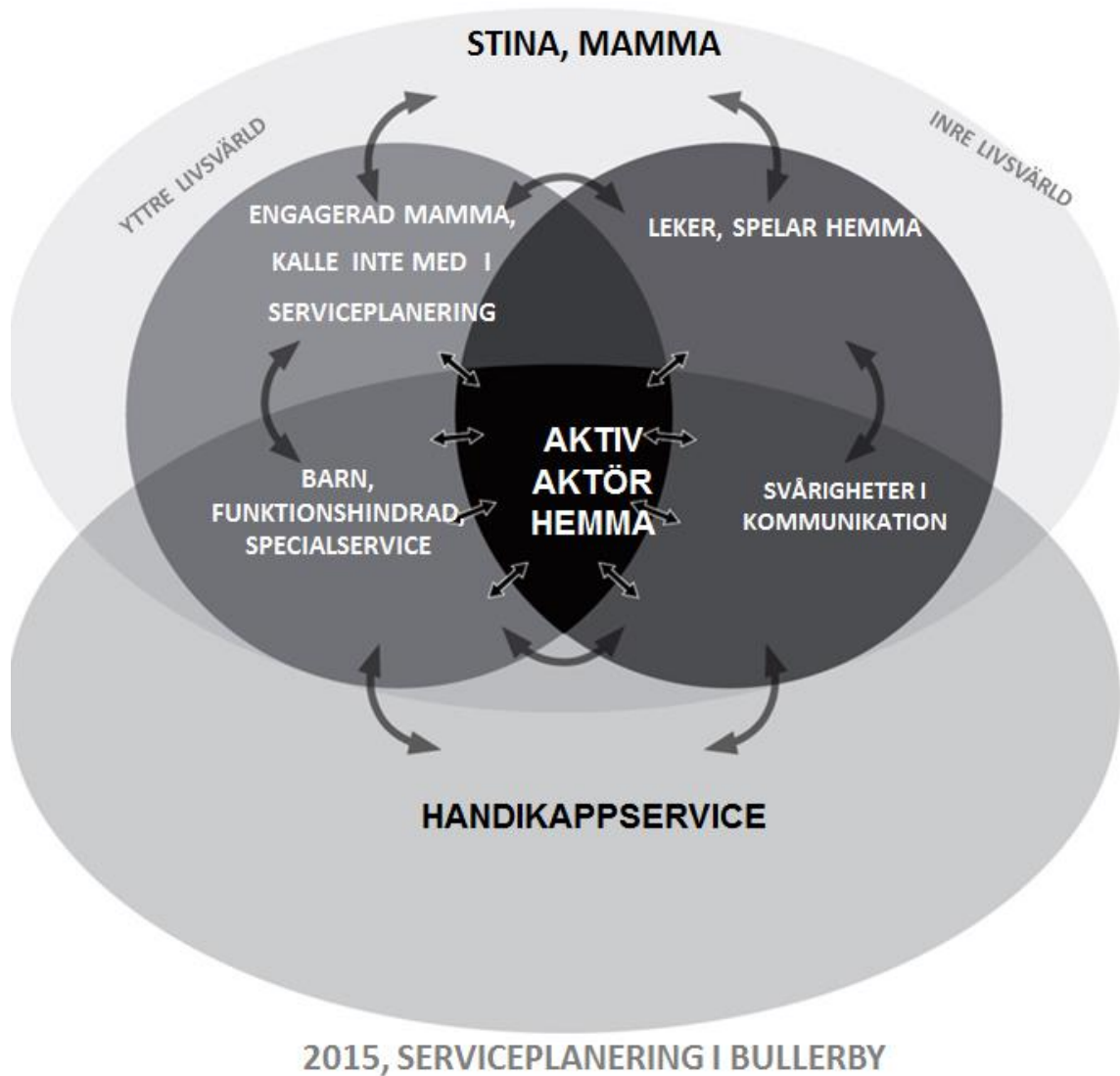

Diagram 3. Barnets intressen i serviceplanen

I 66 % av serviceplanerna var något nedskrivet om barnets intressen. Det, hur dessa intressen var representerade och hurudant utrymme dessa gavs varierade stort. Jag valde att kategorisera alla de serviceplaner där barnets intressen på någon nivå var nämnda att tillhöra "ja"-kategorin. Serviceplanen kunde innehålla anmärkning om att barnet *har simning som hobby*; vilket inte ger information om huruvida denna hobby är betydelsefull för barnet. Detta uttryck beskriver inte nödvändigtvis barnets inre livsvärld, utan kan också tolkas som någonting som vuxna har valt för barnet. För en del nämndes vad *barnet tycker om att göra* och vid vissa var barnens intressen nämnda på ett ännu mer nyanserat sätt. Dessa uttryck beskriver barnets inre livsvärld. Det att barnets inre livsvärld inte alls representeras i 34 % av serviceplaner, tyder på att barnet blir osynligt och enbart objekt för åtgärder. I vissa planer hade professionella till och med tagit bort rubriken om brukarens intressen.

7.2 Subjektposition

7.2.1 Kalle

Kalles yttre livsvärld

Kalle är en 7 år gammal pojke som bor med föräldrar och syskon i Bullerby. I serviceplaneringsmötet som hålls hemma deltog mamma Anna, Stina från handikappservicen och Lotta som är professionell och representerar en annan instans.

Familjen har inte släktingar i närkommunerna.

Kalles släktingar bor långt borta, vilket gör att de troligtvis inte kan fungera som en resurs i familjens vardag och det kan vara svårare för Kalle att bilda en nära relation till släktingarna. I serviceplanen berättas inte hurdan inverkan detta har på Kalles vardag. Utgående från serviceplanen kan man inte veta av hurdan betydelse relationen till släktingarna har för Kalle.

Kalle har som hjälpmedel ståställning, rullstol, Dafon...

Kalle behöver hjälp i alla dagliga sysslor. Kalle kan stå utan stöd och han går självständigt, till och med springer.

Kalles fysiska rörlighet är begränsad. Han behöver hjälpmedel för att röra sig. Kalle är inte helt bunden till rullstolen eftersom *han går självständigt*. Kalle klarar sig dock inte utan hjälpmedel, vilket kan tolkas tyda på att rörligheten ändå är begränsad i jämförelse med en person som inte har rörelsehinder. Med uttrycket *Kalle till och med springer* har Stina velat framhäva detta möjligtvis positiva framsteg som har skett i motoriken, det att Kalle klarar av någonting som annars är vanligt för barn i Kalles ålder.

Rörelsehindret inverkar begränsande i Kalles möjligheter att röra sig i olika omgivningar, beroende på hur väl man har beaktat individer med rörelsehinder vid planering av olika fysiska omgivningar. Tillträde till olika fysiska men även sociala utrymmen påverkar möjligheten att binda sociala band. Kalle kan ha svårt att delta i hobbyverksamhet eller på olika tillställningar utan hjälp. Det kan också hända att han inte fyller alla normativa krav som exempelvis idrottsverksamhet ställer. Det, hur exempelvis hobbyverksamhet är organiserad, har att göra med sociala strukturer och normer som förekommer allmänt i samhället och för Kalles del speciellt i Bullerby där Kalle bor. De fysiska begränsningarna orsakar också beroende av andra människor eftersom *Kalle behöver hjälp i alla dagliga sysslor*.

Kalle går i specialskola som kan innebära att barn som bor i närheten går i annan skola. Kalle har därmed begränsade möjligheter att bilda relation till de barn som bor i närheten av honom. Detta innebär en strukturell uteslutning av näromgivningens sociala deltagande. Specialpedagogik och specialskola som institution har kritiserats för att den avskiljer och marginaliserar individer (Vehmas 2005, 88; Saloviita 2010). Vehmas anser att diskussionen om specialbehov som individen anses ha när man går i specialskola baserar sig på en individcentrerad, psykomedikalisk förklaringsmodell för handikapp och olikhet, där problemet ses vara en egenskap hos individen. Vehmas ser

specialbehov vara en form av synonymer till *annorlunda* och *avvikande*. (ibid, 100-101.) Att individen går i specialskola kan tänkas ha begränsande konsekvenser för denne och det kan forma en stämpel som avvikande. Om man tror att andra ser en som en avvikare kan man börja acceptera den etiketten på sig själv påpekar Johansson & Lalander (2013, 130). Det, hur samhället är organiserat har betydelse för hur individer bygger upp sin självuppfattning.

Staten och hemkommunen tryggar service för individer med funktionshinder. Detta möjliggör att Kalle kan få sådan service som han behöver och att föräldrarna kan få stöd och avlastning vid behov. Trots lagstiftning kan kommunens resurser och prioritering av service samt organisering av service bildar sådana faktorer som kan inverka i hurdan grad och hurdan service och stöd Kalle kan få.

Bor i nyligen byggd egnahemshus som motsvarar Kalles behov

Serviceplanen ger en bild av att Kalle har en mamma som är engagerad i Kalles liv och som bryr sig om Kalle och vill att Kalle ska leva ett bra liv. Kalle bor i ett hus *som motsvarar Kalles behov*, vilket innebär att Kalle har lättare att fungera i sitt hem. Föräldrarna har velat att Kalle har möjlighet att göra saker och ting i hemmet.

Kalles mamma har ansökt om Ipads till hela klassen via Tukilinja.

Mamma önskar kommunikationsmapp åt Kalle.

Kalles mamma har också upplevt att Kalles klass skulle behöva Ipads och har därmed ansökt om sådana. Mamma har funderat på behov i de omgivningarna som Kalle vistas i sin vardag. Man kan tänka sig att detta uppstår från ett behov och en vilja att Kalle ska må bra och kunna kommunicera och forma relationer. Vid serviceplaneringen har också Kalles mamma berättat om vad Kalle tycker om att göra, vilket ger en inblick i Kalle som en person. Detta tyder på att mamma respekterar Kalle och vill berätta om Kalle som en personlighet. Tidigare studier tyder på att föräldrar vill berätta om sitt funktionshindrade barn som en personlighet som motvikt till att tala om enbart begränsningar som barnet har (Gundersen 2012). Pappa är inte närvarande på serviceplaneringen, vilket innebär att pappas roll i Kalles liv inte blir lika synlig som mammas.

Kalles konstaterade epilepsi belastar föräldrarna mycket.

Trots engagerade föräldrar kan vardagen kännas tung och föräldrarna behöver avlastning i sin uppgift att trygga Kalles välmående. Kalles sjukdom som *Kalle har konstaterats* ha orsakar behov för avlastning hos dem. Serviceplanen uttrycker oklart vem som konstaterat Kalles epilepsi, eftersom uttrycket är skrivet i passiv form. En sannolik förklaring är att läkaren har konstaterat att Kalle har epilepsi. Stina motiverar behovet av service med diagnos. Behovet av stödavlastning beviljas på grund av de konsekvenser som epilepsin har för föräldrars välmående.

Kalle och hans familj får stöd från handikappservicen, vilket gör att Kalle får den service familjen eller möjligtvis mamma eller föräldrar anser att han behöver. Stina har varit på hembesök hos familjen tillsammans med en annan professionell från en annan instans. Stina ansvarar för Kalles serviceplanering tillsammans med de andra vuxna. Vi kan anta att Stina har skrivit serviceplanen, trots att detta inte nämns i texten. Vi kan också anta att den andra professionella har haft en roll i serviceplaneringen, trots att det inte står hurudan roll personen har haft. Den service som den andra instansen ansvarar för är dock nämnt i serviceplanen.

Även Kalle hann komma hem från skolan under hembesöket.

Stina har träffat Kalle under hembesöket. Kalle har möjligtvis i slutet av mötet kommit hem från skolan. Kalle har inte deltagit i själva mötet. Kalle har möjligen inte blivit bjuden till mötet. I serviceplanen nämns inte ifall Stina har varit i interaktion med Kalle, om hon har försökt forma en relation till Kalle. Kalle har blivit utestängd från processen, hans röst har inte blivit hörd. De vuxna omkring Kalle har ansett att Kalle inte behöver utgöra en aktiv medlem i serviceplaneringsprocessen. Kalle blir istället ett passivt objekt för åtgärder. Stina har dock diskuterat med Kalles mamma, som berättat om Kalle och de servicebehov som Kalle och hans familj har. Stinas och mammas relation formar en betydelsefull relation för Kalle, eftersom de tillsammans har kommit överens om den service som berör Kalle.

Taxin söker Kalle 7.15 och han är hemma 15-tiden.

Stina beaktar mammas önskemål. Stina skriver på ett respektfullt sätt och med hela meningar. Under rubriken där olika slag av service ska skrivas ned har Stina skrivit upp all service med franska streck, vilket kanske gör det är lättare att forma en bild av all den service som familjen har. Samtidigt kan det betyda att uppfattningen om servicen

och dess betydelse inte diskuteras närmare. I varje fall har Stina inte ansett detta som relevant information att anteckna i serviceplanen. I planen nämns inte närmare hur servicen fungerar för Kalle och hur Kalle upplever servicen.

Stina väljer att skriva Kalle med namn, det är Kalles plan och mamma skrivs som mamma. Stina väljer att inte skriva sig själv med namn, utan använder passiva uttryck som *har diskuterat med mamma* då det egentligen är Stina som har diskuterat med mamma. Det, att *handikappservicen utreder* någonting förmedlar en bild av handikappservicen som ett team och att det möjligtvis inte behöver vara enbart Stina som sköter familjens ärenden i fortsättningen. Det kan också tyda på att Stina väljer att inte skriva ned sitt ansvar som professionell.

Det har byggts en ramp utanför huset, till vilket handikappservicen har beviljat stöd enligt handikappslagstiftningen.

Stina representerar en kommunal institution som har makt att bevilja stöd till Kalle. Denna maktposition kan tänkas möjliggöra att vardagen för Kalles familj fungerar och Kalle med familj kan leva ett gott liv. I denna maktposition kan Stina också förneka den service som mamma upplever att Kalle skulle behöva. Stina har vissa ramar som hon behöver följa då hon fattar beslut. Dessa ramar kan formas av lagstiftningen, samt organisationen som Stina representerar dvs. kommunens handikappservice som regleras på en nivå av kommunal beslutsfattning. Stina som representerar denna organisation har en högskole-examen inom det sociala området och kan ses vara professionell inom det sociala området. Stina handlar enligt denna position och enligt de förväntningar och regler som ställs till den positionen. Citatet nedan tyder på den uppgift handikappservicen har att och de ramar som förekommer.

Familjen kan vara i kontakt med handikappservicen, när det finns behov för ny service eller förändringar i Kalles vård.

Familjen får gärna vara i kontakt med handikappservicen i ärenden som berör Kalle.

Stina har ett eget sätt att arbeta som styrs av de attityder och värderingar som hon har. Stina har på två olika ställen nämnt att familjen kan vara i kontakt med handikappservicen när familjen upplever att det *behövs* ändring i servicen eller i

ärenden som berör Kalle. Stina uttrycker att handikappservicen tar ansvar och vill se till att Kalle har det bra och ställer upp för Kalle inom de ramar som handikappservicen består av.

Kalles inre livsvärld

Kalle leker gärna ute. Familjen har en egen lekstuga, sandlåda och trampolin på gården. På somrarna tycker Kalle om att simma.

Under rubriken *annan verksamhet och fritidsintressen* i serviceplanen står vad Kalle tycker om att göra. Mamma har sannolikt berättat för Stina om vad Kalle gör på fritiden. Kanske Stina har ställt den frågan till mamma. Det, att Kalle *gärna* leker ute tyder på att det är någonting som Kalle tycker om och som han njuter av. Från citatet *på somrarna tycker Kalle om att simma* kan man få en bild av ett barn som njuter av att vara i vattnet. Vi kan få en liten glimt av Kalles inre livsvärld, de byggklossar som bildar Kalle som person.

Inomhus brukar Kalle rita, leka med djur samt spela memory.

Det, att Kalle *brukar* rita och leka med djur kan tyda på att Kalle tycker om dessa sysselsättningar och kanske kan njuta av sin tillvaro på detta sätt. Att spela memory tyder på samma, samtidigt som det berättar om socialt samspel möjligtvis med föräldrar, syskon eller kanske någon kompis.

Kalle är 7 år och har konstaterats ha utvecklingsstörning.

Kalle behöver ständig tillsyn.

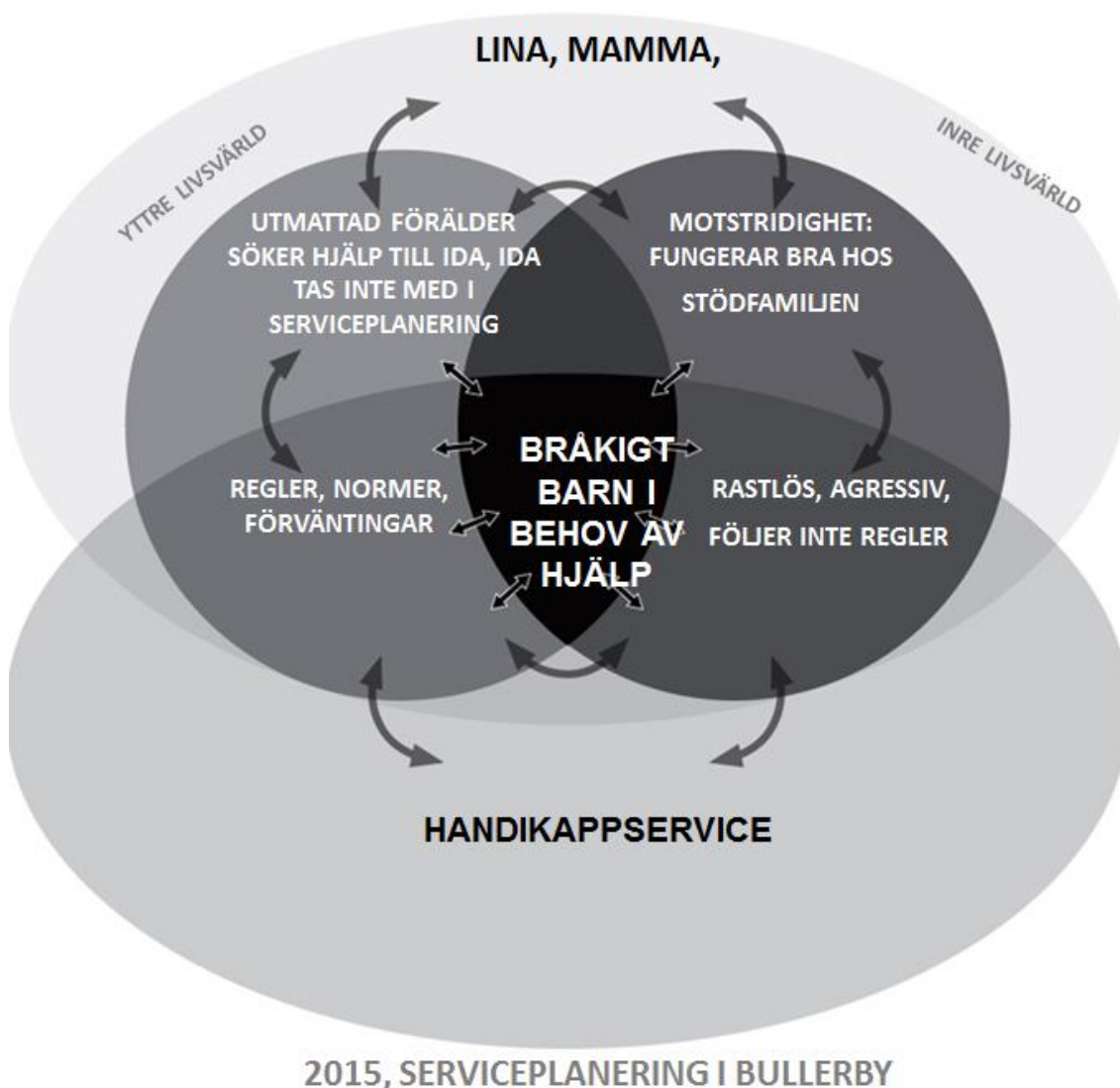
Mamma önskar kommunikationsmapp till Kalle.

Kalle har en utvecklingsstörning som beskrivs förorsaka Kalles begränsningar. Kalle behöver någon som ser till honom för att klara sig i sin omgivning. Detta formar beroende för andra människor. Det, att Kalle behöver *ständig tillsyn*, kan tyda på att någon behöver hålla öga på Kalle hela tiden, möjligtvis för att Kalle inte ska göra sig illa. Det kan också innebära att Kalle inte kan lämnas ensam, men att han kan syssla med sådant han tycker om och klarar självständigt. Man kan inte heller veta Kalles förutsättningar för socialt umgänge Kalle hur Kalle kan forma relationer till andra människor. Förmågan att spela memory, eller viljan att spela memory berättar dock att

det finns vissa förutsättningar för socialt umgänge och möjligtvis förutsättningar för att kunna följa spelregler.

Utgående från Kalles serviceplanen har vi inte vetskap om hur Kalle upplever sig själv i relation till andra eller hur Kalle ser sig själv. Vi kan inte ur serviceplanen dra slutsatser om hurudan kapacitet Kalle har att reflektera över sig själv. Vi kan få en uppfattning om Kalles funktionsförmåga och vad Kalle brukar göra. Vi vet också vissa saker som Kalle tycker om att göra. Vi får dock inte större kunskap om Kalle som aktör eller brukare av service. Vi får inte kunskap om hur Kalle förhåller sig till den service som Kalle får. Detta kommer inte fram med Kalles ord eller via andra kommunikationsformer, inte heller framkommer det med mammas ord.

7.2.2 Ida

Idas yttre livsvärld

Ida är 10 år. Ida bor tillsammans med mamma och två yngre syskon. Ida har en pappa som inte är närvarande. Ida har farföräldrar som hjälper till. Dessa bildar yttre omständigheter för Ida, något som påverkar hennes handlingsförutsättningar.

Eftersom Bullerby beviljar en stödperson för Ida, har hon möjlighet att delta i hobbyverksamhet, som hon inte annars skulle ha möjlighet till eftersom Ida inte enligt omgivningen kan självständigt delta i hobbyverksamhet.

Har inte behov av några hjälpmedel, Idas problematik handlar mera om beteendestörningar.

Ida har inte de fysiska begränsningar som handikappservicen har som uppgift att erbjuda tjänster till, men hon fyller inte de krav som ställs för individens beteende. Detta beskrivs delvis passivt och *handlar mera* tyder på viss osäkerhet men i det stora beskrivs problemen handla om beteendestörningar som beror på *Idas problematik*. Ida går i skola och enligt mamma har Ida problem i skolan. Ida har diagnos för beteendestörningar och i serviceplanen skrivs

Hon har väldigt lite empati för andra. Hon fortsätter och går med oönskat beteende trots otaliga tillsägelser. Hon förstår inte heller att man måste dela på saker och ting med andra, som med yngre syskonen. Hon tycker alltid att det är någon annans fel om det händer någonting runt omkring henne, ser inte sin roll i saken och inte heller skillnaden mellan rätt och fel.

Speciellt Nils är utsatt för påhopp av Ida.

Citatet har en negativ laddning, den uttrycker frustration mot Ida. Detta är ett problemorienterat synsätt (Vehkakoski 2006) där Ida som person ses som problem. Mamma säger till Ida flera gånger om vissa saker, men Ida fortsätter med ett beteende som inte förväntas av henne, som är oönskat, som bryter mot normer. Idas moraluppfattning beskrivs vara bristande. Ida uppfyller inte de förväntningar som omgivningen ställer till henne. Det som mamma säger når inte fram och detta orsakar besvikelse hos mamma. Ida beskrivs också ha problem i relationen till sina syskon, eftersom hon inte *heller förstår* att man *måste* dela saker och ting med andra. Också lillebrodern Nils blir *utsatt för påhopp* som utförs av Ida, vilket är ett starkt uttryck. Hon

uppfyller inte de krav som ställs på henne som storasyster, vilket kan orsaka negativa känslor hos syskonen. Med *påhopp* kan Ida göra syskonen illa, vilket i värsta fall kan medföra att syskonen blir rädda för henne och inte vill umgås med henne. Då misslyckas Ida forma en positiv relation till dem. Då kan Ida mista den trygghet som syskonrelationen i bästa fall kan ge individen.

Enligt mamma har situationen varit jobbig en längre tid, det har hänt en hel del i skolan och på fritiden och Ida skall inte lämnas ensam, hon dras in i fel sällskap och hittar på galenskaper. Hon ser också äldre ut än vad hon egentligen är. Kan få raseriutbrott nästan dagligen och orsaken kan vara vad som helst enligt mamma.

Enligt mamma Lovis har situationen varit jobbig en längre tid. Problem framkommer både hemma, i skolan och på fritiden. Ida beskrivs *dras in i fel sällskap* som en egenskap hos Ida, samtidigt är det någonting som Ida inte medvetet kan styra. *Galenskaper* är ett laddat uttryck som syftar på det oönskade beteendet som Ida *hittar på*. Detta aktörskap riktas mot fel slags verksamhet enligt mamma. *Ida skall inte lämnas ensam* är en passiv befallning som kanske mamma anser, eller Lina. Idas utseende ses också orsaka problem. Andra omkring Ida, de som är *fel sällskap* kan inte förstå att Ida är mindre eftersom *hon ser äldre ut än vad hon egentligen är*. Ida borde inte tas med i det sällskapet. Detta är möjligtvis en gissning som mamma framför, mamma ser problem också i omgivningen. Ida kan få *raseriutbrott nästan dagligen*, vilket tyder på att de ofta sker konflikter. Enligt mamma kan ett sådant *raseriutbrott* utlösas av *vad som helst*. Av detta kan man anta att Ida har det ganska tungt att vara, såsom alla andra i familjen. Eftersom Idas röst inte hörs kan vi inte veta *vad* det egentligen är som orsakar *raseriutbrott* eller får Ida att må dåligt.

Förekommer en hel del problem med pappa, men pappa har ibland möjlighet att besöka barnen

Ida har en pappa som bor längre borta, men som Ida träffar ibland. Utgående från serviceplanen kan man inte säga hurudan betydelse pappa har för Ida. Meningen är skriven i passiv form, man kan inte dra slutsatser om det är Linas tolkning eller det som mamma har sagt. Problemen kan tyda på relationen mellan mamma och pappa, pappa och barnen eller att problemet ligger hos pappa som individ. Man kan dock utgå från att relationen är problematisk och har möjligtvis en inverkan på Idas identitetsskapande.

Idas farföräldrar bor i Bullerby och ställer mycket upp för mamma och barnen. Farmor är en viktig person i Idas liv. Farmor för och söker och deltar i Idas hobbyverksamhet.

Relationen till farföräldrarna bildar en viktig resurs för mamma som ensam ansvarar över barnen. Farmors roll beskrivs vara extra *viktig* för Ida. Denna relation kan bilda en resurs i Idas liv. Farmor deltar i Idas vardag även genom hobbyverksamheten. Man kan ana att farföräldrarna tycker om Ida och vill henne samt hela familjen väl. De starka banden i nätverk mellan mor- eller farföräldrar och barn samt föräldrar kan ses fungera som styrka i barnets liv (Törrönen 2012, 162–163). I det långa loppet kan detta starka band och de positiva upplevelserna som föds generationer emellan också förstärka barnbarnets bild av sig själv samtidigt som det också kan förstärka föräldraskapet på ett positivt sätt (ibid.)

Även stödfamiljen är viktig för Ida och enligt mamma har allt fungerat bra där och Ida trivs.

Stödfamiljen bildar en resurs för Ida och för Idas mamma. Mamma får avkoppling, trots att hon också skulle vilja att de yngre syskonen skulle få en stödfamilj. Citatet ovan är motstridigt i förhållande till den information som gavs tidigare. Ida beskrivs ha problem hemma, på fritiden och i skolan. Stödfamiljen beskrivs *fungera bra*, vilket är en positiv sak, stödfamiljen bildar en resurs i Idas och hela familjens liv. Samtidigt väcker det nyfikenhet för vad som gör att det fungerar bra just där. Det, att *Ida trivs*, att Ida har det bra hos stödfamiljen och att hon inte behöver uppleva sig som problem då när hon är där kan göra att hon har möjligheten att där skapa en positivare självbild. Hon kanske kan känna att hon lyckas. Möjligtvis känner hon samma med farmor.

Lina har deltagit i mötet där service planeras med mamma; därmed kan vi anta att det är Lina som har skrivit serviceplanen. Eftersom Lina berättar i intervjun att hon försöker skriva ned det som föräldrarna har sagt i serviceplanen, kan vi anta att det är mammas röst som hörs starkt i texten. Lina representerar handikappservicen och är i en maktposition som professionell. Lina har format en relation till Idas mamma. Från texten kan man höra frustration, besvikelse och utmattning hos mamman. Detta har troligtvis kommit starkt fram under diskussionen och därmed förmedlas den starkt i texten som dramatiska uttryck. Idas perspektiv saknas och Idas position blir därmed starkt problematisk. Vi hör bara en sida av sanningen, vilken formar Idas position till

hopplös. Lina har enligt serviceplanen inte träffat Ida, hon har möjligtvis bedömt att Idas synpunkter inte behövs eller för att det inte hör till arbetssättet att träffa barn. Det kan också finnas andra orsaker som inte framkommer.

Mamma önskar att man kunde bryta kontakten till detta gäng, som Ida dras in i. De hittar på dumheter och Ida förstår inte att det är fel. För att bryta denna onda cirkel behövs det extra mycket stödinsatser för Ida.

Mamma ber om hjälp av handikappservicen, vilket uttrycks i texten. Hur handikappservicen kan hjälpa till att *bryta kontakten* till detta gäng är en intressant fråga, huruvida de har verktyg till sådant. Det är trots allt ett orosmoment som Lina har tagit på allvar, gänget kan möjligtvis ses bilda en risk för Idas välmående. Lina beskriver *onda cirkeln* och *brytande* av denna som bildar en *grund för extra mycket stödinsatser för Ida*. Det är Ida som är i behov av hjälp, stödinsatser. Det framstår tydligt att situationen är problematisk och tung för både Ida och Idas familj.

Idas inre livsvärld

Ida behöver handledning och stöd av mamma eller annan vuxen hela tiden. Hon har svårt att följa och förstå regler. Enligt mamma måste hon påminna henne hela tiden med det mesta, som t.ex. tandborstning, läxor, påklädning etc.

Enligt mamma har Ida *svårt att följa och förstå regler*. Mamma måste också *påminna henne hela tiden med det mesta*. Detta tyder på att Ida kanske har dåligt minne eller koncentrationssvårigheter samtidigt som hon, enligt mamma har svårt att förstå regler eller följa dem. Detta uttrycks som kognitiva inre begränsningar som Ida har. De kan också tyda på att Ida inte *vill* lyssna på det som mamma säger

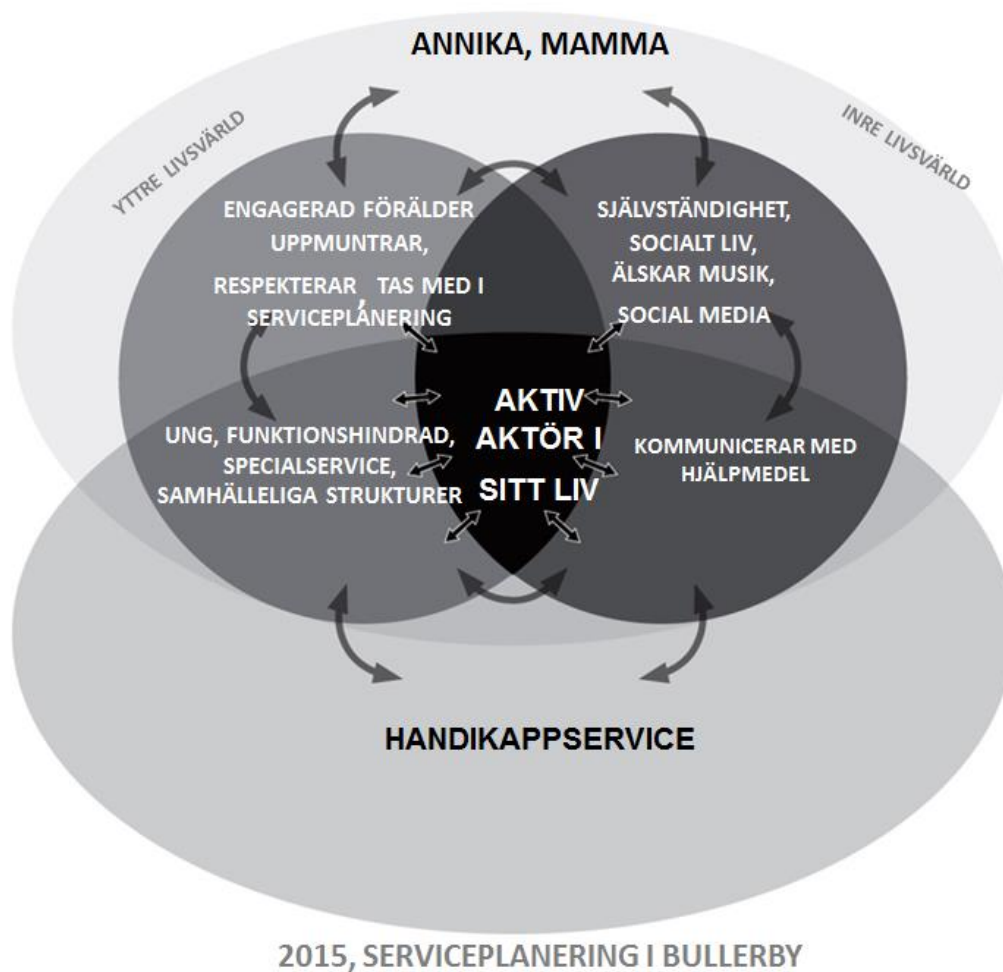
Idas stora intresse är simning.

Detta tyder på passion som Ida har som har uppmärksammats av vuxna. Det ger oss en glimt av Idas personlighet, vad Ida tycker om att göra. Den hopplösa bild av Ida är inte helt dominerande, eftersom Idas farmor beskrivs som en *viktig person* och eftersom Ida beskrivs *trivas* hos stödfamiljen. Dessa relationer kan få Ida att känna att hon lyckas bilda positiva relationer till andra. Dessa relationer kan bilda sådana resurser i Idas liv

som kan hjälpa henne att bilda en positiv uppfattning om sig själv. Detta kan hjälpa henne att uppfylla de krav som omgivningen ställer till individens beteende.

En intressant fråga är ifall Ida har anammat en position som sekundärt avvikande (Pekkarinen 2010; Lemert 1951). Detta innebär att individen accepterar den avvikande position, som individen får genom social reaktion, som en del av sin identitet och förstärker dessa förväntningar för avvikande beteende med sitt handlande. I serviceplanen fattas Idas perspektiv, vilket medför att Idas inre livsvärld är enbart svagt representerad i serviceplanen och vi kan inte bilda en uppfattning om hur Ida uppfattar sin position.

7.2.3 Sofia

Sofias yttre livsvärld

Sofia är 17 år och bor med sin familj i Bullerby. På mötet där service planeras deltar Sofia, mamma Alma och Annika från handikappservicen.

Sofia har ett stort hjälpbehov i de dagliga aktiviteterna, hon behöver hjälp med allting.

Sofia har rullstol, rollator, ståställning..

Sofia har begränsad fysisk rörlighet, vilket medför behov av hjälp för att röra sig. Sofia är ständigt beroende av andra människor och har begränsat inträde till en del platser på grund av rullstol. Det, hur samhället är organiserat och hurdan hjälp samhället erbjuder, har betydelse för Sofias möjligheter att röra sig. Sofia har till exempel assistent som ger henne möjligheten att fungera i samhället.

Studierna främst går ut på att förbereda sig på vuxenlivet så långt som möjligt. Att träna de dagliga sysslorna i hemmet och att lära sig sköta olika ärenden utanför hemmet. Undervisningsmetoder och material görs upp enligt studerandes behov.

Sofia studerar på andra stadiet. Studiernas innehåll berättar om förväntningar som ställs till vuxna och normer som styr att vara vuxen i det samhälle vi lever i. Skolan beaktar de individuella behov som studeranden antas ha. Vem det är som avgör Sofias behov och på vilket sätt är en fråga som också styrs av normer och maktpositioner som individerna har.

Sommarjobb i juli månad blir antagligen aktuell för Sofia.

Sofia skrivs också möjligtvis sommarjobba. Sommarjobbet tyder på sysselsättning på dagverksamhet. Arbete tyder också på krav som medborgare ställs i samhället.

Sofia är i kö för boendeplats och både hon själv och familjen önskar att hon kunde få platsen.

Sofia har en engagerad mamma som bryr sig och som respekterar sitt barn. Det engagemang som Sofia har för musiken uttrycks tydligt i texten och eftersom föräldrars

tal inverkar på sättet att skriva kan vi anta att mamma har berättat det mesta om Sofia. Också det att mamma och hela familjen lyssnar på Sofia och Sofias önskemål och tar dem på allvar tyder på respekt för Sofia som en självständig individ som är med i beslutsfattningsprocessen.

Som sjuk- och semestervikarie för den personliga assistenten fungerar Sofias mamma eller en ersättande assistent..

I Sofias rum har golvet bytts och familjen har skaffat en högre wc-stol till toaletten. Inga behov av omändringsarbeten för tillfället.

Sofia får stöd från handikappservicen. Annika representerar handikappservicen och har deltagit i serviceplaneringsprocessen tillsammans med mamma och Sofia. Vi kan anta att Annika också har skrivit serviceplanen. Annika har skrivit planen med hela meningar, förutom diagnosen, som är listad och delvis skriven med förkortningar. Detta tyder på ett medicinskt präglat tankesätt. Annika är engagerad i familjens ärenden och kan beskriva Sofia på ett mer holistiskt sätt, där både inre och yttre livsvärlden får utrymme. Sofia har också deltagit på mötet där service planeras, vilket tyder på någon slags relation mellan Annika och Sofia. Sofias önskemål gällande boende har Annika skrivit ner, Annika har hört Sofia. I serviceplanen kan inte göras tolkningar om hur diskussionen förts under mötet och hurudan roll Sofia har givits eller hurudan roll hon har tagit under mötet.

Enligt modern har familjen tillräckliga tjänster för tillfället. Det fungerar bra med korttidsboende och den personliga assistensen.

Citatet ovan tyder på att mamma är nöjd med de tjänster som familjen har och att de klarar sig bra med det. Detta tyder på att kommunikationen mellan mamma och handikappservicen fungerar bra och mamma blir hörd i familjens önskemål. Även Annika kan vara nöjd eftersom allting fungerar bra. Från serviceplanen kan vi dock inte veta hur Sofia upplever den service som hon har. Eftersom Sofia hörs i serviceplanen, kan vi tänka att Sofias perspektiv också finns med.

Sofias assistent Greta hjälper henne med att laga läxor, skriva dagbok. De går tillsammans till Sofias terapier och vistas tillsammans ute på olika aktiviteter.

Sofia har en assistent, Greta som Sofia bildar relation till. Det är en relation som finns till eftersom lagstiftning tryggar assistans enligt de behov som Sofia har. Relation möjliggör sådan verksamhet för Sofia som inte skulle vara möjligt utan assistent. Greta får lön för att hjälpa Sofia, det är hennes jobb. I planen skrivs att *Greta kommer troligtvis att sluta under hösten*. Det betyder att relationen som har formats med Greta kommer troligtvis att brytas i varje fall formellt. Utgående från serviceplanen kan man inte veta om relationen möjligtvis kan fortsätta senare. Relationen har kunnat bli viktig för Sofia. Den har kunnat bli viktig även för Greta under de åren som hon har fungerat som assistent, eftersom hon deltar aktivt nästan dagligen i Sofias liv. Det är inte sagt att relationen mellan assistent och individen i fråga alltid fungerar, eftersom det handlar om människorelationer som präglas av maktförhållanden. Men i varje fall gör Sofia och Greta olika saker tillsammans.

Sofia går i skola och bor på korttidsvård, vilka bildar centrala element i Sofias liv. Sofia bor utanför hemmet. Det som står om boendet är enbart hur mycket Sofias vistas där, men ingenting om hur det inverkar på Sofias liv, hur Sofia uppfattar boendet där. Vi vet dock att korttidsvården fungerar bra, vilket möjligtvis kan berätta att Sofia är nöjd med vården. Det berättar i varje fall att mamma är nöjd med vården. Skolan tyder också på sociala relationer som Sofia kan antas ha i skolan med lärare och andra elever. Sofia har syskon och mormor som bor i närheten. I serviceplanen kommer det inte fram betydelsen av dessa relationer för Sofia.

Sofias inre livsvärld

Sofia har ett starkt önskemål att flytta till boende.

Som fortsatta planer är att Sofia kommer att ansöka om studieplats.

Sofia beskrivs i texten som en aktiv tänkande och kännande individ som har målsättningar i livet och önskemål för framtiden. Detta berättar studieplatsen och ett *starkt önskemål* att flytta till boende. Ifall studieplatsen är Sofias eget önskemål och val kommer inte fram i texten, men det beskrivs heller inte att hon skulle motsätta sig det. Eftersom Sofia vill flytta till boende kan man tänka sig att Sofia har behov att bli självständig. Detta behov har Sofias mamma tagit på allvar och stöder Sofia i sitt önskemål.

Sofia älskar musik. Familjen brukar besöka konserter tillsammans.

Sofia är aktiv i musikverksamhet.

Annika beskriver att Sofia är *aktiv* i musikverksamhet och att *Sofia älskar musik*. Musik är någonting som Sofia berörs av. Detta berättar om att musiken bildar en betydelsefull dimension i Sofias liv. Musiken är kanske en del av Sofias inre djupstrukturer. Musik är också någonting som binder ihop individer inom familjen eftersom *familjen brukar besöka konserter tillsammans*. Det är någonting som görs tillsammans och som inte är en engångsföreteelse. Musikverksamheten som Sofia deltar i berättar också om relation till individer i familjen och utanför hemmet, möjligtvis vänner och ledare för musikverksamheten.

Sofia använder följande hjälpmedel: kommunikationsdator Rolltalk (hon använder inte datorn så ofta mera) Ipad är dagligen i användning istället. Hon skriver meddelanden via sin Iphone och använder både Whatsapp och facebook flitigt.

Sofia har begränsade möjligheter till kommunikation med talade ord. Sofia kan dock använda tekniska hjälpmedel för att kommunicera även med människor som inte är i samma utrymme med henne. Whatsapp och Facebook berättar om kontakter med andra människor i den sociala median. Det att Sofia *skriver* meddelanden berättar om att Sofia har en förmåga att skriva. Betydelsen av alternativa kommunikationssätt kan ses som stor för individer med funktionshinder. Den tekniska utvecklingen kan ses möjliggöra nya sätt att kommunicera för individen. Dessa kommunikativa hjälpmedel kan fungera som styrkor (Kiili 2006) för deltagande.

Utgående från serviceplanen har vi inte direkt kunskap om hur Sofia ser sig själv i förhållande till andra. Vi får dock en insyn i att Sofia är en aktiv aktör som har målsättningar och önskemål i livet. Vi vet att Sofia *älskar* musik, det ger henne glädje i livet. Sofias funktionsförmåga begränsar inte Sofia att njuta av livet. Den isolerar inte henne från omgivningen runt omkring henne; Sofia har många sociala kontakter. Vi kan dock inte veta hurudan betydelse de har för henne, men vi kan gissa att hon är en social person. Hon formar relation till sin mamma som respekterar Sofias önskemål och vill stöda Sofia i sina val. Vi kan också se att Annika är engagerad i Sofias ärenden eftersom hon har skrivit en serviceplan som ger en mer holistisk bild av Sofia som person. Annika har också gett utrymme åt Sofia att säga sin åsikt. Annika kan ses ha insyn i Sofias liv från Sofias perspektiv och Sofia kan ses ha inflytande i

serviceplaneringsprocessen. Dock ger Annika inte utrymme för Sofias uppfattningar om service i texten. Vi vet inte om Annika aktivt försökt fråga Sofia om olika saker.

7.2.4 Slutsatser

Subjektpositionerna beskriver hur omgivningens reaktioner bildar barnets position i serviceplanen. Då barn inte deltar i serviceplaneringen har enbart vuxna makt att bilda en uppfattning om barnet. Kalles, Idas och Sofias positioner är olika eftersom situationen för familjen eller barnet ser olika ut och för att föräldrar beskriver barn på olika sätt. Subjektpositionerna berättar också om professionellas sätt att skriva serviceplaner, vilka element som styr skrivprocessen. Subjektpositionen berättar också om institutionen, dess uppgifter och arbetssätt. Då barnperspektiv och delaktighet som element kommer enbart svagt i uttryck inom institutionen inverkar detta på de positioner barnen är i (t.ex. Olli et al. 2012).

Utgående från serviceplanen kan inte tolkningar om barnets uppfattning om sig själv framställas. Då man jämför Idas och Sofias serviceplan kan man fråga sig huruvida omgivningens reaktioner förstärker individens handling? Ida har en pappa som inte är närvarande och mamma som ensam står för barnens välmående. Serviceplanen verkar känsloladdad, vilket kan tyda på utmattat föräldraskap och att serviceplaneringsmötet möjligtvis har varit ett tillfälle för föräldern att ”pusta ut”. Det kan hända att positionen skulle ha blivit annorlunda ifall mötet skulle ha hållits en annan dag. Familjen har stöd från stödfamiljen och farmor. Mamma önskar stödfamilj även till de yngre syskonen. Motstridigt i Idas position är att det beskrivs gå bra för Ida hos stödfamiljen. På andra ställen får Ida höra negativ feedback. Det kan möjligtvis hända att Ida har råkat i en position som bråkig eller hopplös och sedan börjat uppfylla dessa förväntningar. Det kan också hända att det finns något bakom Idas handlande som vuxna inte ser. Det kan ju exempelvis hända att Ida inte har haft möjligheten att bearbeta sina föräldrars skiljsmässor eller att någonting annat har i grunden gjort att hon har sökt efter uppmärksamhet på ett oönskat sätt. Kan Ida vara missförstådd av sin omgivning? Kan det hända att stödfamiljen och farmor ser någonting i Ida som inte de andra ser?

Sofia har däremot en uppmuntrande omgivningen där Ida syns och hörs som den person hon är. Sofia kanske alltid har fått uttrycka sina upplevelser och önskemål och därmed kanske blivit aktiv och social individ. Föräldrars engagemang är ett viktigt element för

hur funktionshindrade individers framtid kommer att se ut (Ahponen 2008; Loijas 1994). Trots funktionshindret kan Sofia uttrycka sig och göra de saker hon njuter av i livet. Eftersom Kalles mamma verkar engagerad kan detta förutspå liknande möjligheter för Kalle i framtiden. Ifall Kalle skulle vara en del i serviceplaneringen skulle han kunna ha bättre förutsättningar att uttrycka sina uppfattningar och önskemål. Detta skulle kunna stöda hans framtida möjligheter i livet.

8. DELTAGANDE I PROFESSIONELLAS TAL

8.1.1 Barn som inte deltar

I professionellas tal bildar föräldrars val, barnets ålder, barnets funktionshinder och barnets val huvudsakliga hinder till att barn inte deltar i serviceplaneringen.

Ja tänker de som så att de e klart att barne liksom om de är ett barn som kan vara me (på serviceplaneringsmöte), så visst de jo. Men oftast e de sådär att barn kan tycka att de är lite tråkigt. (..) Att vissa barn kan tycka att de är helt roligt o intressant förstås. Men beroende på lite va handikappe e. Men om de är så att de vill vara med så självklart ska dom vara de o också säga sin åsikt liksom att de är klart de. (Annika)

Av citatet ovan och intervjun som helhet kan man se att Annika värdesätter barn och deras åsikter. Annika tycker att barn kan delta och säga sin åsikt ifall de tycker att det är *roligt* att delta på serviceplaneringsmöten. Annika har dock kunskap om att barn ofta tycker att möten är *tråkiga* och därför väljer att inte delta eller så har barn *handikapp* som formar orsaken till att barn inte deltar.

Men om man sen tänker på nån Ronja som också va där (på möte) hon e ju down, men att hon kan ju nog uttrycka sig om de är så att hon vill göra de. Hon är ganska envis. När hon bestämmer att hon int vill säga så säger hon int ju. (Annika)

Annika har uppmärksammat Ronja som person och kan berätta hurudan Ronja kan vara. *Envishet* tyder på ett personligt karaktärsdrag som barnet har, vilket kan ses vara en del av barnets personlighet. Annika beskriver att Ronja väljer att inte uttrycka sig. I de serviceplaner som jag har haft till förfogande, finns inte anmärkning om barn som

skulle ha valt att inte säga sin åsikt eller som har valt att inte delta i serviceplaneringen. Enligt Nigel Thomas (2002) är valet att inte delta en dimension av delaktighet. För att kunna tolka Ronjas val att inte uttrycka sig som en form av delaktighet behöver vi veta hurdana möjligheter att delta hon har haft.

De sex dimensioner som Nigel Thomas (ibid) ser att deltagande innefattar är möjligheten att få information om situationen, processen, egna rättigheter och sin egen roll i det hela. En annan dimension är möjligheten att inverka på beslutsfattande, vilket också innebär att kunna inverka på vem som deltar i ett möte och vilka saker som behandlas. Fjärde dimensionen är möjligheten att uttrycka sig och tala om sina egna tankar och åsikter. För att detta ska vara möjligt kan barn behöva ha möjligheten att få hjälp och stöd i att uttrycka sig, eftersom det för barn kan vara svårt att uttrycka sig på ett sådant sätt att barnets tankar förmedlas till den vuxna. Ärenden som behandlas kan vara svåra och barn kan ha svårt att forma några tydliga åsikter. Barn kan behöva hjälp med detta. Barn med begränsningar i kommunikationen kan behöva extra mycket hjälp med detta. Den sista dimensionen innebär barnets möjligheter till självständiga beslut. (ibid.)

För Ronjas del är det avgörande hurdan situationen har varit, vem som har deltagit, hur mycket man har berättat om vad som pågår dvs. hur mycket information har Ronja fått och på vilket sätt. Ifall barnet väljer att det inte vill använda sin rätt att delta eller bli hörd har barnet rätt att veta vad arbetet som görs med dem handlar om, beskriver Hurtig (2006). Ett barn deltar inte i ett ärende ifall barnet inte har tydlig uppfattning om dess syfte. Oklarhet i arbetet och dess följder bekräftar barnets osäkerhet och förorsakar att barnet drar sig undan. Ett barn som är osäkert och inte har kunskap kan tro att frågan inte berör barnet, utan enbart vuxna. Då erbjuds inte en möjlighet för barn att forma en uppfattning om dynamiken i sitt liv. (ibid, 192.) I intervjuerna framkom inte att barnen skulle ges information om handikappservicens processer. De funktionshindrade brukarnas upplevelse av delaktighet kan bero på huruvida olika frågor som berör dem själva blir förklarade för dem (Lindqvist 2014, 64).

de jätte mycke fast i handikappe nog. Att ja menar att om de är till exempel som en som ja skicka åt Pelle som är liksom att han nästan bara ligger i famnen o han kommunicerar inte så här. Så då är de ju jätte mycke, att visst har han ju vari med ibland. Första serviceplanen va han

*med tror ja, men de där men han kan ju int uttrycka sig. De är ju en svår.
(Annika)*

Annika berättar om Pelle som kan ses ha en begränsande funktionsnedsättning och stora svårigheter att uttrycka sig och därmed inte kan berätta sin åsikt. Vi kan kanske anta att Pelle inte skulle förstå trots att man skulle förklara för honom på ett enkelt språk om handikappservicens syfte och hur det påverkar Pelles liv. Annika, liksom också de andra intervjupersonerna, använder *handikapp* som orsak till att man inte kan höra barnet. Det är ett faktum att barn på handikappservice har olika förutsättningar för att förstå och för att förmedla sina tankar och åsikter. Pelle kanske inte har möjlighet att bilda en uppfattning om sig själv och sin relation till sin omgivning. Han kanske inte kan reflektera kring sin position, utan är beroende av vuxna omkring sig själv. Han blir påverkad av omgivningens reaktioner, utan möjlighet till inflytande i frågor som gäller honom själv.

Trots sin begränsande funktionsnedsättning är Pelle brukare inom handikappservice och en aktör i sitt liv. Det finns en skillnad om Pelles upplevelser beaktas i planerandet av service eller om Pelle *blir åsidosatt* och blir endast *objekt för åtgärder*. Trots sin funktionsnedsättning och oberoende av ålder är Pelle en individ, en personlighet som man kan anta att föräldrarna känner väl. Föräldrarna har sannolikt kunskap om hur Pelle reagerar på och upplever olika saker, vad Pelle tycker om och vad han inte tycker om. För att Pelle inte ska bli enbart ett objekt för åtgärder kan föräldrar eller andra vuxna som känner Pelle väl förmedla den kunskap, de tolkningar som de har om Pelles upplevelser och reaktioner på service. Det, huruvida Pelles inre livsvärld tas i beaktande i till exempel form av emotioner (Pekkarinen 2010, 39) vid planering av service och vid skrivandet av serviceplan, kan ses inverka på om Pelle blir delaktig eller åsidosatt.

*Att då va han ju int me, men ja fick ju se honom men ja va där så länge att han sen vakna så ja fick ju träffa honom. (..) Ja menar att nu är de ju helt annat att se personen än att man har en bild av att hur den kanske e.
(Lina) (..)Men att i många dom här me barn just så finns de nog av dom också som man int ha träffar. Att de e ba föräldrarna, att barnen e i skola eller dagis när man kommer på hembesök. (Lina)*

Lina beskriver i citatet ovan om samma problematik som Annika när det gäller att ta reda på barnets åsikter då barnet inte kan uttrycka sig. Lina beskriver dock om vikten av

att *träffa* barnet. Att det har betydelse att man har sett barnet. Detta är motstridigt med tanke på att barn sällan deltar i planering av service. Lina berättar också att det är ofta föräldrarna som väljer att inte ha barnen med. Detta är någonting som Annika och Stina också berättar. Lina förklarar att föräldrar gör detta val för att bättre kunna koncentrera sig under mötet. Alla intervjupersonerna tar upp problematiken med att föräldrarna inte kan koncentrera sig ifall ett barn som behöver mycket vuxen uppmärksamhet deltar i mötet där service planeras. Barnen väntas störa mötet. Lina berättar att hon inte träffar alla barnen för att de inte är hemma då hon kommer på hembesök för att planera servicen tillsammans med familjen. Alla intervjupersonerna diskuterade att mötet där service planeras, ofta är hemma hos familjen och hålls så, att endast familjen är närvarande. Detta kunde fungera som en möjliggörande faktor till barnets deltagande. Miljön är bekant för barn och det är oftast enbart familjen eller de professionella från handikappservice som deltar i planeringen. Man kunde tänka sig att hemmiljön är en trygg miljö för barnet att stifta bekantskap med den professionella, speciellt om föräldrar är närvarande.

I denna studie kan vi inte få kunskap om vad föräldrars val att inte ha barnen med på serviceplaneringsmöten egentligen grundar sig på; om det verkligen alltid handlar om att föräldrar inte kan koncentrera sig. Detta bildar dock en orsak i professionellas tal för att förbise barnet. Med detta menar jag att professionella inte träffar barnen och inte utgår från att bilda en relation till barnet. Professionella nöjer sig med det som föräldrarna vill säga. Intervjuerna och serviceplanen tyder på att trots att professionella beskriver att de vill höra barnen förverkligar de inte detta i praktiken. Barnets kunskap ses inte som lika relevant kunskap som föräldrarnas. Detta synsätt är starkare i Linas och Annikas tal än i Stinas, vilket jag går närmare in på i senare analys. En ideologisk utgångspunkt för att beakta barnets kunskap kan ses basera sig på mänskliga rättigheter som berör varje individ (Hurtig 2006, 179). Barnets kunskap är viktigt ur tre olika praktiska aspekter menar Hurtig. Dessa kan ses vara en juridisk-formell, utvärderande och deltagande aspekt. (ibid.) Man kan se detta också ur ett medborgar-aspekt (t.ex. Lindqvist 2014, Kivistö 2014; Kiili 2006). Dessa barn är medborgare som bär på sådana rättigheter som medborgare kan ses ha från födseln. Forskning (t.ex. Kiili 2006, 198) tyder på att medborgarskap ses som egenskap hos vuxna, något som barn inte har tillträde till.

Professionella ser orsaken till att barnet inte deltar delvis vara hos individen, barnet. Forskning (Kiili 2006; Billington & Pomerantz 2004, 2) visar dock att det egentligen handlar om att saker och ting görs på *vuxnas villkor*, vilket medför att barn, och speciellt barn som har begränsningar i kommunikation, inte får tillträde till arbetsprocesser. Trots att barnets kognitiva och språkliga kunskaper inte är på samma nivå som de vuxnas, innebär det inte att barnet inte skulle kunna delta, menar Hurtig (2006). Varje individ är i interaktion med sin sociala omgivning och samtidigt kompetent att beskriva sina upplevelser. Barnets möjligheter till att producera kunskap anses vara verkligen betydelsefullt. (ibid, 178.) Detta kanske inte gäller för varje individ, så som Pelle kanske inte kan beskriva sina upplevelser, men i dessa fall kan omgivningen förmedla de tolkningar som de gör om Pelles upplevelser eller reaktioner. Hurtig menar att avgörande för barnets deltagande är hur professionella ser barnet som sig själv, individ, delaktig eller huruvida professionella ser barnet som enbart ett barn i familjen (ibid, 179).

Det, att barnets kunskap inte värdesätt tillräckligt för att barnet ska höras i processen, kan delvis förklaras som en generationsklyfta (Kiili 2006; Mayall & Zeiher 2003) mellan vuxna och barn. Generationsaspekten spelar en betydande roll i relationen mellan barn och vuxna menar Alanen (2001, 13). Det kan formas en klyfta mellan olika generationer som kan ställa generationer i ojämlika positioner. Alanen anser att generationer som en strukturell fråga kan granskas med att se barndom som en social position där positionen produceras i och med att barn fungerar i sin vardag som aktörer. Man kan granska positionen genom att studera makten mellan olika positioner, där det handlar om möjligheter och begränsningar för handling. Dessa styrs av olika strukturer såsom regler och regimer där individer positioneras som barn. (ibid, 20-21.) Med andra ord bildar sociala positioner som att vara barn, eller vuxen, olika förväntningar, möjligheter och begränsningar för handling till aktörer i sociala relationer som sedan genom rutinerad handling, till slut formar sociala strukturer (Danermark et al. 2003, 121). Man kan se att barnen inte har tillträde eller att de har ett begränsat tillträde till serviceplaneringsprocessen inom handikappservice som en strukturell fråga, där barn eller barndom som social position har en ojämlig ställning med positionen som vuxen närmare sagt föräldrar och professionella.

Man kan se staten representeras på tre olika nivåer vilka har en direkt inverkan på individen (Uggerhøj 2014). På makronivå finns konventioner och lagstiftning om att

barnet ska få delta i processer som berör dem själva och det tryggas rätt att bli hörda i sina frågor. På mesonivå dvs. i de kommunala strukturerna reflekteras eller diskuteras inte frågan om barn som delaktiga brukare på handikappservice. Detta tyder intervjupersonernas yttranden om att diskussionen om barn och barnets delaktighet inte har förts inom handikappservicen i Bullerby. Det finns heller inte anvisningar om att bemöta och höra barn, strukturer som tryggar att barnet blir hört. På mikronivå träffar professionella på handikappservicen inte barnet ifall föräldrar väljer att barn inte är med eller ifall barnen anser möten som tråkiga. Det är de vuxna på förvaltningsnivå som inte ser till att barnet blir hört och det är vuxna på mikronivå som kanske är rutinerade i att arbeta på vuxnas villkor tillsammans med föräldrar som har skyldighet och makt att sköta barnets frågor och som möjligen är vana att sköta dessa processer själva. Barnet kan inte ses ha en betydelsefull uppgift i serviceplaneringsprocessen. Därmed är det naturligt att barnen upplever serviceplanering som tråkigt.

Inom den kritiska realismen använder man begreppet emancipation (Bhaskar 1987) då man beskriver brukarens underlägsna position och processen där brukaren kan få eller ta makten i sina egna ärenden. Detta innebär att brukaren behöver *ha* kunskap om processer och de behöver *ha* tillräckligt med resurser för att kunna *ta* makt åt sig. (Pekkarinen & Tapola-Haapala 2009). Detta kan vara en omöjlig uppgift för ett barn, ifall vuxna inte hjälper barnet i den processen. Barn kan dock inte bli en ansvarig kunskapsproducent eller styrare av processer. Barn behöver få vara en del av och bli hörda i processer som berör dem själva, påpekar Kääriäinen. (2006, 67.) Det är viktigt att barnen får ha en känsla av att de kan känna igen behoven och önskemålen i sitt liv och på detta sätt kunna påverka sitt livslopp skriver Känkänen (2006, 148.) Hon ser som barnskyddets uppgift att hjälpa barn med detta (ibid.) På samma sätt kan man tänka att handikappservicen som det sociala arbetets institution, kan stöda funktionshindrade individer i denna uppgift så att de inte råkar i en position där de är enbart objekt för åtgärder. Forskning om individer med funktionshinder tyder på att dessa individer som är extra mycket beroende av andra individer möjligtvis från tidig barndom och genom hela livet lätt kan bli åsidosatta i sina egna frågor. Detta kan ha negativa konsekvenser för individens självuppfattning (Lindqvist 2014; Kivistö 2014). Att också föräldrar förstår vikten av barnets röst och att de fäster uppmärksamhet på barnets potential för att funktionshindrade barn ska kunna kommunicera sina känslor, att fatta beslut, att ha relationer och att bli inkluderade anser Clarke & Venables (2003) vara avgörande för

barnets framtid. Detta innebär också självsäkerhet i att vara förälder till ett funktionshindrat barn (ibid, 104). Det betyder att man har mod att vid behov kämpa för sitt barns rätt till ett jämbördigt liv där man uppmuntrar barn att nå sina drömmar. Det som Clarke & Venables beskriver kommer i uttryck i Sofias serviceplan.

8.1.2 Att se barnet med nya ögon

I citatet nedan berättar Stina om en bok som hon hade läst och de tankar som boken väckte. Stina berättar om att som funktionshindrad vara beroende av andra människor och bli vårdad av andra och för en del handlar det om hela deras liv. Stina beskriver vikten av att bli hörd och känna till individens personliga gränser för att undvika skada.

.. ända från riktigt litet barn så e man ju liksom, ens kropp är ju tillgänglig för alla terapeuter o läkare o läkare o föräldrar. (..) Så de kan va jätte svårt att veta var gränsen går (..) Men då man är beroende av andra så blir de säkert helt annorlunda sätt faktiskt att se på sig själv i förhållande till andra. (..) att de här är jag o ja har liksom rätt att bestämma över mig o du måst respektera mig o du får int ta i på ett sätt som är fel. Så de var en sådär- ögonöppnande tanke. Att de e ju faktiskt så att när man har mycket kontakter o fysiska kontakter o så de andra som bestämmer egentligen så e de jätte viktigt att man blir hörd. (Stina)

Att bilda relation med brukare och involvera dem i processer ser Uggerhøj (2014) forma det sociala arbetets högsta strävan. Relationen formas av förtroende, kommunikation och respekt. (ibid, 202.) Boken som Stina har läst har hjälpt henne att få insyn i betydelsen av delaktighet och vad det kan ha för konsekvenser för människan i praktiken. Eller vad det kan ha för konsekvenser om man har blivit åsidosatt. Kroppslig integritet för individer som behöver hjälp med *alla dagliga sysslor* som det står i flera serviceplan, går inte att förverkliga i den betydelsen att dessa individers hygien behöver skötas av andra. Dessa andra kan innebära föräldrar, assistent, personal på boende, stödperson eller stödfamilj. Också därför har det betydelse hur individer är medvetna om sina egna rättigheter och vid behov kan skydda sig själv mot ingrepp mot fysisk och psykisk integritet. Stina tar också upp identitetsskapande och vikten av att lära sig stå för sin sak. Stina inser att hon kan vara den som stöder brukaren att tala för sig. Ur intervjuerna får man en bild av att föräldrarna gör sitt bästa för sina barn och att de är

mycket engagerade. Intervjupersonerna berättar dock att ibland kanske föräldrarna eller anhöriga är så vana att föra talan och sköta om ärenden att det inte finns utrymme för barnets eller den vuxna brukarens röst eller självständighet.

Barn bildar många betydelsefulla relationer inom de stödformer som handikappservice beviljar. Besluten som görs inom handikappservice inverkar på barnets liv i högsta grad. Barn kan delvis bo utanför hemmet, de åker taxi, de kan ha assistent eller stödperson, de kan röra sig med olika hjälpmedel som rullstol, de deltar i hobbyn och lägerverksamhet. Beslut görs om dessa konkreta frågor som har en stor inverkan på barnets vardag. Det är individer som Britta, Jonatan och Emil som jobbar på boende, Margareta som kör taxi, Nils som fungerar som assistent samt Elin som är stödperson. Alla dessa individer tar hand om barnet och formar en relation till barnet. Det är föräldrar som får avlastning då barnen bor på korttidsvård eller hos stödfamilj, det är föräldrar som organiserar vardagen. Men det är barnet som upplever *hur* det är att bo och umgås med de olika människorna, *hur* barnen upplever att man tar hand om dem. I serviceplanen samt serviceplaneringen blir barnet lätt ett objekt för åtgärder, är åsidosatt från processen och inte blir hörd. Delaktighet och aktivt aktörskap förutsätter att barnet ska kunna vara med och bilda kunskap om sin situation, sina upplevelser och förväntningar skriver Hurtig (2006, 167). Enligt Hurtig räcker det inte med att man erkänner betydelsen av barnets kunskap, utan delaktigheten för barn förutsätter konkretisering, reflektering och lösning av frågor som uppstår. Detta innebär exempelvis att man stannar och reflekterar kring skillnader med barns och vuxnas kunskap. (ibid.)

Till skillnad från de två andra intervjupersonerna som ser att barn ska anpassa sig till de rådande arbetssätten ser Stina ett utvecklingsbehov i att få barnen bättre med i arbetsprocesserna. Detta är ingenting som Stina aktivt har funderat på, men som intervjun aktualiserar. Stina berättar att det nuvarande sättet att arbeta inte fungerar för att få fram barnets röst. Stina upplever att man borde fundera på hur man får mötet att *bli intressant och betydelsefullt* för barnet. Stina funderar på olika redskap för detta.

Det, som tidigare forskning tyder på är, att för att få kontakt till barn, behöver man ställa sig på barnets nivå och använda sådana metoder som fungerar för barn (t.ex. Olli et al 2009). Då strukturerna är byggda på vuxnas villkor kan det vara svårt för barnen att delta. Det som Stina beskriver handlar om att se barnet som medborgare och som har rättigheter och som behöver kunskap för att få en uppfattning av vad mötet handlar om

och vad professionella har för position i barnets liv. Stina beskriver också betydelsen av konkretisering av dessa frågor för barn. Vuxna behöver anpassa sig till barnets behov och förståelse (Muukkonen 2009, 135).

Att man sku lite bort från de här att ja sitter bara o skriver. Att speciellt me barnen så sku de ju va jätte roligt att ha ett annat sätt att kommunicera än att ja bara frågar. För så e de ju me barnen annors också om man tänker på terapier o sånhänt att sällan e de ju diskussion eller samtalsterapi utan man gör de på annat sätt o ja o varför sku int barnen kunna rita nånting eller nånting som man sku kunna sätta till där i serviceplanen. (Stina)

Stina berättar om att man lätt blir rutinerad i sitt arbete och gör saker på samma sätt. Enligt intervjupersonerna diskuteras konkreta fall i team, men det finns egentligen inte strukturer för att utveckla arbetet och kritiskt reflektera över arbetssätten tillsammans. Stina saknar också reflektion över gemensamma värdegrunder, förutom den lagstiftning som formar ramar för arbetet. Stina ifrågasätter de nuvarande strukturerna och inser att de rutinerade arbetssätten inte ger utrymme för utveckling på ett sådant sätt som Stina skulle önska sig.

Stina har mycket tankar om alternativa sätt att bemöta och höra barn; hon funderar till exempel på uppgifter som föräldrar eller annan person kunde gå igenom med barnet innan serviceplaneringen och på detta sätt få barnets röst hörd. Stina funderar också på att bemöta barnen till exempel i daghemsmiljö för att få en uppfattning om barnet och för att få kontakt till barnet. Stina diskuterar olika kort och bilder som är skapade för att bemöta barn. Stina beskriver arbetets ramar som hinder för att utveckla nya arbetsmetoder och på detta sätt orsakar hinder för att höra barnen.

8.1.3 Att skriva serviceplan

Intervjupersonerna resonerar kring skrivprocessen och serviceplanens funktion. De upplever serviceplanen som ett centralt redskap för serviceplaneringen. Serviceplanen kan ses fungera som ett redskap för dialog med brukaren. Kravet på att skriva serviceplan gör att professionella och brukaren automatiskt möts. Professionella upplever att ett styrande element i skrivandet av serviceplanen bildas av behovet av service. Dokumentet formar motivationen för att man beviljar service. Detta styr det sätt

som serviceplanen är skrivet med. Lina berättar, att när hon skriver försöker hon tänka tillbaks till situationen när man var hemma hos familjen och utgår från det när hon skriver serviceplan.

Hur dom sa o så här, men att ja försöker skriva den så bra att de som dom säger så skriver man sen ner. (Lina)

Detta kan vara en orsak till att sättet att skriva planen är olika i olika planer. De andra professionella diskuterade också vikten av att beskriva det som föräldrarna berättar. Stina och Annika anser att föräldrar skall känna igen att dokumentet grundar sig på den diskussion som har förts med dem. Med detta vill professionella garantera att det är brukarens röst som hörs. Eftersom barnperspektivet ofta fattas bildar enbart föräldrarnas röst det som professionella uppfattar som brukarnas röst.

I intervjuerna framstår också blanketten för serviceplan (rubrikerna i bilaga 1) fungera som ett styrande dokument vid serviceplaneringsmötet. Lina och Stina har upplevt blanketten klumpig i början, men blivit rutinerade i att använda den, vilket har medfört att blanketten inte behöver följas så noggrant längre.

just den här diagnosfrågan, den kommer ganska sådär först frågar man dina kontaktuppgifter o så frågar man att va har du för diagnos. De kan komma ofta lite fort på. (..) O då kan de hända att man redan kanske int förstör nånting, men nå i vissa fall kan de bli för de e liksom känsliga saker o. (Stina)

I dokumentationen kommer individens diagnoser och brister i funktionsförmåga starkt fram. Behovet av service är det som styr skrivprocessen och överhuvudtaget beviljandet av stöd inom handikapps-service. Individer med funktionshinder tvingas att beskriva det, som inte fungerar hos dem eller hos sina barn, till olika instanser otaliga gånger. Jag ville veta hur professionella resonerar kring textens betydelse för brukarna och hur den kan tänkas inverka på individens identitetsbildning.

De har ju varit situationen då o om int barne själv har fört fram sitt så kanske mammas syn då på hur.. att int vet ja om de sku va nåt fel på de. Kanske man sku uppleva sig själv som annorlunda då... Så int vet ja att sku de va negativt heller.(Lina)

Lina upplever att dokumenten inte nödvändigtvis har en inverkan på brukarbarnet. Lina talar om att dokumentet är mammas syn på situationen om *barnet inte själv har fört fram* sin åsikt. Ansvar kan då ses ligga på barnet som inte aktivt för fram sina tankar eller på mamma, vars syn skrivs ner i dokumentet. Även detta tyder på föräldrars starka inflytande på hur dokumentet är skrivet. Om dokumentets inverkan på brukarbarn resonerar Stina på ett annat sätt än Lina. Stina upplever att man i serviceplanen också kan beskriva individens styrkor som motvikt till brister. Stina har i skriven form i serviceplanen närmast fokuserat på att uttrycka motivering till de behov servicen beviljas till. Detta anser hon vara också serviceplanens funktion. Stina beskriver att bemötandet är annorlunda än den uttryck serviceplanen får.

Men de ju int bort från nånting om man lyfter också fram dom här styrkorna. Utan de o just om man tänker att barne läser själv så e de ju ganska grymt att läsa nånting som man bara int kan eller behöver hjälp med. Nog vill man ju se de där goda också. (Stina)

8.2 Strukturer som förhindrar eller möjliggör barnets deltagande

Detta kapitel bildar en syntes, ett kapitel som sammanfogar resultaten, där slutsatser presenteras. Resultaten förstärker den uppfattning om verkligheten som ett komplext system där många olika dimensioner inverkar på individen och speciellt en individ med funktionshinder (t.ex. Bhaskar & Danermark 2006). När man granskar det sociala arbetets strukturer kräver det gestaltande av mikrostrukturer som omständigheter som inverkar på individens livsvärld och handlingsmöjligheter, men också granskande av större samhällsliga strukturer vävs samman i varandra (Pohjola 2014, 284). Socialt arbete kan ses forma en förmedlande struktur mellan samhällets mikro- och makronivåer (ibid). Mina synteser går ut på att fånga de element som i denna förmedlande struktur i mitt material inverkar på barnets positioner samt på barnets möjligheter till deltagande. Med andra ord diskuterar jag de element som möjliggör eller förhindrar deltagande i serviceplaneringen och vilka konsekvenser dessa kan ha för barnet. Modellen för subjektposition (Pekkarinen 2010) har fungerat som utgångspunkt i hela analysen och den finns starkt närvarande även i detta kapitel.

Studien tyder på *relationers starka prägling* på brukarbarnet. Eftersom barn sällan deltar i serviceplaneringen bildar speciellt den relation, som formas mellan förälder och

professionell, grunden för hur barnet representeras i serviceplanen. Barnets frånvaro utgör en risk att se barnet enbart med föräldrarnas ögon, och de kan exempelvis vara trötta. Detta kan förorsaka en enklare tolkning av situationen som i värsta fall kan medföra negativa konsekvenser för barnet. De positiva effekterna av föräldrars och professionellas relation kan ses i Sofias serviceplan, där också Sofia deltar och bildar relation till den professionella. De risker, som föräldrars och professionellas starka relation medför om den framstår som enda betydelsefulla relation, kan ses i Idas serviceplan i form av problemorienterad (Vehkakoski 2006) syn på barnet.

Resultaten visar att professionella har en *varierande insyn* i barn som aktörer. Detta syns i serviceplanen så, att en del barns inre livsvärld inte alls representeras i serviceplanen, representeras svagt i serviceplanen (Kalle, Ida) eller så kan den inre livsvärlden representeras (Sofia) i serviceplanen. Barnets uppfattningar, önskemål och åsikter uttrycks enbart lite om alls i serviceplanen. Bristande insyn i barnet kan förorsaka risk för att barnet blir objekt för åtgärder i serviceplaneringsprocessen och i själva serviceplanen. Med insyn i individens inre livsvärld kan också delaktighet vara lättare att uppnå.

Variationen i subjektpositionen och den varierande syn på barnet som representeras i serviceplanen verkar dels handla om *professionellas individuella arbetsätt och attityder*. Dessa bildar yttre omständigheter för barnets subjektposition. Hur professionella ställer sig i dialog med brukaren, hur professionella ställer frågor och diskuterar saker är av betydelse. Det är av betydelse för hurudan kunskap som produceras om barnet, och situationen på ett serviceplaneringsmöte. Professionellas egna val om vad och hur de väljer att skriva i serviceplanen inverkar på hur själva dokumentet ser ut (Kääriäinen 2003). Professionella kan välja att framställa diagnoser som en förteckning eller beskriva dem med egna ord. Diagnosens funktion i serviceplaneringsprocessen och dess starka medicinska prägning har kritiserats (Kivistö 2014; Autio-Nurmi-Koikkalainen 2015). I min forskning ansåg de professionella diagnoserna som viktiga i serviceplaneringsprocessen. Serviceplanen är en plan där man utreder funktionsförmåga och servicebehov tillsammans med brukaren. Det är viktigt att diskutera vilken funktion den medicinska diagnosen har i serviceplanen och hurdan vikt den ges. Alla professionella i Bullerby använder samma serviceplansbotten, vilket automatiskt medför att samma frågor behöver besvaras. Men det hur professionella för diskussion och väljer att skriva texten varierade. Med val av terminologi i serviceplanen

kan man betona funktionshindrade individens brister och avvikande eller stöda individens roll som aktör i sitt eget liv (Autio & Nurmi-Koikkanen 2015, 231). Man kan exempelvis fråga hurdana utgångspunkter för dialog finns om man i samtal ganska direkt går in i diskussion om individens diagnos (se bilaga 1)? När professionella är vana vid planen har de bättre förutsättningar i att föra samtal i sådan ordning som de upplever som ändamålsenlig.

Den främsta orsaken till varierande insyn i barn som personer verkar dock handla om *föräldrars starka inflytande* i serviceplaneringsprocessen. Detta kan möjliggöra eller förhindra barnets deltagande och barnperspektivet överlag. Det *hur* föräldrarna berättar om barnet och familjs situation samt *vad* föräldrarna väljer att berätta verkar bilda en styrande faktor som inverkar i barnets position i serviceplanen. Detta kan ses i serviceplanen och detta beskrivs av professionella. Föräldrars starka inflytande kan vara en styrka såsom Sofias position visar. Trots att Sofia har begränsningar i kommunikationen är Sofias inre livsvärld representerad starkare än andras. Detta tyder på Annikas insyn i Sofias liv, i Sofia som person alltså i Sofias inre livsvärld. Barnets position bildas av det hur vuxna reagerar till barnet. Så som tidigare studier påvisar har föräldrar en viktig roll för funktionshindrade individers framtid (t.ex. Ahponen 2008; Loijas 1994). Enligt föräldrars och andra vuxnas engagemang åtar sig barnen passiva eller aktiva positioner redan i barndomen. Dessa följer med individen till vuxenlivet. (ibid.) Inom socialt arbete har vi redskap att stöda individer och familjer för att förstärka individens aktörskap.

Eftersom serviceplanen ofta skrivs utgående från ett serviceplaneringsmöte, i vissa fall även utgående från ett mångprofessionellt nätverksmöte formas barnets position i den *kontexten*. Kontexten bildar yttre omständigheter för barnets position. Kontextens inverkan på barnets deltagande är betydelsefull. Var man träffas, vem som deltar samt vad och hur man behandlar frågor är avgörande för barnets möjlighet till deltagande. En stor del av serviceplanen görs i hemmiljö med handikappservice och föräldrar. Hemmiljön formar i sig en möjliggörande faktor för barnets deltagande. Man kan tänka sig att det oftast är en trygg miljö för barnet, där barnet är vant att fungera. Speciellt om föräldrar också är i samma omgivning och om relationen mellan föräldrar och barn är trygg. Professionella ansåg hemmiljön som lämplig plats för att planera service. En del planer var uppgjorda under stora mångprofessionella nätverksmöten, vilket inte ur barnets synvinkel fungerar som en trygg kontext. Delaktighet vara svårt att uppnå för

barnets eller ungas del i en sådan kontext (Muukkonen 2009, 143). Mångprofessionella nätverksmöten som underlag för serviceplan förklarades med att det inte blir en extra börda för föräldrar att träffas. En av professionella ansåg dock att exempelvis daghemsmiljö också kunde vara en bra plats för att träffa barnet och bilda en uppfattning om barnet. De andra ansåg däremot inte en möjlighet att träffa barnen utanför den serviceplaneringskontext som är rådande för tillfället. Den kontexten innebär att man planerar service utgående från dokumentet för serviceplan tillsammans med föräldrar under ett möte. I denna tankesätt behöver barnet anpassa sig till de vuxenstyrda arbetssätten. Detta kan förhindra delaktighet för barn. Med att förändra kontexten kunde man anpassa arbetssätten så att barn också har möjlighet att delta. Detta kunde möjliggöra barnets delaktighet.

Trots den styva kontexten för serviceplanering tyder resultaten på att ***barnets närvaro på serviceplaneringsmötet*** inverkar på barnets subjektposition. Sofia har deltagit i serviceplaneringsmötet, men vi vet inte i hurudan grad Sofia är delaktig trots sin närvaro. I Sofias subjektposition kommer aktörskapet starkast fram. Detta, och professionellas tal tyder på att Sofias närvaro på mötet har haft positiv inflytande på Sofias subjektposition. Detta oberoende av hur mycket Sofia har förmedlat sina tankar och åsikter under mötet. Vi kan alltså utgå från att närvaron i sig själv formar en möjliggörande faktor för insyn i barnets inre livsvärld. Barnets närvaro medför att professionellas blick kan riktas mot barnet. Då positioneras barnet kanske inte lika lätt som objekt för åtgärder. Ifall Ida skulle ha varit närvarande på mötet skulle detta möjligtvis automatiskt ha betytt ett mer empatiskt närmandesätt för Lina och kanske Ida skulle representeras på ett mera nyanserat sätt i serviceplanen.

Empatin riktas enbart till föräldern och Idas position blir problematisk eftersom Lina inte granskar Idas position med hjälp av ***kritisk granskning***. Kritisk reflektion kan ses vara en av huvudkomponenterna i strukturellt socialt arbete för att uppnå förändring, vilket kan ses vara målsättningen med socialt arbete (Pohjola et al 2014, 287.) Enbart genom kritisk granskning och ett nytt sätt att se verkligheten kan rådande arbetssätt förnyas (ibid). Stina reflekterar försiktigt kritiskt på servicestrukturen och att arbetssätten inte möjliggör barnets deltagande. Stina ser barnets deltagande som en utmaning, men inte som en omöjlighet. Stina anser att delaktighet och empowerment är viktiga målsättningar i arbetet. Enlig tidigare forskning (t.ex. Olli et al. 2012) bildar

professionellas personliga attityd och motivation till att förstärka barnets delaktighet en möjliggörande element för barnets delaktighet.

Trots att Idas position är ett marginalt exempel kan man med detta exempel ifrågasätta de *problemorienterade servicestrukturerna* (Barnombudsmannens byrå 2011, 5).

Professionella behöver kritiskt granska vad det innebär för individen om inte också individens inre livsvärld och styrkor beaktas inom sociala arbetets arbetsprocesser. Vi behöver fundera på vad det innebär för barnet om barnets kunskap, tankar och upplevelser inte erkänns. Tanja Vehkakoski ser ett spänningsfält när man diskuterar barnens rättigheter, funktionshindrade barn som autonoma individer och det paternalistiska sättet som yrkespraktiken fungerar (Vehkakoski 2006, 297). Så som Stina resonerar behöver inte motivering för servicebehov för att fatta rätta beslut utesluta en mer holistisk bild av brukaren. Om servicestrukturer kräver en enbart problemorienterad bild av barnet kan man då se att den motsätter sig sociala arbetets värdergrunder (Codes of ethics). Då bemöter man inte individen i denna avhandling barnet i fråga med respekt. En enbart problemorienterad närmandesätt utesluter barnets deltagande också därför att man behöver skydda barnen från en sådan möjligtvis skadande bild av sig själv. Samtidigt kommer denna verklighet att mötas av individen i framtiden om vi antar att vuxna funktionshindrade på handikappservice skulle vara delaktiga i serviceplanering. Forskning visar dock på att även vuxna är bristfälligt delaktiga (Kivistö 2014; Lindqvist 2014).

I intervjuerna kommer fram att *professionella är rutinerade* i sitt arbete. En del har kanske tidigare ifrågasatt frågorna och layouten av serviceplanen (bilaga1). Med tiden har de blivit vana med den eller också kan de anpassa skrivprocessen så att individen i fråga kan bemötas med respekt. Barn har inte tidigare uppmärksammats i arbetsprocesser och eftersom frågan inte har behandlats tidigare, framstår det som rutin att inte ta barnen med. Detta är någonting som inte har ifrågasatts tidigare. Detta väcker tydligt mer intresse för att hitta nya sätt att arbete hos Stina än hos de andra. Det att barncentrerade arbetssättet kan vara fast på enskilda individers agerande eller organisationens arbetskultur är någonting som tidigare forskning (t.ex. Olli et al. 2012) har anmärkt. Dessa rutinerade arbetssätt bildar yttre omständigheter och också omgivningens reaktioner till barnet. Det handlar om servicestrukturer som går att förändra.

Brist på utrymme för kontinuerlig kritisk reflektion kan uppehålla och möjliggöra en rutinerad arbetsätt där det inte finns utrymme för utveckling. Detta möjliggör och uppehåller också problematiska strukturer. Utrymme för kontinuerlig kritisk reflektion handlar om hur arbete organiseras och hur man inom organisationen tryggar utveckling av arbetsmetoder och arbetsätt. Det handlar om att skapa sociala utrymmen där professionella tillsammans kan reflektera och utveckla sig i sitt arbete. Organisationen behöver skapa förutsättningar för strukturer som möjliggör kritisk reflektion.

Professionella på handikappservice har en högre högskole-examen. De är utbildade socialhandledare eller socialarbetare. Sociala arbetet utvecklas ständigt i och med att ny kunskap produceras och i och med att samhället förändras. Professionella kan tänkas ha bristfällig insyn i barndomsforskningen och dess betydelse för barnen. Detta tyder på **brist på aktuell kunskap** och **brist på vidare utbildning**, vilket kan innebära att nya sätt att tänka inte når praktiken. Man kan se barnens svaga deltagande som brist på kunskap om barns aktörskap inom ramen för modern barndomsforskning. Bilden av barn som aktörer varierade i dokumenten, men barnet sågs ofta som aktörer i det egna hemmet eller hobbyverksamheten. Aktörskap kan ses i de flesta serviceplaner vara representerad svagt även där. Det att barn allt som oftast inte deltar i serviceplaneringen berättar om svagt deltagande och delaktighet. Barn ses inte som medborgare som bär på rättigheter. Barnen ses enbart som en del av familjekontexten. Detta kan ses forma en ensidig bild om barndomens och relationers betydelse för barnet (t.ex. Sommer 2010). Detta betyder inte att familjen inte skulle bilda en helhet. Det betyder att man också behöver se barnen som enskilda individer som bär på viktig kunskap om sitt liv. Barn bildar relationer också utanför hemmiljön och för handikappservicens processer är relationerna som barnet bildar med de som ger service till barnet och familjen centrala.

Dessa slutsatser skall inte missförstås så att inte professionella skulle vara engagerade i brukarens ärenden. Studien visar att professionella är medvetna om brukarens rättigheter till service och de ser som en viktig uppgift att berätta om sådan service som familjerna har rätt till. Man kan se att professionella tänker på brukarens bästa, trots att inte de alla är lika motiverade att arbeta med funktionshindrade brukarens ärenden. Professionella granskar byråkrati även med kritiska glasögon och utifrån brukarens synvinkel. De ser till exempel att tiden för beslut förlänger brukarens möjligheter till service. Man kan se att dessa professionella bär socialt ansvar och talar för brukarna

(Pohjola 2014, 293). Resultaten i min forskning tyder på att professionella som arbetar länge inom handikappservice blir i bästa fall en medresenär till brukaren.

Det som handikappservicen inte inser är vikten av att förverkliga barnets rätt till delaktighet som är en av huvudpunkterna i FN konventionen om barnets rättigheter. Det handlar också om att man ser huvudsakliga arbetsuppgiften inom socialt arbete på handikappservice bestå av beviljandet av service. Service tryggar möjlighet till ett jämlikare liv och så som Lina säger kan man tänka att detta är det allra viktigaste för barnen och familjen. Man behöver dock också inse den dimension av empowerment som Heinonen (2014, 52) anser vara kärnan i det sociala arbetet. Med empowerment menar Heinonen arbete som har som målsättning en förändring där förtryckta brukare förblir subjekter i sina egna liv samtidigt som man strävar efter förändring i maktsystemet som orsakar förtryck (ibid, 53). Jag har tidigare syftat till begreppet emancipation, vilket jag anser att passar bättre för att förklara funktionshindrade individers liv eftersom termen empowerment kan innebära en dimension av att man genom empowerment-process klarar av att göra självständiga beslut i sitt liv (Heinonen 2014, 54). Trots att denna målsättning kan vara omöjlig att uppnå för en del individer, betyder det inte att detta inte skulle kunna bilda en målsättning för socialt arbete inom handikappservicen. Forskning (Kivistö 2014; Lindqvist 2014; Ahponen 2008; Eriksson 1994) styrker uppfattningen om att det finns mycket sådan potential hos individer med funktionshinder som blir ouppmärksammat av omgivningen om man utgår från att funktionshindrade individer eller barn inte är kompetenta för att reflektera kring sitt eget liv och de drömmar de vill nå. Man passiverar individer och ställer dem utanför processen.. Också alternativa kommunikationsmedel så som bilder och som Sofia använder social media behöver användas för att kommunicera med brukarna.

8 DISKUSSION

8.1 Att studera deltagande inom handikappservice

Att socialt arbete tar emot utmaningen att synliggöra barnets aktörskap genom att analysera och diskutera utmaningar och uppgifter ser Eydal & Satka (2006, 307) som nödvändigt. Detta är någonting jag velat ta fasta på med min forskning. Strukturellt socialt arbete borde basera sig på kunskap om aktuell forskning där kunskap produceras av brukare, professionella som utför socialt arbete, aktörer inom förvaltning samt

forskare (Pohjola 2014, 289). I Finland har vi flera forskningsluckor som försvagar möjligheten till inflytelsefullt socialt arbete där lämpliga metoder fungerar som stöd i arbetet (ibid). Motivationen till att studera barn inom handikappservice kom från iakttagelsen av att funktionshindrade barn är relativt osynliga i finsk socialvetenskaplig forskning. Insyn i den sociologiska barndomsforskningen och insyn i att dessa barn med funktionshinder kanske blir åsidosatta fick mig att bli intresserad av att studera denna motstridiga insyn närmare.

Jag har som forskningsuppdrag att granska barnets deltagande inom handikappservice. Jag ville förankra min studie i det praktiska arbetet för att kunna bidra med praktiskt nyttig kunskap. Jag valde att studera serviceplaner för barn under 18 år och intervju professionella som hade skrivit dessa serviceplaner. Jag ville inte begränsa studien till en viss ålder eller en viss typs funktionsnedsättning för att min utgångspunkt var barn som brukare, alla barn som unika individer och medborgare som bär på rättigheter.

Jag var intresserad av att se hur mycket utrymme ges till barnet i processer där service planeras för eller med barn. Jag hade en uppfattning om att barnen är enbart litet med i processer och att de hörs enbart litet. Med hjälp av en allmän granskning av de 32 serviceplanerna för 26 barn kunde jag dra slutsatser om i vilken utsträckning barn deltar i serviceplanering och i vilken utsträckning barn hörs i serviceplanering inom handikappservice i Bullerby. Den förutfattade mening som jag hade om att barn deltar enbart svagt i serviceplaneringen blev bekräftad i och med att jag studerade serviceplanen. Endast några barn deltog och endast några barns röst hördes. Jag var nyfiken på vad detta beror på och ville därför fördjupa mig i serviceplanen samt intervju professionella.

Resultaten i min studie tyder på att barnets position bildas av individuella och strukturella dimensioner som vävas in i varandra. Det kritiskt realistiska närmandesättet gav möjlighet att studera dessa mångfasetterade fenomen och hitta förklaringar till dem. Jag har studerat deltagandets villkor för barnen i Bullerby på ett mångsidigt sätt och hittat förklaringar som också framställs i tidigare forskning om barnets möjligheter till deltagande och delaktighet. Jag valde att studera dokument för jag upplevde att dokumentationen har en betydelsefull roll i det sociala arbetet. Jag fann Elina Pekkarinens modell för subjektposition (2010) som intressant och fruktbar för att greppa de olika element som individers position kan tänkas bildas av.

Inom socialt arbete bildas och förnyas olika positioner för individer. Förmågan att gestalta faktorer som inverkar på hur dessa positioner formas kan öppna nya möjligheter för verksamhet inom strukturellt socialt arbete (Pekkarinen 2014, 232). Att studera subjektpositioner gav sådana insikter som jag inte kunde ha fått på andra närmandesätt. Modellen gav redskap att på djupet se vad barnets position i processen består av. Jag är medveten om att serviceplanen är en tunn beskrivning (Kivistö 2014). Serviceplanen är ett dokument, men ett central sådant (Autio & Nurmi-Koikkalainen 2015; Kivistö 2014). Den kan ses forma en styrande faktor i serviceplaneringen. Syftet var att bilda en uppfattning om hur barnet representeras i detta dokument och vad detta berättar om det strukturella sociala arbetet inom handikappservicen. Modellen var utmanande att tillämpa i denna kontext, speciellt eftersom barns röst hördes så lite. Samtidigt upplever jag att modellen gav redskap att synliggöra sådant som annars kunde bli osynligt. Jag valde att också intervjua professionella för att mer öppna de dimensioner som inverkar på barnets position och möjlighet till deltagande. På detta sätt undvek jag förhastade slutsatser.

Jag valde rubriken *Sofia älskar musik* för att detta uttryck starkast beskriver individens inre livsvärld (Pekkarinen 2010; Bhaskar 1986) i alla de serviceplaner som jag hade till förfogande. Detta sätt att uttrycka sig är ett val som professionella har gjort i skrivprocessen. Professionella kan förstärka bilden av individen som bristfällig och avvikande eller stöda individens aktörskap genom val av begrepp och uttryck i serviceplanen (Autio & Nurmi-Koikkalainen 2015, 231). Det hur aktörskapet beskrivs i serviceplanen handlar om summan av olika yttre omständigheter och vuxnas reaktioner till barn. Så som tidigare forskning tyder på har vuxnas engagemang en betydelsefull roll i hur framtiden kommer att se ut för individer med funktionshinder (Ahponen 2008; Loijas 1994).

Utgående från serviceplanen och intervjuerna kan jag påstå att professionellas blick riktas mot föräldrar inom handikappservicens processer. Positionerna som barnen får i serviceplanen och kanske i hela serviceplaneringsprocessen bildas utgående från hur föräldrar beskriver och ser barnet i fråga. I serviceplanen kan vi se det uppmuntrande föräldraskapet som tidigare studier tyder på att formar en styrka i individens liv (Loijas 1994). Serviceplan kan också forma en problemorienterad (Vehkakoski 2006) position för barnet. Med detta menar jag att barnets perspektiv fattas och föräldern lyfter fram frustration för barnet i fråga. Tidigare studier tyder på att svagt stöd kan forma passiva

positioner för unga med funktionshinder (Ahponen 2008; Loijas 1994). Vi behöver inse att barn inte är det samma som barnets familj (Qvortrup 1996, 95). För en helhetssyn behöver man ha kunskap av alla dessa nivåer (ibid). Vi behöver således ha insyn i förälders perspektiv, barnets perspektiv och insyn i familjen som helhet.

I Bullerby har inte barnets rätt att bli hörd enligt lagen om klientens ställning och rättigheter § 10 (2000) tagits på agendan som utgångspunkt för arbetet med barn. Barnets rättigheter och ett nytt sett att se barnen har inte lyfts fram som närmandesätt inom organisationen. Man kan påstå att organisationen i fråga beaktar svagt barnets rätt till delaktighet. Ifall situationen skulle vara den samma även i andra kommuner än i Bullerby kan vi påstå att socialt arbete i handikappservice i Finland blir efter i utvecklingen mot ett mer barncentrerat sätt att arbeta som forskare och praktiker inom ramen för barnskyddet utvecklar (Thomas 2000). Det har hänt mycket i diskussion och verkställande av delaktighet för barn både inom forskning och i praktiken under de senaste 20 åren (Percy-Smith & Thomas 2010, 2). Enligt Hurtig (2006) har det skett ett paradigmskifte inom barnskyddet på 2000-talet. Barn är inte på samma sätt som tidigare i en passiv position, utan deltar i en dialog med omgivningen. (Hurtig 2006, 179.) För att utvecklingen skulle gå mot delaktighet även inom handikappservicen behöver detta uppmärksammas i forskning. I internationell samhällsvetenskaplig forskning (t.ex. Franklin & Sloper 2006; Connors & Stalker 2003) har barnets aktörskap och delaktighet inom handikappservicen uppmärksammas. Beslut inom handikappservicen inverkar konkret på barnets liv och därmed behöver också barnens åsikter, upplevelser och önskemål utredas. För att delaktighet ska kunna uppnås behövs samarbete med brukare, praktiker och forskare.

Man kan tänka sig att barnets kunskap inom handikappservicen är i den bemärkelsen är mer problemfri än den kan vara inom barnskyddet eftersom handikappservicen inte har som primär uppgift att skydda barnen från t.ex. våld i hemmet. Barnen behöver inte hamna i den motstridiga position där de behöver skydda sina föräldrar från myndigheter som situationen på barnskyddet i värsta fall kan vara. Det finns inte en sådan etisk problematik (Hurtig 2006, 184–186) i frågan som gäller barnets kunskap i handikappservicen. Föräldrar och till exempel unga kan förstås ha olika åsikter. Detta innebär att det kommer mera röster som behöver tas i beaktande i arbetsprocessen. Detta bildar nödvändigtvis inte en lättare uppgift för professionella. Det garanterar dock en

ändamålsenlig service där barn i bästa fall kan lära sig att påverka sitt liv på ett positivt sätt och på detta sätt utveckla sin identitet.

En fråga som framkommer i serviceplanen och i intervjuerna är frågan om hur vi ser barn och barndom i den tid och den kultur vi lever i. Barn med problematik i beteende diagnostiseras allt mer (Määttä 1999; Vehmas 2006). Denna problematik syns i serviceplanen och framkommer i intervjuerna. Arora & McKey (2004) anser att diagnostisering är någonting som medicinska närmandesättets starka prägling möjliggör. Intressant är hur mycket vi socialarbetare och andra professionella vill ge utrymme för den medicinska prägling som råder. Hur kan vi skilja det som handlar om fysiologiska faktorer från sådant som möjligtvis kan förklaras med faktorer i omgivningen? Ger olika diagnoser oss möjlighet att förbise barnet istället för att bemöta individen i fråga? Innebär ökad diagnostisering att individer i fråga behöver se sig själv sekundärt avvikande från individer omkring en (Lemert 1951). Detta innebär att individen accepterar den avvikande position som individen får genom social reaktion som en del av sin identitet och kan förstärka dessa förväntningar för avvikande beteende med sitt handlande. Hur mycket handlar diagnostisering om hur omgivningen reagerar på barn som inte fyller de normkrav som samhället ställer individen och hur barnet accepterar eller ifrågasätter den position som avvikande som ställs på dem (Pekkarinen 2010; Lemert 1951). Diagnosernas inverkan på identitetsutveckling för barn och unga är en intressant fråga som skulle vara fruktbar att granska med den modell för subjektposition som Pekkarinen (2010) har skapat.

8.2 Hur kan delaktighet uppnås för barn inom handikappservice

Resultatet i min forskning beskriver barn som deltar svagt om alls i serviceplaneringen i Bullerby. I detta kapitel vill jag diskutera hur barns deltagande kan uppnås genom att granska de perspektiv som presenterats i tidigare studier om delaktighet för barn och delaktighet för individer med funktionshinder.

Perspektiv där delaktighet ses som en kamp om bekräftelse ger enligt Percy-Smith & Thomas (2011, 293) möjligheten att se delaktighet som ett förhandlat utrymme där dialog förekommer. Denna insyn ger möjlighet till se delaktighet som ett mångdimensionellt fenomen. En dialog innebär ett ömsesidigt beroendeförhållande, erkännande och respekt för barnet och barnets tankar och upplevelser menar Percy-

Smith & Thomas (ibid, 293, 300). För att kunna bekräfta barnet behöver professionella ha insyn i barnet som individ. Med ett ömsesidigt beroendeförhållande kan ses det funktionshindrade barnets behov av service samt kunskap om faktorer som påverkar barnets liv och möjlighet att påverka dessa omständigheter. Man kan se professionella vara beroende av kunskap om barnet för att fatta beslut om service som tryggar barnets välfärd på bästa möjliga sätt.

Serviceplanen kan ses förstärka de funktionshindrades rätt till service anser Kivistö (2014, 218). Istället för att man i serviceplanen representerar funktionshinder genom att generalisera och problematisera upplever Kivistö att man kunde koncentrera sig på att beskriva individorienterad mänsklighet (ibid). Det är det som jag upplever att den inre livsvärlden (Pekkarinen 2010; Bhaskar 1986) handla om. Detta innebär insyn i barnets inre livsvärld (Pekkarinen 2010; Bhaskar 1986). Det handlar också om hur vuxna reagerar på barn (Pekkarinen 2010; Lemert 1951). I Percy-Smith & Thomas forskning betonade unga dialogens betydelse för att förstärka, utmana och utveckla dem som individer (ibid). Professionella behöver ha insyn i barnet och barnet behöver ha inflytande enligt sina behov och förmågor i sina egna ärenden. Det handlar om att professionella vill forma en relation med barnet. Goda relationer kännetecknas av en positiv energi som bidrar till ett positivt engagemang i samspelet mellan parterna beskriver Lunabba (2013, 190).

Delaktighet behöver uppfattas som någonting mångfacetterat där delaktighet innehar olika element för olika individer (Lindqvist 2014, 200; Muukkonen 2009, 135). Muukkonen menar att det finns många olika närmandesätt till barnets delaktighet. Delaktighet för en individ som på grund av ålder själv inte kan uttrycka sig innebär att barnet och barnets behov fungerar som samtalsämne och att barnet är närvarande vid mötena. För ett barn som kan leka eller syssla med annat innebär det att utrymmet är sådant att barnet kan göra sitt, att barnet inte förväntas sitta vid ett bord. För de barn som kan uttrycka sina tankar och åsikter mer, kan det finnas många olika sätt att bemöta barnet eller de unga. (ibid, 135). Muukkonen beskriver barn på barnskyddet, men delaktighetens olika dimensioner behöver ses för funktionshindrade även de vuxna som inte kan forma sina åsikter. Delaktighet för varje individ kan tryggas med hjälp av dessa närmandesätt. Ifall det för föräldrar är omöjligt att koncentrera sig på att planera service då barnet är närvarande behöver det finnas alternativa sätt eller tillfällen att bemöta barnet. I frågan om individer med funktionshinder är också alternativa

kommunikationsmedel nödvändiga att utveckla och ta i bruk. Med hjälp av till exempel praktikforskning kunde olika metoder för att bemöta barn utvecklas.

Forskare som studerar delaktighet har samma uppfattning om att professionella behöver ta delaktighet som en utgångspunkt i arbetet med brukarna (Kivistö 2014; Lindqvist 2014; Thomas 2010; Muukkonen 2009; Hotari et al 2009; Kiili 2006). Delaktighet krävs som en värdegrund i de professionellas arbete, som verktyg att utveckla servicen och som en naturlig del av vardagen som medborgare och som brukare inom en omsorgspraktik menar Lindqvist (2014). Enligt Lindqvist är det viktigt att fästa blicken på vardagen och omständigheter som påverkar brukarens vardag (ibid.) Utgående från resultaten i min forskning drar jag slutsatsen att nyckeln till barnets perspektiv och deltagande är insyn i *betydelsen* av service i dessa individers vardag. Som utgångspunkt i arbetet fungerar barnets och hela familjens *behov*. Detta är utgångspunkten i arbetet inom handikappservicen i Bullerby. Behoven behöver fungera som utgångspunkt när man planerar service med och till barnet och familjen. Med att fråga frågorna *hur* och på *hurdant sätt* barnet och familjen upplever servicen och hur de inverkar i barnens och familjens vardag kan vi få en uppfattning om den aktuella servicens betydelse för barnet. Detta är en väg till individens inre livsvärld (Pekkarinen 2010; Bhaskar 1986). Detta kan också ses vara avgörande för att kommunen får kunskap om hur servicen fungerar och ifall den behöver utvecklas. Detta kan också ses vara nödvändigt för att trygga ändamålsenlig service för brukarna.

För att brukarnas upplevelser bättre skulle höras behöver sociala arbetets arbetskultur förändras till humanare där reflektion om relationer, delaktighet, attityder, engagemang, makt och marginalisering förs både med brukare och inom organisationen och blir en del av arbetet påpekar Uggerhøj (2014). En mer reflekterande och human kultur betyder att en traditionell arbetssätt förändras till en mer holistisk utvecklingsprocess. Detta är någonting som professionella har svårt att som enskilda individer förändra, utan det behövs en kollektiv satsning på mikronivå. Utan en aktiv, ansvarstagande ledarskap på mesonivå som arbetar för en kulturförändring ses förändring vara svår att nå. (ibid, 213–214.) Handikappservicen har möjlighet att fungera med ett mer holistiskt perspektiv, där uppgiften inte enbart är att bevilja service till brukare. De har möjligheten att även på ett djupare plan inverka i individens inre livsvärld (Pekkarinen 2010; Bhaskar 1986), i de djupstrukturer där individen bildar en uppfattning om sig själv i förhållande till andra.

Den relation som professionella formar till brukarbarnen och den reflektion som kan föras med barnet är kärnan i det hela.

Professionella har möjlighet att inverka på brukarnas delaktighet med de representationer som de ger till brukare i serviceplansdokumentet (Kivistö 2014, 203). Resultaten i denna forskning tyder på att barnets kunskap i sig värdesätts, men ifall barnet inte anpassar sig till de vuxenstyrda strukturerna blir barnet inte hört. För individen kan det ta länge att kompensera de upplevelser av att ha varit åsidosatt i sitt liv med positiva upplevelser av delaktighet. Att bygga upp en identitet där man är delaktig i sitt liv kan ta länge. (ibid, 211.) Därför är det viktigt att bygga upp delaktighet redan i barndomen så att delaktighet även i det vuxna livet kan vara möjligt och en naturlig del av livet i den utsträckning som detta är möjligt. Serviceplansblanketten och dess frågor kan ses till en viss del vara styrande i arbetsprocessen. Därför behöver dessa frågor grundligt diskuteras ur barnets och delaktighetens synvinkel.

Eydal och Satka (2006) anser att socialarbetaren är i nyckelposition i förverkligandet av barnens delaktighet. Viktigt vore att hitta nya former som skulle ersätta den vuxenstyrda arbetskulturen. De ser att socialarbetarna har lång erfarenhet av att fungera som röst för tysta medborgare. Socialarbetarna har verktyg och forskning om hur delaktigheten kunde förverkligas i praktiken. De anser att socialarbetarna har en möjlighet och etisk skyldighet att få denna tysta gruppens röst hörd. (ibid.) Funktionshindrade barn kommer kanske att leva ett liv där de behöver stöd och service genom livet. Vi vuxna kan välja att lämna dessa barn och unga utanför processer som berör dem själva. Då passiverar vi barnet eller den unga. Vi vuxna kan också välja att bekräfta och stöda barn och unga individer att vara delaktiga i de processer som berör dem själva. Vi behöver inse att delaktighet är mycket annat än att barn uttrycker välformulerade åsikter. Jag understryker det som Ellen Keys (1900) skrev för över ett århundrade sedan: vuxna behöver bli berörda av barnet, barn behöver behandlas som jämbördiga och man behöver visa finkänslighet mot barn på samma sätt som mot vuxna. Med dessa ingredienser kan delaktighet för barn uppnås.

KÄLLFÖRTECKNING

Ahponen, Helena (2008) Vaikeavammaisen nuoren aikuistuminen: yksilöllinen ja erilainen elämäntie. Helsinki: Kelan tutkimusosasto.

Alanen, Leena (2001) Explorations in generational analysis. I verket Alanen, Leena & Mayall Berry (eds.) Conceptualizing Child-adult relations. London: RoutledgeFalmer.

Alastalo, Marja & Åkerman, Maria (2010) Asiantuntijahaastattelun analyysi: faktojen jäljillä. I verket Ruusuvaara, Johanna & Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti (red.) Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino.

Autio, Anu & Nurmi-Koikkalainen, Päivi (2015) Vammaispalvelun asiakassuunnitelmat asiakasosallisuuden rakentajina. Janus vol 23. (2), 232–238.

Autio, Anu (2013) Helsingin vammaisten sosiaalityön palvelusuunnitelmien sisältö ja laatimisprosessi.

http://www.socca.fi/files/3295/Helsingin_vammaisten_sosiaalityon_palvelusuunnitelmi_en_sisalto_ja_laatimisprosessi_Anu_Autio_2013.pdf

Bardy, Marjatta (2009) Lapsuus, aikuisuus ja yhteiskunta. I verket Bardy, Marjatta (red.) Lastensuojelun ytimessä. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos.

Beckett, Angharad (2014) Non-disabled children's ideas about disability and disabled people. British Journal of Sociology of Education. Volume 35, Issue 6. Pages 856–87

Bhaskar, Roy (1987) Scientific realism & human emancipation. London: Verso.

Bhaskar, Roy & Danermark, Berth (2006) Meta-theory, Interdisciplinarity and Disability Research: A Critical Realist Perspective. Scandinavian Journal of Disability Research, 278-297.

Billington, Tom & Pomerantz (2004) Resisting social exclusion. In Billington, Tom & Pomerantz, Michael (eds.) Children at the margins. Uk: Trentham Books.

Clarke, Katie & Venables, Keith (2004) Including me in: Can we learn from the voice of disabled children? In Billington, Tom & Pomerantz, Michael (eds.) Children at the margins. Uk: Trentham Books.

Connors, Clare & Stalker, Kirsten (2006) Children's experiences of disability: pointers to a social model of childhood disability. *Disability & Society* 1, 19–33.

Curran, Tillie (2010) Social work and disabled children's childhood's: A Foucauldian for practice transformations. *British Journal of Social Work* 40, 806–825.

Danermark, Berth; Ekström, Mats; Jakobsen, Liselotte & Karlsson, Jan Ch. (2003) Att förklara samhället. Lund: Studentlitteratur.

Eriksson, Susan (2008) Erot, erilaisuus ja elinolot: Vammaisten elämä ja itsemäärääminen. Helsinki: Kehitysvammaliitto.

Eskonen, Inkeri; Korpinen, Johanna & Raitakari, Suvi (2006) Vallan määrittämät lapsi- ja asiantuntijapuhujat: faktaa, selontekoja ja kokemuksia. I verknet Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. Juva: WS Bookwell Oy.

Eydal, Gudny Björk & Satka, Mirja (2006) Social work and Nordic welfare policies for children—present challenges in the light of the past. *European Journal of Social Work* 9(3), 305-322.

Fagerström, Ilona (2015) Att se även det goda. Praktikforskning om hur Pussel för ett gott liv- arbetsboken kan stöda processen där service planeras med barnfamiljer inom handikappservice.

http://www.fskompetenscentret.fi/Site/Data/2067/Files/Fagerstro%CC%88m%20Ilona%2018_03_2015%20praktikforskning.pdf

Forsberg Hannele; Ritala-Koskinen, Aino & Törrönen Maritta (2006) Kohti lapsisensitiivistä sosiaalityötä. I verknet Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. Juva: WS Bookwell Oy.

Forskningsetiska delegationen. Etiska principer för humanistisk, samhällsvetenskaplig och beteendevetenskaplig forskning och förslag om ordnande av etikprövning. Helsingfors 2009.

Fernqvist, Stina (2013) En erfarenhet rikare? En kvalitativ studie av barns strategier och barnfattigdomens villkor i välfärdsstaten. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.

Fitzgerald, Robyn & Graham, Anne & Smith, Anne & Taylor, Nicola (2010) Children's participation as a struggle of recognition. Exploring the promise of dialogue. In Percy-Smith, Barry & Thomas, Nigel (eds.) A handbook of children and young people's participation. New York: Routledge. Taylor and Francis group.

Franklin, Anita & Sloper, Patricia (2006) Participation of disabled children and young people in decision making in within social service departments: A survey on current and recent activity in England. *British Journal of Social Work* 36, 723–741

Frønes, Ivar (2005) Structuration of childhood: an essay on the structuring of childhood and anticipatory socialization. I verket *Qvortrup, Jens (red.) Studies in modern childhood. Society, agency, culture.* Antony Rowe Ltd, Chippenham and Eastbourne, Great Britain.

Gundersen, Tonje (2012) Human dignity at stake – how parents of disabled children experience the welfare system. *Scandinavian Journal of Disability Research* 14 (4), 375-390.

Handbok för handikappservice. Insitutet för välfärd och hälsa. Läst 30.10.2015.
<https://www.thl.fi/sv/web/handbok-for-handikappservice>

Heinonen, Jari (2014) Rakenteellinen sosiaalityö muutoksessa ja muuttujana. I verket *Pohjola, Anneli; Laitinen, Merja & Seppänen, Marjaana (red.) Rakenteellinen sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2014.* EU:UNIPress.

Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula (2000) *Tutki ja kirjoita.* Helsinki: Tammi

Hotari Kaisa-Elina, Oranen Mikko & Pösö Tarja (2009) Lapset lastensuojelun osallisina Teoksessa *Bardy, Marjatta (toim) Lastensuojelun ytimessä. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.* 117–132.

Hujala, Anne (2011) Erityistä tukea tarvitseva lapsi on ensisijaisesti lapsi. *Lapsen oikeudet osaksi vammaispolitiikkaa. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2011:10*

- Hurtig, Johanna (2006) Lasten tieto sosiaalityön haasteena. . I verket Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. Juva : WS Bookwell Oy.
- Hänninen, Kaija (2004) Kohtaamisen kokemuksia epävarmuuden näyttämöllä. Kokemuksellinen ensitieto vammaisen lapsen syntyessä. Gummers kirjapaino Oy.
- Johansson, Thomas & Lalander, Philip (2013) Vardagslivets psykologi. Kina: Liber Oy.
- Juhila, Kirsi (2006) Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Tampere: Vastapaino.
- Kallio, Kirsi Pauliina (2010) Lasten ja nuorten epäsuoran kohtaamisen etiikka. I verket Lagström, Hanna m.fl (red.) *Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.
- Key, Ellen (1900) Barnets århundrade. I-II Stockholm: Albert Bonniers Förlag.
- Kampmann, Jan (2004) Societalization of childhood: New opportunities? New demands? In Brembeck, Helene & Johansson, Barbro & Kampmann, Jan (eds.) *Beyond the competent child*. Fredriksberg : Roskilde University Press.
- Kiili Johanna (2006) Lasten osallistumisen voimavarat. Tutkimus Ipanoiden osallistumisesta. Jyväskylä : University Printing House.
- Kivistö, Mari (2014) Kolme ja yksi kuvaa osallisuuteen. Monimenetelmällinen tutkimus vaikeavammaisten ihmisten osallisuudesta toimintana, kokemuksena ja kielenkäyttönä. Acta Universitatis Lapponiensis 283.
- Kröger, Teppo (2002) Tutkimuksen kolme näkökulmaa vammaisuuteen. *Janus* 10 (1), 27–37.
- Kvale, Steinar (1997) *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.

Kääriäinen, Aino (2006) *Lapset sosiaalityön asiakasdokumenteissa. I verket Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia.* Juva : WS Bookwell Oy.

Kääriäinen, Aino (2003) *Lastensuojelun sosiaalityö asiakirjoina. Dokumentoinnin ja tiedonmuodostuksen dynamiikka.* Helsinki : Hakapaino.

Könkköla, Kalle & Saraste, Heini (2010) *Huoneekseni tuli maailmani.* Juva: WS Bookwell Oy.

Lagström, Hanna (2010) *Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka.* Helsingfors: Nuorisotutkimusverkosto.

Lapsiasiavaltuutetun toimisto (2011) *Erityistä tukea tarvitseva lapsi on ensisijaisesti lapsi. Lapsen oikeudet osaksi vammaispolitiikkaa.* Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2011:10. http://lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2015/04/erityistuki_lapsi.pdf

Lemert, Edwin M. (1951) *Social pathology: A systematic approach to the theory of sociopathic behavior.* New York: McGraw-Hill Book Company.

Lindqvist, Ann-Marie (2014) *Personer med utvecklingsstörning skapar och utövar sitt medborgarskap – spänningsfält kring delaktighet.* Ab Det finlandssvenska kompetenscentret inom det sociala området.

Lindqvist, Ann-Marie (2008) *Delaktighet för personer med utvecklingsstörning i en forsknings- och omsorgskontext granskat ur ett medborgarperspektiv.* FSKC rapporter 5/2008

Loijas, Sari (1994) *Rikas, rämä elämä. Vammaisten nuorten elämänhallinta ja elämäntulkku.* Jyväskylä : Gummerus Kirjapaino Oy.

Lunabba, Harry (2013) *När vuxna möter pojkar I skolan – insyn, inflytande och sociala relationer.* Helsingfors : FSCK.

Mannheim, Karl (1972/1927) The problem of generations. I verket Altbach, Filip & Laufer, Robert S. (red.) The new pilgrims: Youth protest in transition. New York, 101–138.

Moilanen, Johanna (2006) Mentorointi ja sukupolvityö ehkäisevän lastensuojelun käytäntönä. I verket Forsberg, Hannele; Ritala-Koskinen, Aino & Törrönen Maritta (red) Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. Juva : Ws Bookwell Oy.

Morris, Jenny (2001) Impairment and disability: Constructing an ethics of care that promotes human rights. *Hypatia* 16 (4), 1–16.

Mäenpää, Johanna & Törrönen, Maritta (1996) Dokumentoitu lapsi- Miten lapsi näkyy lastensuojelun asiakirjoissa. Helsinki: Stakes (4).

Määttä, Paula & Rantala, Anja (2010) Tavallisen erityinen lapsi: Yhdessä tekemisen toimintamalleja. Jyväskylä: PS-kustannus.

Määttä, Paula (1999) Perhe asiantuntijana: erityiskasvatuksen ja kuntoutuksen käytännöt. Jyväskylä : Atena.

Olli, Johanna, Vehkakoski Tanja & Salanterä Sanna (2012) Facilitating and hindering factors in the realization of disabled children´s agency in institutional contexts: literature review. *Disability & Society* Vol.27, No 6, 793-807

Pekkarinen, Elina (2012) Positiomalli rakenteellisen sosiaalityön tukena. I verket Pohjola, Anneli; Laitinen, Merja & Seppänen, Marjaana (red.) Rakenteellinen sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2014. EU:UNIPress.

Pekkarinen, Elina (2010) Stadilaispojat, rikokset ja lastensuojelu. Viisi tapaustutkimusta kuudelta vuosikymmeneltä. Helsinki: Yliopistopaino.

Pekkarinen, Elina & Tapola-Haapala Maria (2009) Kriittinen realismi sosiaalityössä-tiedontuotannosta emansipaatioon. Teoksessa Mäntysaari, Mikko; Pohjola, Anneli & Pösö, Tarja (red.) Sosiaalityö ja teoria. Juva : PS-kustannus.

Percy-Smith, Barry & Thomas, Nigel (2010) A handbook of children and young peoples' participation. London: Routledge.

Pohjola, Anneli (2012) Moniulotteinen vaikuttavuus. I verket Pohjola, Anneli & Kemppainen, Tarja & Väyrynen, Sanna (red.) Sosiaalityön vaikuttavuus. Tampere : Juvenes Print.

Qvortrup, Jens (1996) A voice of children in statistical and social accounting: A plea for children's right to be heard. In James, Allison & Prout, James (eds) Constructing and reconstructing childhood. Contemporary issues in the sociological study of childhood. London: The falmers press.

Rauhala, Pirkko-Liisa & Virokannas, Elina (2011) Sosiaalityön tutkimuksen etiikka, opettaminen ja tietoarvo. I verket Pehkonen, Aini m.fl. (red) Sosiaalityön arvot ja etiikka. Juva: Ps-kustannus.

Räsänen, Pekka & Anttila, Anu-Hanna & Melin, Harri (2005) Tutkimus menetelmien pyörteissä. Sosiaalitutkimuksen lähtökohdat ja valinnat. Jyväskylä : Ps-kustannus.

Saloviita, Timo (2010) Kaikille avoimeen kouluun: Erilaiset oppijat tavallisella luokalla. Jyväskylä: Ps-kustannus.

Shakespeare, Tom (2006) Disability rights and wrongs. London: Routledge.

Sommer Dion (2005) Barndomspsykologi i en förändrad värld. Malmö : Prinfi/team Offset & Media.

Starrin, Bengt & Renck, Barbro (1996) Den kvalitativa intervjun. I verket Svensson, Per-Gunnar & Starrin, Bengt (red.) Kvalitativa studier i teori och praktik. Lund: Studentlitteratur.

Strandell, Harriet (2010) Etnografinen kenttätyö: lasten kohtaamisen eettisiä ulottuvuuksia. I verket Lagström, Hanna m.fl (red.) *Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.

Takala, Tuija (2010) Gender, disability and personal identity. In Kristiansen, Kristjana & Vehmas, Simo & Shakespeare, Tom (eds.) *Arguing about disability. Philosophical perspectives*. New York : Routledge.

Teittinen, Antti (2006) *Vammaisuuden tutkimus*. Helsinki: Yliopistopaino.

Thomas, Nigel (2002) *Children, family and state. Decision making and child participation*. Bristol: Polity Press.

Törrönen, Jukka (2000) Subjektiaseman käsite empiirisessä sosiaalitutkimuksessa. *Sosiologia* 3/2000. The Westermarck Society r.y.

Törrönen, Maritta (2012) *Onni on joka päivä. Lapsiperheen arki ja hyvinvointi*. Helsinki: Gaudeamus.

Uggerhøj, Lars (2014) The powerful meeting between social workers and service users: Needs, barriers and possibilities in participation processes in agency settings. I verket Matthies, Aila-Leena 39 & Uggerhøj, Lars (red.) *Participation, marginalization and welfare services*. Ashgate publishing: England.

Waldén, Anne (2006) "Muurinsärkijät": Tutkimus neurologisesti sairaan tai vammaisen lapsen perheen selviytymisen tukemisesta. Kuopio: Kuopion yliopisto.

Van Dijk, Teun (2001) *Principles of critical discourse analysis*. I verket Whetherell, Margaret & Taylor, Stephanie & Yates, Simeon J. (red.) *Discourse theory and practice. A reader*. Great Britain: Sage publication.

Vehkakoski, Tanja (2006) *Leimattu lapsuus? Vammaisuuden rakentuminen ammatti-ihmisten puheessa ja teksteissä*. Jyväskylä: University of Jyväskylä

Vehmas, Simo & Mäkelä, Pekka (2010) The ontology of disability and impairment. A discussion of the natural and social features. In Kristiansen, Kristjana & Vehmas, Simo & Shakespeare, Tom (eds.) Arguing about disability. Philosophical perspectives. New York : Routledge.

Vehmas, Simo (2005) Vammaisuus. Johdatus historiaan, teoriaan ja etiikkaan. Tampere : Tammer-Paino.

<http://ifsw.org/policies/statement-of-ethical-principles/> hämtat 27.8.2015

Lagar och andra förvaltningstexter

Finlands grundlag (1999) Hämtad 5.10.2015 från

<https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/1999/19990731>

Handikapplagstiftning (1987) Lag om service och stöd på grund av handikapp. Hämtad 5.10.2015 från <https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/1987/19870380>

Konvention om barnets rättigheter (1991) Asetus lapsien oikeuksia koskevan yleissopimuksen voimaansaattamisesta sekä yleissopimuksen eräiden määräysten hyväksymisestä annetun lain voimaantulosta. (60/1991) Hämtad 5.10.2015 från <http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1991/19910060>

Lag om klientens ställning och rättigheter inom socialvården (2000) Hämtad 5.10.2015 från <https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/2000/20000812>

Lag angående specialomsorger om utvecklingsstörda (1977) Hämtad 5.10.2015 från <https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/1977/19770519>

Socialvårdslag (2014). Hämtad 5.10.2015 från <https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/2014/20141301>

BILAGOR

Bilaga 1 Serviceplanens rubrik och underrubriker

Serviceplan

1. Kontaktinformation
2. Diagnos på skada eller sjukdom
3. Nuvarande hjälpmedel och användningen av dem
4. Social situation
5. Boende
6. Funktionsförmåga och dagligt behov av hjälp
7. Social trygghet
8. Handikapp-och socialservice
9. Hjälp och service som tillhandahålls i hemmet
10. Instanser som ansvarar för klientens service
11. Övrig verksamhet och fritidsintressen
12. Klientens önskemål
13. De personer som har gjort planen, hur länge planen är i kraft och
översyn över planen
14. Klientens samtycke
- 15.3 a § och 2 mom. i lagen om service och stöd på grund av handikapp

Bilaga 2. Informationsbrev till intervjupersonerna

Information om intervju

Jag studerar socialt arbete vid Helsingfors Universitet. Jag är i slutskedet av mina magisterstudier och skriver min pro gradu-avhandling. Jag kommer att granska serviceplan som är skrivna för barn på handikappservice. Jag är intresserad av barnets position i serviceplanen och serviceplaneringsprocessen. Jag skulle vilja intervjua Dig som professionell på handikappservice. Jag skulle vilja veta hur Du upplever frågor som har att göra med serviceplansprocessen, skrivande av serviceplan samt om delaktighet för barn och brukare överlag på handikappservice.

Med att granska serviceplan samt med att intervjua er har jag möjlighet att få en bredare insyn i processen och på detta sätt öka kunskap inom socialt arbete. Just Din kunskap och erfarenheter är viktiga!

Ditt deltagande är frivilligt och Du har rätt att avbryta Din medverkan när Du vill. Som undersökningsdeltagare garanteras Du anonymitet, vilket innebär att inga namn kommer att nämnas i avhandlingen. Det bandade materialet kommer att förstöras när studieperioden är avlagd (senast under våren 2016). Jag kommer att bemöta materialet och den information ni delger med respekt.

Du kan kontakta mig för vidare information,

Med vänliga hälsningar

Ilona Fagerström

(kontaktuppgifter)

Bilaga 3. Intervjuguide

Bakgrundsinformation

Hurdan utbildning har du?

Hur länge har du arbetat på handikappservice och hurdana arbetsuppgifter har du haft tidigare?

Vilka är dina arbetsuppgifter nu?

Allmänt om serviceplan, att skriva serviceplan

Hurdant syfte ser du att serviceplanen har?

Till vem skriver du serviceplanen?

Vilka saker upplever du att är viktiga att tänka på när man **skriver ner** serviceplanen?

Vilka saker styr skrivandet av texten?

Finns det anvisningar om att skriva serviceplan?

Har ni diskuterat skrivprocessen i team?

Hur upplever du att blanketten för serviceplan fungerar?

Hurdan betydelse har dokumentblanketten för processen där service planeras?

Hurdan betydelse har dokumentet och det hur dokumentet är skriven för brukaren?

Allmänt om Delaktighet

Vad innebär delaktighet för brukarna på handikappservice?

Hur viktig upplever du att delaktighet är?

Hur förverkligas delaktigheten?

Hur kan man skapa eller öka delaktighet på handikappservice?

Tidigare forskning tyder på att funktionshindrade sällan känner sig delaktiga och kan ha svag självkänsla- hurdan inverkan kan handikappservicen tänkas ha i formandet av självbild och självkänsla för brukare?

Barnet i processer inom handikappservicen

Vad upplever du att delaktighet för barn och unga på handikappservice kunde innebära?

Hurdana roller samt positioner har barn/unga i processer?

Kan barnen vara eller bli delaktiga?

Hur skulle det kunna förverkligas?

Hurdana arbetsätt skulle möjliggöra att barnen skulle bli sedda och hörda?

Hurdan roll har vuxna i förverkligande av barnets delaktighet? Föräldrar? Myndigheter?

Kan Du inverka på barnets delaktighet? Hur?

Finns det någonting som du inte kan inverka på som styr arbetet?

Hurdan bild skapar dokumenten för serviceplan av barnet? Stöder dokumentationen barnet som individ?

Vad har dokumenten för betydelse för barnet nu och i framtiden?

Hurdan betydelse har barnets rättigheter på handikappservice?

Utbildning och stöd

Upplever du att barnen och brukare överlag kunde vara bättre delaktiga?

Skulle du önska dig utbildning eller reflektering kring dessa frågor? Hurdan?

Upplever du att detta kunde tas upp av organisationen? Förmännen?

Bilaga 4. Samtycke

Samtyckesblankett

Härmed samtycker jag att det jag delger får användas för forskningsändamål.

Jag har informerats om forskningen och jag känner till att jag kan avbryta mitt deltagande när jag vill.

Underskrift

Namnförtydligande

Datum